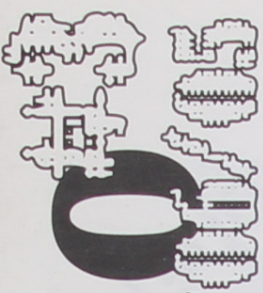

ΤΟ ΚΙΒΩΤΙΟ

Η πρακτική αλήθεια πρέπει να έχει στόχο την νοήσα.

03 Editoreality Crisis #3

04 Η Βιολογία Στο Μπουντουά

09 Η Pizza Hut Και Εγώ

12 Ο Μακρινός Ορίζοντας Των Γεγονότων Στο Ιράκ

14 Μερικά απλά ερωτήματα και απλά μερικές απαντήσεις

16 Underworld

18 Χίλιες Και Μια Μέρες Και Νύχτες Ταξικών Και Κοινωνικών Ανταγωνισμών II

28 Mind The Gap

30 No Tears For The Creatures Of The Night

Πονάνε τα μαχαιρώματα με κουζινομάχαιρο ή με σουγιά; Στο σώμα ή στα άκρα; Στα σκοτεινά κάποιου στενού, σε μια πλατεία, ή έξω από μία κατάληψη στέγης; Τα μαχαιρώματα πονάνε έστω κι αν δεν είσαι εσύ αυτός που «τα τρώς».

Πονάνε αν μη τι άλλο μόνο και με την σκέψη ότι θα μπορούσες να είσαι στην θέση αυτών που «τα έχουν φάει».

Από το «μεγάλο ελληνικό καλοκαίρι» και μέχρι σήμερα έχει εμφανιστεί μία λίγο πολύ καινούρια κατάσταση σε κάποιες ελληνικές πόλεις και κυρίως στην Α όσον αφορά την ένταση της. Οι συνεχείς «επιτυχίες» και «αποτυχίες» (στημένες μία προς μία) του ελληνικού αθλητισμού, δημιούργησαν εκείνο το κοινωνικό κλίμα που επέτρεψε στις κατσαρίδες να βγουν από την φωλιά τους: φασίστες και παρακρατικοί (πότε αυτά τα δύο ήταν διαχωρισμένα στην πρόσφατη ιστορία του ελληνικού κράτους;) αύξησαν τις επιθέσεις τους εναντίον μεταναστών αλλά και αγωνιστών του ευρύτερου χώρου της αμφισβήτησης. Και μιλάμε για μεγαλύτερη ένταση αυτής της κατάστασης γνωρίζοντας ότι πιθανόν αυθαιρέτούμε. Οι σχέσεις μας (πολιτικές και κοινωνικές) μας επιτρέπουν να έχουμε μια σχετικά καλή εικόνα των τεκταινομένων στο «χώρο», αλλά μια πολύ, μα πολύ περιορισμένη εικόνα για ότι συμβαίνει στις γειτονιές των μεταναστών ή στους χώρους εργασίας τους. Είναι πιθανόν δηλαδή, η ένταση εκεί να μην μειώθηκε ποτέ.

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα ένα μεγάλο κομμάτι του αναρχικού-αντιεξουσιαστικού χώρου μπήκε σε μία διαδικασία «απάντησης» αυτών των χτυπημάτων. Μία τέτοια κίνηση ήταν η επίθεση στο Αστυνομικό Τμήμα του Αγ.

Παντελεήμονα (στην οποία αν θα πρέπει να προσάψουμε κάτι -έστω και ετεροχρονισμένα- είναι το γεγονός της πλήρους αγνόησης των ιδίων των θυμάτων, του χαρακτήρα της σαν «το παίρνουμε λίγο εργολαβία», της λογικής του θα «καθαρίσουμε εμείς», ζητήματα δηλαδή καθαρά πολιτικά που επιδέχονται μόνο πολιτική κριτική και αυτοκριτική, και τίποτε άλλο... Και αυτά τα λέμε έχοντας υπόψιν μας ότι οι ίδιοι οι Αφγανοί μετανάστες και έτρεξαν και δημοσιοποίησαν το γεγονός πρώτοι από όλους). Από εκεί και ύστερα και με την **έντεχνη** σύνδεση από το κράτος και τους θεσμούς του (με πρώτη την Ελευθεροτυπία, όπως πάντα) δύο άσχετων μεταξύ τους γεγονότων, δηλαδή της επίθεσης σε ένα αστυνομικό τμήμα από 200 ανθρώπους και της δολοφονίας ενός ειδικού φρουρού κάποιου διπλωμάτη, αρχίζει μία σειρά φημών και υποθέσεων, ανάλογες του επιπέδου των κατσαριδών, και η υπόθεση αρχίζει ήδη να βρωμάει (και μπορεί οι ίδιες οι κατσαρίδες να μην βρωμάνε αλλά σίγουρα βρωμάνε αφόρητα οι χώροι στους οποίους κινούνται). Ταυτόχρονα, μέσα στην άνοιξη οι επιθέσεις παρακρατικών και φασιστών, αλλά και οι απαντήσεις με ανάλογους τρόπους σε αυτές τις επιθέσεις, θα ενταθούν. Η λογική των «απαντήσεων» με αυτή την έννοια, έμοιαζε μέχρι τότε να είναι και η μόνη λογική. Μέσα σε μία τέτοια συνθήκη όμως, το σύνολο -σχεδόν- του αναρχικού-αντιεξουσιαστικού χώρου επέλεξε να κάνει ότι πιο υγιές περνούσε από το χέρι του: την αντιφασιστική πορεία της 19/5. Γιατί υγιές; Γιατί υπάρχουν **δύο τρόποι** να αντιμετωπίσεις την κατάσταση που περιγράψαμε παραπάνω: ο ένας είναι να «απαντάς» στις κατσαρίδες και στους ασφαλίτες σε υγρά και σκοτεινά μέρη και ο άλλος είναι να βγαίνεις στον φυσικό σου χώρο, δείχνοντας την κοινωνική σου δυναμική, αναπτύσσοντας σχέσεις αλληλεγγύης και συντροφικότητας, εκδηλώνοντας την καθ' όλα δίκαιη οργή σου, στέλνοντας το μήνυμα της αποφασιστικότητας σου ενάντια σε κάθε φασιστικό και παρακρατικό παράσιτο και ενάντια σε κάθε κοινωνική συμπεριφορά που το μιμείται με άλλους τρόπους, κάτω από το φως της πόλης που ζεις και κινείσαι καθημερινά. Και για να το πούμε κι αλλιώς, ο ένας τρόπος είναι **συνωμοτικός** και ο άλλος είναι **δημόσιος**. Το τι σημαίνει ο ένας και το τι σημαίνει ο άλλος, ας το εξετάσουν κοιτώντας λίγο την ιστορία όσοι υιοθετούν πολιτικές ταυτότητες δύο αιώνων. Το ζήτημα για μας είναι απλό: και οι φασίστες και οι πολιτικοί τους αντίπαλοι μπορούν να κατεβάζουν μάγκες, και οι φασίστες και οι πολιτικοί τους αντίπαλοι μπορούν να καίνε γραφεία, και οι φασίστες και οι πολιτικοί τους αντίπαλοι μπορούν να στέλνουν στα νοσοκομεία. Όμως **μόνο** ο α/α χώρος (όταν συνειδητοποιεί ότι **κάθε γκέτο έχει μια έξοδο κινδύνου**) μπορεί να κατεβάσει στον δρόμο 2.000 ανθρώπους. Αυτή είναι η πολιτική και κοινωνική δύναμη του και αυτή την δύναμη και μόνο οφείλει καταρχάς να **συνειδητοποιήσει** και κατά δεύτερον να χρησιμοποιεί, αν επιθυμεί να απαντάει όπως πρέπει στις κατσαρίδες. Γιατί, όπως θα έπρεπε να γνωρίζουμε πολύ καλά ως πολιτικά υποκείμενα, **ούτε** οι φασίστες είναι **το βασικό** μας πρόβλημα, **ούτε** ο φασισμός είναι **αποκλειστικά δικό** μας πρόβλημα, έστω και αν μαζί με τους μετανάστες στην συγκεκριμένη συγκυρία σηκώνουμε στις πλάτες μας ένα σημαντικό μέρος του βάρους του. Εξάλλου, ας μην ξεχνάμε ότι η λογική της πρωτοπορίας, η λογική του «εγώ καθαρίζω για πάρτη των άλλων», η λογική δηλ. του λενινισμού, το μόνο που κατάφερε να γεννήσει ιστορικά ήταν εγκλήματα ενάντια στο ίδιο το ανταγωνιστικό κίνημα, δηλ. ηγέτες και ηγετίσκους, δικτατορίες, πολιτικά και προσωπικά αδιέξοδα, ή στην «καλύτερη» περίπτωση αντιτρομοκρατικούς νόμους και μετανιωμένους. Γι' αυτό τον λόγο, αν θέλουμε να εντείνουμε την κοινωνικό ανταγωνισμό, τόσο στους χώρους της εργασίας μας, όσο και στις γειτονιές μας, θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε για άλλη μια φορά: δεν θα το κάνουμε απαντώντας στις κατσαρίδες, θα το κάνουμε μιλώντας στους ανθρώπους.

5 Ιουνίου 2005

ΥΓ. Η έκδοση καθυστέρησε δύο μήνες, υπενθυμίζουμε ότι το Κιβώτιο δεν είναι η μόνη ή κύρια ενασχόληση μας. Το επόμενο τεύχος θα κυκλοφορήσει κανονικά, ότι και να σημαίνει αυτό.

Το περιοδικό θα το βρείτε σίγουρα στα εξής βιβλιοπωλεία: Αλφειός (Χ. Τρικούπη 22), Άρδην (Σουλτάνη 8), Ελεύθερος Τύπος (Βαλτετσίου 53), Ναυτίλος (Χ. Τρικούπη 24), Solaris (Μπότσια 6), στο περίπτερο Στουρνάρη και Τρικούπη και στην Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα. Επίσης θα το βρείτε σε αυτοδιαχειριζόμενους χώρους και καταλήψεις. Η διεύθυνση επικοινωνίας είναι Τ.Θ. 25056 Τ.Κ. 10026 Αθήνα.

1. Οι θαναμαστές του «Θαναμαστού καινούργιου κόσμου».

Στον «Θαναμαστού καινούργιο κόσμο» του, ο Άλντους Χάξλεϋ επεξεργάζεται την ιδέα μιας τεχνοφασιστικής δυστοπίας, στην οποία το κέντρο αναπαραγωγής όλης ουσιαστικά της κοινωνικής ζωής είναι τα επιστημονικά εργαστήρια κατασκευής ανθρώπινων υπέρξενων μέσα σε δοκιμαστικούς σωλήνες, σύμφωνα με τις ανάγκες της κυρίαρχης ελίτ για στελέχωση τόσο του παραγωγικού μηχανισμού από πειθήνια ανθρωπάκια, όσο και του μηχανισμού εξουσίας από κυμαινόμενων ικανοτήτων, στελέχη. Ο Χάξλεϋ τονίζει διαρκώς την **αρνητικότητα** της ζωής ως κεντρικό μοτίβο της λογοτεχνικής του κατασκευής μιας κοινωνίας απόλυτου ελέγχου, αντιμέτωπος με την ανόδου του φασισμού-ναζισμού στην μισή τουλάχιστον Ευρώπη, και με το δέος που γεννούσε ως πρωτότυπο ιστορικό φαινόμενο, στην αριστερή διάνοηση του μεσοπολέμου.

Τα τελευταία τριάντα χρόνια έχει αναπτυχθεί μια θεωρία για την ανθρώπινη και την κοινωνική ζωή, που μοιάζει να αντλεί κατά ένα παράδοξο τρόπο μια **θετικότητα** από την τεχνοφασιστική δυστοπία του «νέου κόσμου», και η οποία φαίνεται ότι ευδοκίμει ικανοποιητικά εντός των δημοκρατικών πλαισίων της επιστήμης και της κοινωνίας. Και αντλεί αυτή την θετικότητα όχι ως ύμνο στην καταστολή και στον απόλυτο έλεγχο (όπως μια τάση αντιπαλότητας εναντίον της θέλει να πιστεύει), αλλά ως πίστη στην ανεξάντλητη δυνατότητα της επιστημονικής προόδου και στην ικανότητα της να δίνει απαντήσεις σε αρχέγονα ερωτήματα, όπως και στην δυνατότητα παραγωγής ανταλλακτικών αξιών (δηλαδή εμπορευμάτων) από την τεχνολογική εφαρμογή αυτής της θεωρίας.

Η θεωρία αυτή που αποτελεί **ιδεολογία** από την κορυφή ως τα νύχια της, δηλαδή μία συστηματικά οργανωμένη υπόθεση εργασίας βασισμένη σε χοντροκομμένες θέσεις και οργανωμένη γύρω από τις βασικές αρχές της αλήθειας των κυρίαρχων, είναι ο **βιολογικός ντετερμινισμός**.

Στην πραγματικότητα το ζήτημα που επιθυμούμε να επεξεργαστούμε είναι πιο πολύπλοκο από αυτό που υπονοούν οι παραπάνω γραμμές και εκ των πραγμάτων θα αφήσουμε έξω από την συζήτηση σημαντικά πράγματα, που άπτονται των προκειμένων της. Ένα από αυτά είναι το πώς συντελείται η αλλαγή επιστημονικού παραδείγματος¹, από το σχετικιστικό-κβαντικό μοντέλο που επικράτησε στην διάρκεια όλου του προηγούμενου αιώνα, στο βιο-πληροφορικό μοντέλο που αναδείχθηκε τις τελευταίες δεκαετίες, και πως και σε ποιο βαθμό μετασχηματίζει την δυναμική του σημερινού κοινωνικού πεδίου αυτή η αλλαγή. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται για παράδειγμα η συζήτηση περί βιοτεχνολογίας που σχεδόν μονοπωλεί το ενδιαφέρον του σχετικού θέματος

τόσο στους κυρίαρχους κύκλους και στα καθεστωτικά ΜΜΕ, όσο και στην πλευρά της ριζοσπαστικής σκέψης.

Αντίθετα, εμείς θα προσπαθήσουμε να ξαναορίσουμε ένα πλαίσιο συζήτησης που θεωρούμε ότι έχει τύχει περιφρόνησης και δεν το αξίζει. Δεν το αξίζει επειδή έχει τεράστια σημασία να ανατραπούν πρώτα οι ακρογωνιαίοι λίθοι που συγκροτούν το οικοδόμημα της κυρίαρχης σκέψης, προκειμένου να συνειδητοποιηθεί η ανεπάρκεια των αντιβίσιτων πολιτικών συμπεριφορών ενάντια στους γενετικά μεταλλαγμένους σπόρους όσο αυτή παραμένει δέσμια μιας αντίληψης «περί προστασίας της ακεραιότητας της φύσης», ή «εξάλειψης των αρνητικών συνεπειών της τεχνολογίας στον άνθρωπο». Και να γίνει ταυτόχρονα αντιληπτό το πόσο σημαντική είναι η ιδεολογική πάλη ακόμα και στα πεδία που θεωρούνται προνομιακά για την κυρίαρχη σκέψη.

Σαν βιολογικός ντετερμινισμός (genetic determinism στα αγγλικά) έχει εννοηθεί μια επιστημονική βιολογική θεωρία που τείνει να αναγάγει το σύνολο των χαρακτηριστικών της ανθρώπινης και της κοινωνικής ζωής στα βιολογικά μόρια (δηλαδή στα γονίδια²) των ζωντανών οργανισμών που συμμετέχουν στον μηχανισμό της κληρονομικότητας. Για παράδειγμα, η συντριπτική πλειοψηφία των βιολόγων μπορούν να υποστηρίξουν σήμερα ότι η ευφυΐα, ο αλτρουϊσμός, ο εθισμός στα ναρκωτικά, η παχυσαρκία, οι ψυχικές διαταραχές, και ακόμα παραπέρα η συντηρητικότητα και η προοδευτικότητα, είναι κληρονομικά χαρακτηριστικά που μεταφέρονται αυτούσια από τους γονείς στα παιδιά. Έτσι στο *Εγωϊστικό γονίδιο*, το ευαγγέλιο του βιολογικού ντετερμινισμού, ο Dawkins μπορεί ελαφρά την καρδιά να ισχυρίζεται:

«Προσπαθώ να τεκμηριώσω την ιδέα ότι η συμπεριφορά των ζώων, ανθρωπιστική ή εγωιστική, ελέγχεται από τα γονίδια και ότι ο εν λόγω έλεγχος, αν και έμμεσος, εξακολουθεί να είναι ισχυρότατος. Τα γονίδια, υπαγορεύοντας τον τρόπο οικοδόμησης των μηχανών επιβίωσης (εννοεί των έμβιων οργανισμών), και των νευρικών συστημάτων τους, εξουσιάζουν τελικά την συμπεριφορά».

Αυτή την γραμμή σκέψης ο Wilson στο δεύτερο ευαγγέλιο της ιδεολογίας, στην «Κοινωνιοβιολογία, η νέα σύνθεση», την πάει πολύ παραπέρα υποστηρίζοντας ότι:

«Η κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων δραστηριοποιείται από κίνητρα και ανάγκες που είναι βιολογικά προκαθορισμένες, εγγεγραμμένες στο γενετικό υλικό και στόχο έχουν την διαιώνιση του είδους και κατ' επέκταση του γονότυπου του ατόμου. Το αποτέλεσμα είναι τα άτομα με προνομίωχο γονότυπο να ζουν σε βάρος ατόμων που μειονεκτούν και να διαιωνίζουν τα γονίδιά τους σε αντίθεση με τους δεύτερους... Οι κοινωνικοί θεσμοί αποτελούν μηχανισμούς που προωθούν τη μεταβίβαση του DNA».

Σ' αυτές τις γραμμές θεμελιώνονται οι τρεις βασικοί πυλώ-

νες της ιδεολογίας του βιολογικού ντετερμινισμού:

-Διαφέρουμε, ως ξεχωριστά άτομα, στις θεμελιώδεις ικανότητες μας λόγω εγγενών διαφορών, που κληρονομούνται βιολογικά.

-Ο κύριος παράγοντας που καθορίζει τις εγγενείς διαφορές μεταξύ μας είναι τα γονίδια.

-Η γονιδιακή σύσταση των ατόμων (δηλαδή των σύνολο των γονιδίων που διαθέτουν) εγγυάται την ύπαρξη ιεραρχικών και άδικων κοινωνικών συστημάτων.

Θα πρέπει για να κατανοήσουμε την σημασία αυτών των ιδεών, έστω και στην συνοπτική τους εκδοχή που έχουμε αναφέρει και για να συνειδητοποιήσουμε ποιος είναι ο λόγος που χρειάζεται να αναμετρηθούμε μαζί τους, μακριά από την επίδραση των τεchnοφοβικών αντανάκλαστικών που γεννά η βιοτεχνολογία (όπως για παράδειγμα η επίδραση των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στην ανθρώπινη υγεία, που πιθανόν έχουν, ή όχι υλική βάση), να αντιληφθούμε πρώτα από όλα τις φιλοσοφικές προϋποθέσεις τους και την διαδικασία μέσα από την οποία έφτασαν να κυριαρχήσουν ως αντίληψεις τόσο στην επιστημονική κοινότητα, όσο και σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα.

2. Επιστήμη και κοινωνία, ή ο δόκτωρ Φρανκενστάιν στην λαχαναγορά.

Ας πάρουμε καταρχήν τον δρόμο της ετυμολογικής ερμηνείας. Ντετερμινισμός θα πει αιτιοκρατία, δηλαδή: άμεση και μονοσήμαντη σύνδεση αίτιου και αιτιατού. «Μα που βρίσκετε κακό σε αυτό το πράγμα», θα μπορούσε να είναι η αυτονόητη ερώτηση κάποιου. Και ακόμα περισσότερο: «δεν είναι καλό πίσω από κάθε αποτέλεσμα να αναζητούμε μια αιτία, και να μην πιστεύουμε για παράδειγμα ότι είναι θέλημα Θεού κάθε φαινόμενο;». Η απορία είναι εύλογη, αλλά τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Κι αυτό επειδή τις περισσότερες φορές ένα αποτέλεσμα δεν είναι το προϊόν μιας μόνο αιτίας, αλλά συνιστάμενη πολλών και διαφορετικών παραμέτρων που έδρασαν με μη καθορισμένο τρόπο και πιθανόν ανεξάρτητα μεταξύ τους, για να παραχθεί το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Επίσης, η επίδραση ιδίων αιτιών υπό διαφορετικές συνθήκες, μπορούν να έχει πολλές φορές, πολύ διαφορετικά αποτελέσματα.

Για παράδειγμα, μια και μιλάμε για βιολογία, μπορούμε να αναφέρουμε το βάκιλο του Κωχ, ένα μικροοργανισμό που έχει ενοχοποιηθεί για την πρόκληση της φυματίωσης στον άνθρωπο. Ο βάκιλος του Κωχ αν εισαχθεί σε κάποιο άτομο (μέσω της αναπνευστικής οδού συνήθως), δεν σημαίνει ότι το άτομο αυτό θα νοσήσει από φυματίωση. Αυτό το πράγμα εξαρτάται από την κοινωνικό-οικονομική κατάσταση του ατόμου (ο βάκιλος αυτός έχει μια προτίμηση σ' αυτούς που δεν σιτίζονται φυσιολογικά, σε όσους ζουν στοιβαγμένοι ο ένας πάνω στον άλλο στο κρύο, στην υγρασία, και γενικά σε κακές συνθήκες υγιεινής, κ.τ.λ.), από την ανοσολογική άμυνα του, από τον αριθμό των βακίλων που θα μολύνουν τον άνθρωπο, και πιθανόν και από άλλους παράγοντες. Έτσι ένας άνθρωπος με ισχυρό ανοσολογικό σύστημα που ζει σε σχετικά καλές συνθήκες διαβίωσης δεν θα νοσήσει εύκολα από τον βάκιλο του Κωχ. Αυτό σημαίνει ότι ενώ φυματίωση δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς μόλυνση από τον βάκιλο του Κωχ, η μόλυνση από τον βάκιλο του Κωχ δεν είναι ικανή συνθήκη από μόνη της για την πρόκληση φυματίωσης. Αυτό είναι ένα απλό παράδειγμα από τον φυσικό κόσμο γιατί αποτελεί ντετερμινιστικό σχήμα και δεν ισχύει ο συλλογισμός «ο βάκιλος του Κωχ προκαλεί φυματίωση».

Ωστόσο, αν η ντετερμινιστική αντίληψη είναι μια φορά

προβληματική στο πεδίο των θετικών επιστημών, γίνεται πολλές φορές προβληματική όταν εφαρμόζεται στην κοινωνική ανάλυση. Το κλασικό παράδειγμα σε αυτήν την περίπτωση είναι η περιφραγμένη ιδέα του Μαρξ στην Γερμανική Ιδεολογία και στο Κεφάλαιο, ότι η σύγκρουση των παραγωγικών δυνάμεων με τις παραγωγικές σχέσεις θα φτάσει κάποια στιγμή στην ανατροπή των παραγωγικών σχέσεων επιταχύνοντας την επαναστατική διαδικασία. Εκατό τριάντα χρόνια καπιταλισμού μετά τον θάνατο του Μαρξ, έχουν αποδείξει το λάθος του οικονομικού ντετερμινισμού που κωφορούσε αυτή η ιδέα του.

Ανήκουν όλα τα παραπάνω στην σφαίρα της φιλοσοφίας αποκομμένα τις σκέψεις και τις πράξεις των κοινωνικών υποκειμένων; Θα υποστηρίξουμε χωρίς κανένα ενδοιασμό πως όχι.

Το πώς μια βιολογική θεωρία **συνδέεται** με την κοινωνικό-ιστορικό περιβάλλον μέσα στο οποία γεννιέται, είναι δύσκολο να συνειδητοποιηθεί από όσους δεν έχουν σχέση με ερευνητικά εργαστήρια και πανεπιστήμια, εξίσου όπως είναι δύσκολο να συνειδητοποιηθεί από όσους έχουν σχέση μόνο, ή σχεδόν μόνο, με εργαστήρια και πανεπιστήμια.

Ο περισσότερος κόσμος μοιράζεται ένα βαθιά ριζωμένο κοινωνικό στερεότυπο που αντιλαμβάνεται την επιστήμη ως φορέα της αλήθειας και τον επιστήμονα ως εκείνο το υποκείμενο που μακριά από τα τετριμμένα της καθημερινής ζωής των υπόλοιπων ανθρώπων, πιθανόν σε υπόγεια εργαστήρια, ή σε πανύψηλους ουρανοξύστες, αλλά σε κάθε περίπτωση αποκομμένο από την υπόλοιπη κοινωνική ζωή και μακριά από τις κυρίαρχες προκαταλήψεις που αφορούν την ουσία της, αναζητάει με πάθος την αλήθεια και το νόημα των πραγμάτων. Ακραία εκδοχή αυτής της πελοίθησης είναι η κοινωνική αναπαράσταση του «τρελού επιστήμονα», που έχει αποδειχτεί εξαιρετικά ανθεκτική στο χρόνο, τουλάχιστον από τον λογοτεχνικό δόκτωρ Φρανκενστάιν της Μ. Σέλλεϋ και μετά. Δεν αποτελεί τόσο μεγάλη κοινοτυπία να ισχυριστούμε το πόσο απατηλή είναι αυτή η αναπαράσταση, αλλά έχει μια σημασία να το κάνουμε εξαιτίας της ικανότητας της να μεταμορφώνεται διαρκώς και να συντηρείται ακμαία -τουλάχιστον όσο της το επιτρέπουν οι κοινωνικές συνθήκες- στο πέρασμα του χρόνου.

Ο βιολογικός ντετερμινισμός σαν αντίληψη δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται στους επιστημονικούς κύκλους στην διάρκεια των τελευταίων τουλάχιστον δύο αιώνων, έστω και σαν περιθωριακή θεωρία για την ανθρώπινη φύση και την κοινωνική εξέλιξη. Ωστόσο, η ανανεωμένη εκδοχή του που κυριαρχεί σήμερα στο επιστημονικό πεδίο, άρχισε να αποκτά σημαντική αίγλη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και έπειτα. Καθοριστικός παράγοντας γι' αυτή την εξέλιξη υπήρξε όχι τόσο η πρόοδος της βιολογικής επιστήμης, ή η τεχνολογική αξιοποίηση της ήδη υπάρχουσας προόδου, αφού η ανακάλυψη της διπλής έλικας του DNA και του γενετικού κώδικα πραγματοποιήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1950, η μεν, στα μέσα της δεκαετίας του 1960 ο δε, ενώ η γενετική μηχανική άρχισε να συγκροτείται ως τεχνολογία μετά την δεκαετία του 1990, αλλά η ήττα των κινημάτων αμφισβήτησης τόσο μέσα στα ερευνητικά εργαστήρια και στα πανεπιστήμια, όσο και μέσα στην κοινωνία. Στην πραγματικότητα, ο **βιολογικός ντετερμινισμός συνιστά την εμπροσθοφυλακή της ιδεολογικής αντεπίθεσης του νεοφιλελευθερισμού στο επιστημονικό πεδίο**, στην απόπειρα γενικευμένης αμφισβήτησης των θεωρητικών και πρακτικών προϋποθέσεων της επιστήμης μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα, από τα επιστημονικά και κοινωνικά υποκείμενα των προηγούμενων δεκαετιών.

Για να αποδείξουμε αυτό που λέμε σας καλούμε μόνο να φανταστείτε έναν καθηγητή πανεπιστημίου στο Μπέρκλεϊ³ των ΗΠΑ να προσπαθεί να δώσει μια ακαδημαϊκή διάλεξη «για την ανακάλυψη του γονιδίου της ευφυΐας και την έλλειψη του, στον μαύρο πληθυσμό» -τέτοιες διαλέξεις αποτελούν ρουτίνα σήμερα στα δυτικά πανεπιστήμια- σε ένα ακροατήριο που κάποιοι τουλάχιστον φοιτητές ήταν μαύροι, συμπαθούντες ή ακόμα και μέλη των κινημάτων των μαύρων, ή οι περισσότεροι ενεργοί στο κίνημα αμφισβήτησης. Καταλαβαίνετε ότι πριν τελειώσει την διάλεξη το σώμα του θα είχε μια κατωτερότη-

τα μερικιών πόντων σε ύψος, χωρίς να χρειαστεί η επίδραση κανενός γονιδίου...

Παρόλο που το σχήμα που χρησιμοποιούμε μοιάζει κάπως απλουστευτικό, δεν είναι καθόλου έτσι. Η **όξυνση του κοινωνικού ανταγωνισμού** από την πλευρά των εκμεταλλευόμενων, έχει την δυνατότητα να **χειραφετεί** μυαλά και να **απελευθερώνει** άπειρες δημιουργικές δυνατότητες σε κεφάλια που έχουν λόγους να μην είναι κλειδωμένα σε ότι συμβαίνει γύρω τους, ούτε ικανοποιημένα από τη διανοητική φτώχεια που χαρακτηρίζει την εποχή. Από την άλλη πλευρά, σε μια εποχή ήττας των απελευθερωτικών προταγμάτων, άρα των προτάσεων μιας άλλης κοινωνικής ζωής, δεν χρειάζεται κάποιος να είναι γόνος του εφοπλιστικού κεφαλαίου, ή πράκτορας των μυστικών υπηρεσιών του καθεστώτος, για να αναπαράγει με επιστημονικό τρόπο στα πλαίσια της εργασίας του, τις κυρίαρχες αξίες-προκαταλήψεις.

Αυτός ο συλλογισμός βέβαια γεννά νέα ύλη για σκέψη και συζήτηση, αυτήν που αφορά μια παλιά διαμάχη σχετικά με την ύπαρξη καπιταλιστικής και κομμουνιστικής (ή εργατικής, ή σοσιαλιστικής, ή όπως θέλετε ονομαζόμενης) επιστήμης. Άποψη μας είναι ότι η διαφοροποίηση μεταξύ καπιταλιστικής και κομμουνιστικής επιστήμης είναι χωρίς πραγματικό νόημα, με την έννοια ότι σε μια αυτόνομη

κοινωνία -όπως και σε οποιαδήποτε άλλη- ο νόμος της βαρύτητας θα ισχύει και το νερό θα βράζει στους 100 βαθμούς Κελσίου. Πιστεύουμε ωστόσο ότι οι επιστήμονες είναι άνθρωποι όπως όλοι οι άλλοι, και άρα υποκείμενοι στους ίδιους πολιτισμικούς καθορισμούς που υπόκεινται και όλοι οι άλλοι. Με αυτήν την έννοια, οι ανακαλύψεις τους, είτε δεν είναι ανεξάρτητες από τα κυρίαρχα φαντασιακά σχήματα

3. Μαθήματα μεταβιολογίας (όπως λέμε μεταφυσικής)

Είναι φανερό ότι η κυριαρχία μιας ιδεολογίας για τις ανθρώπινες ιδιότητες που ανάγει τον καθορισμό τους στο βιολογικό πεδίο, μετασχηματίζει την όψη του κόσμου. Αν ο άνθρωπος («η μηχανή επιβίωσης», σύμφωνα με τον Dawkins), καθορίζεται κατά αποκλειστικότητα, ή κατά κύριο λόγο (όπως υποστηρίζουν κάποιες πιο εκλεπτυσμένες μορφές αυτής της ιδεολογίας), από τα βιολογικά μόρια που κληρονομεί από τους γονείς του, η συμπεριφορά του οφείλει να είναι συγκεκριμένη, προβλέψιμη, να ευνοεί την επιβίωση του και μόνο και άρα να είναι καθαρά ατομικιστική. Ο τρόπος που περιγράφεται, στο βιβλίο που αναφέραμε προηγουμένως, το πώς κατάφεραν κάποια γονίδια που «καθορίζουν» αντιτιθέμενες ανθρώπινες συμπεριφορές

να επικρατήσουν, όπως για παράδειγμα «το γονίδιο του εγωισμού» σε βάρος του «γονιδίου του ανθρωπισμού» μέσω της πίεσης της φυσικής επιλογής, είναι στην κυριολεξία, η βιολογική αναπαράσταση του λυσσαλέου ανταγωνισμού μεταξύ των ατόμων για ατομικό κέρδος και κοινωνική ανέλιξη, όπως προβάλλεται σαν αξία από την νεοφιλελεύθερη αντίληψη.

Και τότε πως διάβολο καταφέρνουν και επιβιώνουν ακόμα γονίδια ανθρωπισμού; Ο κ. Dawkins έχει την απάντηση και γι' αυτό το «παράδοξο» φαινόμενο:

«Ο κάτοχος ενός ανθρωπιστικού γονιδίου μπορεί να αναγνωριστεί απλούστατα από το γεγονός ότι κάνει ανθρωπιστικές πράξεις. Ένα γονίδιο θα ενημερούσε στην γονιδιακή δεξαμενή (εννοεί ότι θα το ευνοούσε η φυσική επιλογή και θα κληρονομούταν στις επόμενες γενιές), αν «έλεγε» στην «γλώσσα» του τα εξής: «Σώμα αν ο Α πνίγεται ενώ προσπαθεί να σώσει κάποιον άλλο που πνίγεται, πέσε στο νερό και σώσε τον Α». Αυτή η συμπεριφορά του γονιδίου είναι σωστή επειδή η πιθανότητα ο Α να περιέχει το ίδιο ανθρωπιστικό γονίδιο που σώζει ζωές είναι μεγαλύτερη από τον μέσο όρο. Το γεγονός ότι ο Α προσπαθεί να σώσει κάποιον άλλο είναι μια ετικέτα (εννοεί ότι αυτή την ετικέτα βλέπει το Σώμα και σώζει τον Α). ... Υπάρχει κάποιος άλλος τρόπος με τους οποίους τα γονίδια θα μπορούσαν να «αναγνωρίσουν» τα αντίγραφα τους σε άλλα άτομα; Η απάντηση είναι καταφατική. Είναι εύκολο να δείξουμε ότι οι στενοί συγγενείς (γονείς και παιδιά) έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες από τον μέσο όρο να έχουν κοινά γονίδια. Από πολύ καιρό έχει γίνει σαφές ότι αυτή είναι η αιτία για το συχνά παρατηρούμενο ανθρωπισμό των γονέων προς τα παιδιά τους.»⁴

Μοιάζει παράδοξο, αλλά σε τέτοιες βλακειές έχει θεμελιωθεί ένα οικοδόμημα που μπορεί να παράγει κάθε μέρα και ένα καινούργιο γονίδιο, και να το πλασάρει στην τηλεόραση με την βλακεία που στάζει από το ύψος του κάθε Στραβελάκη, όταν αναγγέλλει εμβόλια για την κοκαΐνη, γονιδιακή θεραπεία της παχυσαρκίας, ανακάλυψη του γονιδίου της μάθησης στα παιδιά του δημοτικού, κ.α.

Πέρα από αυτό όμως η μεγάλη απορία που δεν μπορεί να απαντήσει ούτε με βιολογικούς όρους ένας σαλτιμπάγκος όπως ο Dawkins, είναι γιατί άραγε «το σώμα» να θυσιαστεί παρακινούμενο από το «ανθρωπιστικό» του γονίδιο, με σοβαρό κίνδυνο -ακόμα και αν σώσει τον Α- να χαθεί το ίδιο; Μια απάντηση και σε αυτό το ερώτημα προσπαθεί να δώσει ο ίδιος ο συγγραφέας όταν υποστηρίζει ότι «το σώμα» πράττει έτσι επειδή αυξάνει τις πιθανότητες σε ένα μελλοντικό κίνδυνο του εαυτού του από πνιγμό, να σωθεί από τον Α. Όμως είναι λογικό, ότι ο τελευταίος που θα πίστευε ότι θα μπορούσε να σε σώσει σε περίπτωση πνιγμού σου, είναι αυτός που έσωσες εσύ στο παρελθόν από βέβαιο πνιγμό, όπως λέει και Lewontin⁵.

Παρόλο που η άνοδος της ιδεολογίας του βιολογικού ντετερμινισμού συνέπεσε χρονικά με την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού, μια ιδεολογία γίνεται κυρίαρχη έξω από την επιστημονική κοινότητα, όταν μπορεί να παράγει ανταλλακτικές αξίες για το κεφάλαιο. Η βιοτεχνολογία σπόρων και τροφίμων, η γενετική μηχανική και οι νέες τεχνολογίες αναπαραγωγής, όπως και ποικίλες άλλες εφαρμογές αυτής της τεχνικής σε άλλα πεδία που τείνει να επεκταθεί, αυτό ακριβώς αποδεικνύουν. Παρόλο που δεν αποτελεί στόχο αυτού του κειμένου να διαπραγματευθεί αυτή την πτυχή της συζήτησης, δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ένα πράγμα τόσο σημαντικό.

Ωστόσο, για να επικρατήσει ο βιολογικός ντετερμινισμός έπρεπε καταρχάς να πείσει ότι αυτά που υποστηρίζει συνιστούν επαναστατικές ανακαλύψεις που δεν μπορούν να περιγραφούν με τα υπάρχοντα σχήματα ανάλυσης και κατανόησης των βιολογικών φαινομένων.

Οι έννοιες του (γενετικού) **κώδικα**⁶, της (βιολογικής) **πληροφορίας**, της **συναρμολόγησης** (των πρωτεϊνών από αμινοξέα), του (γενετικού) **προγράμματος**, της **εντολής** (για την κατασκευή πρωτεϊνών από το DNA), είναι έννοιες που δανειίστηκαν από μια νέα επιστήμη που έκανε την εμφάνισή της μετά την δεύτερη παγκόσμια ανθρωπο-

σφαγή και στην οποία βασίζεται η τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών, την κυβερνητική, με σκοπό αφενός να **κατασκευαστεί μια καινούργια γλώσσα** ικανή να αναδείξει την ένταση της καινοτομίας των νέων ανακαλύψεων και αφετέρου να γίνει ευρύτερα αποδεκτό -μέσα από μια διαδικασία σημειολογικής απλοποίησης- η δυνατότητα εξαγωγής αξιών χρήσης (και αργότερα και **ανταλλακτικών αξιών**) από την νέα ανακάλυψη.

Στην πραγματικότητα δεν πρέπει να μας διαφεύγει κάτι εξαιρετικά σημαντικό, που δεν θα μας το πουν ποτέ οι μοριακοί βιολόγοι: ότι ενώ γνωρίζουν την ακριβή δομή κάποιων γονιδίων (ελάχιστα σε κάθε περίπτωση), δεν γνωρίζουν τίποτα για τους τρόπους με τους οποίους αυτά τα γονίδια επικοινωνούν μεταξύ τους και με το κυτταρικό περιβάλλον, όπως και για το πώς συνεργάζονται για την ανάπτυξη ενός οργανισμού. Με άλλες λέξεις: *«Το να ξέρεις το αλφάβητο του γενετικού κώδικα δεν σημαίνει ότι γνωρίζεις και το συντακτικό του»⁷*. Όπως φυσικά το να ξέρεις το αλφάβητο μιας ξένης γλώσσας δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι γνωρίζεις να μιλάς αυτήν την γλώσσα.

Για αυτό τον λόγο συμβαίνουν διάφορα «ανεξήγητα» πράγματα για τους βιολόγους, όταν προσπαθούν να εφαρμόσουν στοιχειωδώς τις θεωρίες τους. Για να δώσουμε ένα παράδειγμα⁸, όταν μεταφέρθηκε το γονίδιο που ελέγχει την παραγωγή της ανθρώπινης αυξητικής ορμόνης⁹ σε ένα έμβryo ποντικού, το ποντίκι αναπτύχθηκε δύο φορές περισσότερο από το φυσιολογικό του μέγεθος. Όταν το ίδιο γονίδιο εισήχθη στο έμβryo ενός ευνουχισμένου γουρουνιού, το μέγεθος αυτού του ζώου δεν άλλαξε, αλλά αυτό έγινε λεπτότερο από το φυσιολογικό. Για τον ίδιο λόγο εξάλλου το φημισμένο πρόβατο Dolly, η υποτιθέμενη τεράστια επιτυχία της γενετικής μηχανικής, που χρειάστηκε να αναπτύξει 276 τεχνητά ωάρια από την μάνα του, για να παράγει ένα μόνο ικανό για επιβίωση, εμφάνισε πρόωρα σημεία γήρασης και πέθανε πολύ γρηγορότερα από ένα φυσιολογικό πρόβατο της ίδιας ράτσας. Είναι δηλαδή ήδη ορατή στον ορίζοντα η αδυναμία του σημερινού παραδείγματος να παράγει υπεραξία τουλάχιστον στο μικρομοριακό επίπεδο¹⁰.

Η ίδια ιδεολογία **περιέβαλλε με σχεδόν μεταφυσικές ιδιότητες βιολογικά μόρια** όπως το δεσοξυριβονουκλεϊκό οξύ (το DNA). Το DNA αυτοαντιγράφεται, το DNA καθορίζει τον σχηματισμό των πρωτεϊνών, το DNA καθορίζει όλες τις ανθρώπινες ιδιότητες.

Ένας από τους βασικούς υποστηρικτές του Προγράμματος για την καθορισμό της αλληλουχίας του γενετικού υλικού, ο Gilbert έχει δηλώσει: *«Την ημέρα που θα γνωρίσουμε ολόκληρο το ανθρώπινο γονιδίωμα θα μάθουμε τι σημαίνει να είσαι άνθρωπος»*. Τέτοιες απόψεις είναι εξαιρετικά δημοφιλείς σήμερα, αν και παρόλο που το πρόγραμμα έχει ολοκληρωθεί, δεν έχουμε μάθει και πολλά πράγματα παραπάνω από όσα ξέραμε. Πάντως, η άποψη αυτή δεν είναι πρωτότυπη. Την περίοδο που το προηγούμενο επιστημονικό παράδειγμα έφτανε στην αποκορύφωση της τεχνικής εφαρμογής του, δηλαδή στην πρώτη άφιξη στην Σελήνη, η αντίστοιχη λαϊκή προσδοκία ήταν ότι «επιτέλους τώρα θα μπορούσαμε να βρούμε ίχνη του Θεού».

Πως μπορεί ένα τόσο μικρό μόριο με αυτή την πολύπλοκη κατασκευή να θεωρείται το άλφα και το ωμέγα όλης της ανθρώπινης ζωής; Αυτό και μόνο αποδεικνύει την ένταση των μετασχηματισμών κοινωνικών και ιστορικών ταυτόχρονα που έπρεπε να συμβούν, για να φτάσουμε στο σημείο μια αυθαίρετη βιολογική άποψη, να αποκτά την δυνατότητα να γίνει κυρίαρχη όχι μόνο εντός των επιστημονικών κύκλων, αλλά και μέσα σε ευρύτερα κοινωνικά σύνολα;

Κι όμως, ακόμα και ένας πρωτοετής της βιολογίας γνωρίζει πολύ καλά ότι το DNA, ούτε αυτοαναπαράγεται από μόνο του, ούτε σχηματίζει από μόνο του καμιά πρωτεΐνη, χωρίς δηλαδή να κινητοποιηθεί γι' αυτό τον σκοπό ένα εκτεταμένο δίκτυο άλλων βιολογικών μορίων, εξαιρετικά πολύπλοκων και μέσω το ίδιο πολύπλοκων διαδικασιών, για να περιοριστούμε απλά στην αντίληψη του **πώς**¹¹ στο μικροεπίπεδο του κυττάρου. Ωστόσο, η αυτοαντιγραφή του DNA σε

αντίγραφα του εαυτού του, παίζει -σε ένα σημειολογικό επίπεδο- το ρόλο της απονομής διπλώματος ευρεσιτεχνίας (άρα και πιστοποιητικού κύρους) στην βιολογική επιστήμη από την θρησκευτική μεταφυσική.

Όπως ο Θεός έπλασε την Εύα από τα πλευρά του Αδάμ, έτσι και ένα βιολογικό μόριο μπορεί -με καλούπι τον ίδιο του τον εαυτό- να δημιουργήσει αντίγραφα του εαυτού του, και σε μια πιο αφηρημένη σκέψη να δημιουργήσει ζωή. Στην πράξη αυτή η ιδέα συνιστά την πρώτη μεταβιολογική αρχή.

Εξάλλου, ο **μηχανισμός της κληρονομικότητας** ακόμα και των κληρονομήσιμων χαρακτηριστικών (όσων δηλαδή χαρακτηριστικών δύναται να κληρονομηθούν υπό συγκεκριμένες συνθήκες) **έπρεπε να συσκοτιστεί**, ώστε κάθε ανθρώπινη ιδιότητα να γίνει αντιληπτή σαν βιολογικό φαινόμενο. Με αυτή την έννοια επινοήθηκε ο διαχωρισμός φύση-περιβάλλον εννοούμενη σαν ο διαχωρισμός άτομο-πολιτισμός και επιχειρήθηκε να ριμοδοτηθεί η άποψη, ότι εν πάσει περιπτώσει τελικά το γονιδιακό φορτίο του οργανισμού, δηλαδή το σύνολο του DNA του, είναι υπεύθυνο σε τελευταία ανάλυση για την μορφή και τα χαρακτηριστικά του. Πιο εκλεπτυσμένες εκφράσεις αυτής της ιδέας, μετά την τεράστια κριτική που δέχτηκε από άλλους επιστημονικούς κλάδους, υπήρξε η υποχώρηση σε μια άποψη ότι ναι μεν δέχεται την περιβαλλοντική επιρροή, αλλά ισχυρίζεται ότι σε κάθε περίπτωση το DNA υπερχαθορίζει το άτομο.

Σκοπός εδώ δεν είναι να ανασκευάσουμε με βιολογικά κριτήρια αυτή την άποψη. Αυτό έχει ήδη γίνει από βιολόγους που έχουν διατηρήσει την ικανότητα να έχουν μια σοβαρή άποψη για τα πράγματα. Το ότι επίκτητα χαρακτηριστικά δεν κληρονομούνται, το ότι το περιβάλλον που ζει κάποιος είναι ικανό να τον μετασχηματίσει σαν ανθρώπινη υπόσταση, το ότι τα γονίδια είναι σημαντικός παράγοντας μέσα στην κληρονομικότητα (των κληρονομήσιμων χαρακτηριστικών) σε συνδυασμό με το υπόλοιπο βιολογικό περιβάλλον του κυττάρου και γενικά του οργανισμού, είναι πράγματα για τα οποία έχει χυθεί περισσότερο μελάνι από πόσο ίσως χρειαζόταν να χυθεί.

Σκοπός μας αντίθετα είναι να κατανοήσουμε την σχέση του βιολογικού ντετερμινισμού με την κυρίαρχη ιδεολογία και το γεγονός ότι αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της. Όταν λέγαμε στο προηγούμενο τεύχος ότι ο νεοφιλελευθερισμός μεταθέτει την αποκλειστική ευθύνη της κοινωνικής ζωής στο άτομο, είναι φανερό ότι τέτοιες αντιλήψεις ταιριάζουν πολύ καλά με απόψεις του στυλ «όποιος έχει τα καλύτερα γονίδια επιβιώνει», «επιτυγχάνει στην ζωή του», «δεν αρρωσταίνει από θανατηφόρες αρρώστιες», κ.α. άρα «αφήστε τους αδύναμους στην μοίρα τους». Και θα μειώσετε το κόστος αναπαραγωγής της ύπαρξης τους και θα θάψετε μαζί με αυτούς τα γονίδια που ευθύνονται για αυτή την άθλια ύπαρξη.¹²

Τα επιχειρήματα αντιπαράθεσης στον βιολογικό ντετερμινισμό μπορεί να είναι και **βιολογικά** (δηλαδή επιστημονικά), αλλά πρέπει κυρίως να είναι **πολιτικά**. Το κίνημα των μαύρων την δεκαετία του 1960 που έθετε ζητήματα κοινωνικής απελευθέρωσης δεν

είχε ανάγκη την επιστημονική τεκμηρίωση¹³ ότι μεγαλύτερη γενετική ποικιλομορφία υπάρχει μεταξύ των ανθρώπων της ίδιας φυλής, παρά μεταξύ ανθρώπων από διαφορετικές φυλών, για να ισχυριστεί ότι ο ρατσισμός είναι μια ιδεολογία χωρίς καμία αντικειμενική-θεωρητική τουλάχιστον- βάση. Του έφτανε που αντιλαμβανόταν ότι **η ταυτότητα χρώμα είναι πολιτισμική εφεύρεση των αποικιοκρατών** για να έχουν ένα στρατό τσάμπα εργασίας στην υπηρεσία τους, και άρα σαν τέτοια ταυτότητα θα χάσει κάθε νόημα ύπαρξης της, την στιγμή που οι μαύροι θα καταργήσουν τις κοινωνικές σχέσεις χειραγώγησης που έχουν με τους λευκούς.

Παρόμοια, ο εκβιασμός που θέτει η ιδέα ότι η γονιδιακή σύσταση των ατόμων είναι σίγουρη εγγύηση για την αδυναμία δημιουργίας μη-ιεραρχικών κοινωνικών συστημάτων, ένας εκβιασμός παρόμοιος με ιδεολογίες περί «τέλους της ιστορίας», δεν χρειάζεται να ανταρραστεί με την βοήθεια της ανακάλυψης «ριζοσπαστικών» γονιδίων στο ανθρώπινο γενετικό υλικό. Γονίδια τέτοια όπως και γονίδια κυριαρχίας, παρά τις περί του αντιθέτου φήμες δεν πρόκειται να βρεθούν ποτέ. Σε παρόμοιους εκβιασμούς απαντάμε με την επίκληση της ιστορικής και ανθρωπολογικής εμπειρίας, και με την αναφορά παραδειγμάτων από κοινωνίες και πολιτισμούς που κατέστησαν γελοίες παρόμοιες ιδέες.

Στις παραπάνω παραγράφους προσπαθήσαμε να περιγράψουμε αδρά πως συγκροτείται η ιδεολογία του βιολογικού ντετερμινισμού. Και πόσο σαθρά είναι τα θεμέλια της. Σκόπιμα έξω από την ανάλυση μας -παρόλο που θίξαμε ακροθιγώς κάποια πράγματα- έμεινε η παραγωγή ανταλλακτικών αξιών από αυτή την ιδεολογία. Δηλαδή η βιοτεχνολογία σπόρων και τροφίμων, οι νέες τεχνολογίες αναπαραγωγής, η γενετική μηχανική, κ.α. Σε σχέση με αυτά υπάρχει κάτι που εμφανίστηκε ως υπόνοια και που ήρθε η ώρα να γραφτεί πιο καθαρά: εκτίμηση μας είναι η βιοτεχνολογία δεν θα καταφέρει ποτέ να παράγει το πλήθος των ανταλλακτικών αξιών που υπόσχεται και οι ευαγγελιστές της θα διαψευστούν σύντομα. Κι αυτό γιατί ακριβώς αποτελεί ιδεολογία. Γι' αυτό και ο κύριος ρόλος της θα παραμείνει ο ιδεολογικός: **η κατάφαση στην παντοδυναμία του σημερινού συστήματος**. Στον βαθμό που αυτό το πράγμα θα γίνεται ευρεία συνείδηση, θα ανακαλύπτονται και αποτελεσματικές μέθο-

δοι εναντίωσης σε αυτήν.

1. Λέγοντας **επιστημονικό παράδειγμα** εννοούμε τις γενικά παραδεκτές θεωρίες εντός των οποίων δουλεύουν υποθέσεις οι επιστήμονες, σε μία συγκεκριμένη περίοδο, με τον τρόπο τουλάχιστον που αυτή η έννοια αναλύθηκε από τον Kuhn στο βιβλίο του *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*. Για παράδειγμα, όλη σχεδόν η επιστημονική σκέψη του δέκατου ένατου αιώνα βασίστηκε στις παραδοχές της νευτώνειας φυσικής για την βαρύτητα, μέχρι την στιγμή που οι θεωρίες των Αϊνστάιν, Μπλοκ, Πλανκ και Χάϊζενμπεργκ για την ατομική θεωρία και για την σχετικότητα, αμφισβήτησαν εκ θεμελίων την ικανότητα της νευτώνειας φυσικής να ερμηνεύσει τα υποατομικά φαινόμενα. Αυτή η εξέλιξη σημάδεψε την αλλαγή από το παράδειγμα της κλασι-

κής φυσικής στο σχετικιστικό-κβαντικό παράδειγμα.

2. Το **γονίδιο** είναι ένα βιολογικό μόριο που -σύμφωνα με την βιολογία- κωδικοποιεί την σύνθεση μιας πρωτεΐνης. Οι πρωτεΐνες με την σειρά τους καθορίζουν τις ιδιότητες των οργανισμών. Για παράδειγμα, το αν το χρώμα των ματιών είναι πράσινο, ή καστανό, καθορίζεται από συγκεκριμένες πρωτεΐνες που παίζουν αυτό τον ρόλο και που με την σειρά τους παράγονται από συγκεκριμένα γονίδια με την επίδραση και άλλων βιολογικών μορίων του κυττάρου. Όλα τα γονίδια του οργανισμού συνιστούν το **γενετικό υλικό**, ή αλλιώς το γονιδίωμα του, το οποίο βρίσκεται ενσωματωμένο στον πυρήνα κάθε ανθρώπινου κυττάρου, μέσα σε δομές που καλούνται **χρωμοσώματα**. Τα γονίδια αποτελούνται από DNA, στα ελληνικά δεσοξυριβοζονουκλεϊκό οξύ.

3. Το γνωστό πανεπιστήμιο στην Καλιφόρνια που πρωτοστάτησε στις διαδηλώσεις κατά του πολέμου του Βιετνάμ, ενάντια στον φυλετικό ρατσισμό, κ.α. στην διάρκεια των ετών '63-'68 στις Ηπα.

4. *Το εγωϊστικό γονίδιο*, σελ 143

5. Lewontin, *Η βιολογία ως ιδεολογία, το δόγμα του DNA*.

6. Ο γενετικός κώδικας συνιστά ένα πίνακα με 64 τετραγωνάκια κάθε ένα από τα οποία αντιστοιχεί σε μία από τις τέσσερις αζωτούχες βάσεις (ή νουκλεοτίδια) που συνιστούν τα μακρομόρια DNA και RNA. Συνδυασμοί των νουκλεοτιδίων ανά τρία (τριπλέτα), κωδικοποιούν το σχηματισμό ενός αμινοξέος. Τα αμινοξέα είναι οι δομικοί λίθοι των πρωτεϊνών.

7. Capra F., αναφέρεται από την Nina Moliner στο *Είναι όλα μέσα στα γονίδια μας*.

8. Hubard, οπ. παρ.

9. Η ανθρώπινη αυξητική ορμόνη (GH) παράγεται από την υπόφυση και παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και αύξηση του ανθρώπινου οργανισμού, αν και όχι με καλά καθορισμένο τρόπο από την ιατρική. Έλλειψη πάντως, ή ανεπαρκής παραγωγή αυτής της ορμόνης σχετίζεται με τις διάφορες μορφές νανισμού.

10. Γι' αυτό ήδη μετά την «Χαρτογράφηση του ανθρώπινου γονιδιώματος», δηλαδή την εύρεση του συνόλου των γονιδίων του ανθρώπινου οργανισμού, διάφοροι επιστημονικοί κύκλοι αρχίζουν να μιλάνε ήδη για την ανάγκη **αλλαγής παραδείγματος στην βιοϊατρική έρευνα**, και για την ανάγκη αποκωδικοποίησης αυτή την φορά του συνόλου των πρωτεϊνών του οργανισμού (του πρωτεϊνώματος). Στα ελληνικά μια σχετική συζήτηση υπάρχει στο βιβλίο *Το τέλος της παντοκρατορίας των γονιδίων*, του Άτλαν.

11. Γενικά πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η πρόοδος των επιστημών έχει επιτρέψει με ένα σχετικά ικανοποιητικό τρόπο στους επιστήμονες να απαντάνε σε αρκετά **πως**: ποιες διαδικασίες, με ποιο τρόπο, μέσω ποιων μηχανισμών, κ.α. Η δυσκολία που αντιμετωπίζει η επιστήμη στο σύνολο της είναι στο να απαντάει στα **γιατί**: γιατί η φυσική επιλογή ευνόησε τον σχηματισμό ενός ανθρώπου με δύο χέρια και ένα κεφάλι και όχι με έξι χέρια και τρία κεφάλια; Γιατί από όλους τους πλανήτες του ηλιακού μας συστήματος δημιουργήθηκαν μόνο στην γη εκείνες οι συνθήκες ώστε να αναπτυχθεί ζωή; Γιατί -αφού το κάπνισμα θεωρείται αιτιολογικός παράγοντας στον καρκίνο του πνεύμονα- από όσους καπνίζουν ένα μόνο μικρό ποσοστό τους θα προσβληθεί από καρκίνο; κ.ο.κ.

12. Αυτή είναι η άποψη των πιο ακραίων τάσεων του νεοφιλελευθερισμού. Αντίθετα η άποψη τμημάτων κάποιας αριστεράς (όπως και των ΜΚΟ), είναι «αλληλεγγύη και στους αδικημένους αυτού του κόσμου». Ο τρόπος αντίληψης είναι ο ίδιος.

13. «*Το 85% της συνολικής αναγνωρισμένης γενετικής ποικιλομορφίας (δηλαδή των διαφορετικών τύπων/συνδυασμών γονιδίων), του ανθρώπου είναι μεταξύ τυχαίων ατόμων μέσα στην ίδια ομάδα, το 7% μεταξύ ανθρώπων άλλης φυλής και το 8% μεταξύ ανθρώπων άλλων εθνών και ίδιας φυλής*». Lewontin, οπ.παρ., σελ 67.

Η Pizza Hut Και Εγώ

Ο χώρος του γρήγορου φαγητού αποτελεί, ως γνωστόν, έναν από τους πιο ραγδαία αναπτυσσόμενους κλάδους σε παγκόσμια κλίμακα, με τις αμερικανικές πολυεθνικές να κατέχουν το μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς. Τι βρίσκεται όμως πίσω από το ελκυστικό ντεκόρ όλων αυτών των αλυσίδων fast-food; Πώς λειτουργούν στην πραγματικότητα, ποιους απασχολούν και ποιες είναι οι συνθήκες και οι ρυθμίσεις εργασίας σ' αυτές; Ποια είναι τα προβλήματα που δημιουργούν οι σύγχρονες πολιτικές που μανάτζμεντ από την πλευρά όμως, αυτή τη φορά, των ιδίων των εργαζομένων; Πώς επιλέγουν να δράσουν οι ίδιοι οι εργαζόμενοι σε καθημερινά τους προβλήματα μέσα στο χώρο εργασίας και ποιες είναι απαντήσεις που δίνουν στις στρατηγικές κινήσεις των ιδίων των αφεντικών;

Στο προηγούμενο τεύχος δημοσιεύσαμε την συνέντευξη με ένα διευθυντή ανθρώπινου δυναμικού γνωστής αλυσίδας έτοιμου φαγητού που θα μπορούσε να θεωρηθεί ενδεικτική τόσο του νέου πνεύματος του καπιταλισμού όσο και των νέων μορφών απόσπασης συναίνεσης στο χώρο της εργασίας. Αυτή την φορά επιλέξαμε να δώσουμε τον λόγο σ' έναν άνθρωπο που για περισσότερα από δέκα χρόνια «υπηρετεί» τον κλάδο της ταχείας εστίασης στη Γαλλία. Πρόκειται για τον Abdel Mabrouki, Γάλλο αλγερινής καταγωγής και συνδικαλιστή της CGT στην Pizza Hut, ο οποίος στο βιβλίο του *Génération Précaire* (εκδ. Le cherche-midi, 2004) καταθέτει την επαγγελματική του εμπειρία -αναφερόμενος σε περιστατικά (προσωπικά ή και συναδέλφων του) σχετικά με τις συνθήκες εργασίας στο χώρο του έτοιμου φαγητού-, ενώ παράλληλα αναφέρεται εκτενώς στις πρώτες απεργίες που εδώ και λίγο καιρό έχουν ξεσπάσει στο συγκεκριμένο κλάδο. Στο πρώτο μέρος που παρουσιάζουμε εδώ, δημοσιεύουμε ένα κεφάλαιο από το βιβλίο αυτό στο οποίο περιγράφονται τα καθημερινά προβλήματα και η εκμετάλληση στον εργασιακό χώρο που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι στην γνωστή πολυεθνική fast-food, τα κριτήρια πρόσληψης, αλλά και συμπεριφοράς που έχουν επιβληθεί στον κλάδο αυτό, καθώς και οι πρώτες μικροαντιστάσεις πριν αυτές λάβουν συλλογικά χαρακτηριστικά.

Αν και έχουν περάσει αρκετά χρόνια ακόμα θέτω στον εαυτό μου την ερώτηση: γιατί μπήκα σ' αυτό το κατάστημα διανομής της Pizza Hut στο Λεβαλούα-Περέ; Σήμερα, όντας αποστασιοποιημένος, μπορώ να πω ότι είχα «ελαφρυντικά λόγω περιστάσεων»: ήμουν 21 χρονών, είχα παρατήσει το σχολείο στη δεύτερα γυμνασίου και πήγαινα από ψευτο-σεμινάρια σε προσωρινές δουλειές.

Α, ναι... ο θαυμάσιος κόσμος του προσωρινού, το βασίλειο της ανασφάλισης' εργασίας, που με τόσο έντονο τρόπο έχει κάνει την εμφάνισή του αυτά τα τελευταία χρόνια, απασχολώντας σήμερα πάνω από 500.000 άτομα. Από την πλευρά μου, βοήθησα πολύ στο στήσιμο και στο ξεστύσιμο πάγκων στο εκθεσιακό πάρκο της πόλης των Βερσαλλιών. Έπρεπε να σηκωνομαι στις 5:30 το πρωί, επί δεκαπέντε μέρες συνεχόμενα. Μας ζητούσαν να φοράμε παπούτσια ασφάλειας που ζύγιζαν τόνους ολόκληρους, καθώς και να έχουμε μαζί μας ένα κατσαβίδι κι ένα σφυρί. Μαζί μου ήταν και πολλοί Πορτογά-

λοι εργάτες που, με το που έφταναν στις 6:30 το πρωί, την έπεφταν επί τόπου στην μπύρα! Εκεί συνάντησα και το πρώτο αληθινό μικρό μου αφεντικό, του οποίου ο σκοπός ήταν να μας κάνει να δουλεύουμε με τη μέγιστη ταχύτητα, οποιαδήποτε ώρα της ημέρας. «Εμπρός, οι προσωρινοί, κάντε γρήγορα, πιο γρήγορα, πιο γρήγορα». Σ' αυτήν την αποστολή συνάντησα και την πρώτη μου απεργία! Για να πω την αλήθεια δεν ήμουν μέσα. Οι μισθωτοί έκαναν στάση εργασίας και μας ζήτησαν να μην πάμε να δουλέψουμε. Η απεργία όμως για έναν προσωρινό δεν είναι κάτι το απονότητο. Αν πάρεις μέρος να 'σαι σίγουρος πως δε θα σε ξανακαλέσουν για δουλειά. Τελικά, το αφεντικό του εργοταξίου προτίμησε οι προσωρινοί να γυρίσουν σπίτια τους για να μη φοντώσει η κατάσταση. Παρόλα αυτά όμως, πληρωθήκαμε!

Βιδώναμε, ξεβιδώναμε όλη την ημέρα σέρνοντας τα παπούτσια με τις μολύβδινες σόλες. Στο διάλειμμα για κολατσιό, έτρεχα στην καρβάνια μου. Και σχεδόν πάντα έπεφτα με τα μούτρα, ήμουν υπερβολικά κουρασμένος... Μια ώρα μετά, ξαναρχίζαμε μέχρι της 6 το απόγευμα. Νύχτα ήταν όταν έφευγα το πρωί και νύχτα όταν επέστρεφα. Φευγάντας στο σπίτι των γονιών μου, έκανα ένα ντους και πήγαινα να ξαπλώσω να κοιμηθώ. Και την επόμενη μέρα το πρωί φτου κι απ' την αρχή. Κι όλα αυτά για έναν ισχνό μισθό, μόλις λίγο πιο πάνω από το κατώτατο ωρομίσθιο (SMIC). Όταν τελειώναμε μια αποστολή επιστρέφαμε σπίτια μας και περιμέναμε το γραφείο να μας ξανακαλέσει για να μας προτείνει άλλη δουλειά.

Στην πραγματικότητα, δεν είχα άλλη επιλογή γιατί είχα παρατήσει το σχολείο από πολύ νωρίς. Πριν να εγκαταλείψω τη δεύτερα γυμνασίου και πάω σε προπαρασκευαστική τάξη για τεχνικές σχολές, είχα ήδη μείνει στην ίδια τάξη τρεις φορές. Οι γονείς μου, που ήρθαν από την Αλγερία στη δεκαετία του '50, δεν μπορούσαν να με βοηθήσουν γιατί δεν είχαν πάει σε γαλλικό σχολείο. Μιλάμε πάντα αραβικά στο σπίτι. Πριν πάρει τη σύνταξη του ο πατέρας μου ήταν αποθηκάριος. Μ' αυτή τη δουλειά στο εκθεσιακό Πάρκο είχα την εντύπωση πως ακολουθούσα τα βήματά του. Μετά απ' αυτή την αποστολή για την οποία, προφανώς, δεν είχα τα φυσικά προσόντα, αποφάσισα να βρω κάτι άλλο. Πήγα στο πιο κοντινό Γραφείο Εύρεσης Εργασίας [ANPE, ανάλογο του ΟΑΕΔ]. Ήταν τον Ιούνιο του 1993, όλος ο κόσμος μιλούσε για την «κρίση» και για την ανεργία. Μετά από μερικές ώρες αναμονής και μερικά λεπτά συνέντευξης, έφυγα από το Γραφείο Εύρεσης Εργασίας χωρίς δουλειά. Βγαίνοντας από το γραφείο, στον ίδιο δρόμο, έπεσα πάνω στο κατάστημα διανομής της SPIZZA 30 (η φίρμα ήταν ακόμα γαλλική εκείνη την εποχή). Μια αφίσα έλεγε πως έκαναν προσλήψεις χωρίς να απαιτείται καμία ιδιαίτερη ειδικευση. Μου καθόταν καλά. Έτσι απλά, χωρίς να το πολυσκεφτώ, μιας και είχα ανάγκη από λεφτά, κατέθεσα το βιογραφικό μου. Η ευκαιρία ήταν πολύ καλή.

Μια εβδομάδα αργότερα, όταν οι κάτοικοι της γειτονιάς αρχίζουν να φεύγουν για τις καλοκαιρινές διακοπές ο μανάτζερ του

καταστήματος με φώναξε. Χωρίς να έχουμε ούτε καν μιλήσει μου ανήγγειλε: «Ξεκινάς τη Δευτέρα στις 11:30». Ήμουν χαρούμενος διότι μου καλόπεφτε, ένας εργαζόμενος μερικής απασχόλησης με σύμβαση αορίστου χρόνου (CDI). Είναι σπάνιο πράγμα να είσαι με σύμβαση αορίστου χρόνου. Εξάλλου, μ' αυτόν ακριβώς τον τρόπο βρίσκουν οι διευθύνοντες της ταχείας εστίασης, με επικεφαλής την McDonald's, ένα ολόκληρο ανασφάλιστο εργατικό δυναμικό, το οποίο πιστεύει πως

η σύμβαση αορίστου χρόνου είναι το πρώτο βήμα για να αρχίσεις να τα βγάζεις πέρα. Κι εγώ εκείνη την εποχή αυτό πίστευα. Ήθελα να βρω μια σταθερή δουλειά για να διευκολύνω λίγο τους γονείς μου, στο σπίτι των οποίων ζούσα ακόμα.

Αποτέλεσμα, παρά τους μισθούς που εισέπραξα από την Pizza Hut (γύρω στα 5.500 ευρώ το χρόνο), μετά από δέκα ολόκληρα χρόνια ζω ακόμα με τους γονείς μου. Μ' αυτά που κερδίζω είναι αδύνατο να πληρώσω ενοίκιο, φόρους και διατροφή. Ευτυχώς για μένα, το σπίτι μας απέχει μόνο μερικές εκατοντάδες μέτρα από το κατάστημα, το οποίο έχει γίνει εδώ και καιρό το δεύτερό μου σπίτι.

Η «μονάδα διανομής» της οδού Πιέρ-Μπροσολέ στο Λεβαλουά-Περέ, είναι κρυμμένη πίσω από μια εκκλησία. Στην πραγματικότητα, δεν είχα προσέξει το κατάστημα πριν μπω σ' αυτό για να καταθέσω το βιογραφικό μου. Στη συνέχεια κατάλαβα πως τα καταστήματα διανομής δε χρειάζεται να βρίσκονται σε ορατό σημείο και να δείχνουν περιποιημένα, όπως τα εστιατόρια, και πως οποιουδήποτε χώρος μπορεί να κάνει γι' αυτή τη δουλειά, από τη στιγμή, βέβαια, που δεν είναι ακριβός. Αυτός εδώ ο χώρος όμως, τους κόστισε αρκετά χρήματα γιατί υποχρεώθηκαν ν' αγοράσουν και το διαμέρισμα του πρώτου ορόφου, εξαιτίας του θορύβου από τα μοτοποδήλατα. Εκείνη την εποχή, αυτό το διαμέρισμα χρησιμοποιείτο ως χώρος κατοικίας για τους μανάτζερς και τους βοηθούς τους που κατάγονταν από την επαρχία και έψαχναν να βρουν κάτι καλύτερο. Και βρίσκονταν ακριβώς πάνω από τους εργαζόμενους, σε ιδανικό μέρος για να τους επιτηρούν.

Το σύνολο ήταν λοιπόν ότι έπρεπε: είχε ένα ντους και ένα βεστιαίο για άντρες και για γυναίκες χωριστά. Όταν έγινα συνδικαλιστής και ανακάλυψα και τα άλλα μαγαζιά, συνειδητοποίησα ότι δεν ήταν παντού έτσι. Από πλευράς υγιεινής το κατάστημα αυτό ήταν μάλλον η εξαίρεση, αλλά ο μανάτζερ έμοιαζε με όλους τους άλλους, μ' όλα τα μικρά αφεντικά που μπόρεσα να συναντήσω στην καριέρα μου. Όταν έφτασα την πρώτη ημέρα, θέλησε από την πρώτη στιγμή να με βάλει σε τάξη: «Θα μου κάνεις τη χάρη να ξυρίζεσαι σωστά!». Είναι αλήθεια πως δεν ήμουν καλοξυρισμένος, αλλά το πράγμα ξεκινούσε άσχημα. Να πρέπει ν' αλλάξω τη φάτσα μου για να μεταφέρω πίτσες αυτό ήταν κάτι που ούτε καν μου είχε περάσει από το μυαλό. Αλλά τι να 'κανα... δέχτηκα. Μια δουλειά, έστω και κακοπληρωμένη, κανείς

πλέκονται από το Σεπτέμβρη όταν ο μανάτζερ, που με είχε προσλάβει και μου είχε ζητήσει να ξυριστώ, επέστρεψε από τις διακοπές του. Αυτός, εν μέσω κατσαδιασμάτων και προβλητικών παρατηρήσεων, μ' έκανε γρήγορα να καταλάβω τη διάσημη βασική αρχή της ταχείας εστίασης: την **πολυειδίκευση**.

Πρέπει να ξέρεις να τα κάνεις όλα και γρήγορα: την «προ-» (προετοιμασία των υλικών για τις πίτσες), την «παρα-» (παρασκευή πίτσας), τη διανομή και τον τηλεφωνητή. Σ' αυτό το τελευταίο ακριβώς πόσο είναι που συνάντησα τις μεγαλύτερες δυσκολίες διότι πρέπει να πληκτρολογείς τις παραγγελίες με τη μέγιστη ταχύτητα για να τις μεταβιβάσεις σε συναδέλφους που τους έχει ανατεθεί η προετοιμασία της πίτσας. Καθώς όμως δεν έβλεπα επαρκώς για ν' αποκωδικοποιώ τις μικρές γραμμές στην οθόνη του υπολογιστή, δεν έκανα και πολύ γρήγορα για τα δικά τους τα δεδομένα. Έτσι, είχα τον μανάτζερ στο οβέρο μου όλη μέρα. Κάθε μέρα διέπραττα το μεγαλύτερο έγκλημα του κόσμου της ταχείας εστίασης: να μην τηρώ το timing. Γρήγορα αναγκάστηκα να εγκαταλείψω το τηλεφωνικό κέντρο.

Έτσι, ανακάλυψα την «προ-», που συνίσταται στην απόψυξη του κρέατος, της ζύμης και της μοτσαρέλας. Έβγαζα τα τρόφιμα από τον καταψύκτη στο οποίο ήταν κατεψυγμένα για να τα βάλω για απόψυξη στη συντήρηση. Κατόπιν έκοβα το κρέας για να το βάλω σε σακούλες. Προετοιμάζα, επίσης, λίτρα σάλτσας ντομάτας, με ντομάτες που έπρεπε να τις κόβω ξεπλένοντας τες σε νερό και να τις ανακατεύω με χορταρικά συσκευασμένα σε σακουλάκι. Ευτυχώς τα λαχανικά δεν ήταν κατεψυγμένα... έρχονται σε κενό αέρος! Έπειτα έβαζα όλα αυτά τα τρόφιμα μέσα σε πλαστικά δοχεία που τα ονόμαζαν «γαστρονόμους». Τέλος, τα πήγαινα στους παρασκευαστές –το ωραίο όνομα που βρήκαν για να αποκαλούν τους πιτσαδόρους– ούτως ώστε να μη μένουν ποτέ χωρίς υλικά. Πρόκειται για την αρχή της ελαχιστοποίησης των αποθεμάτων. Τέλος κόλλαγα ετικέτες ΑΚΠ: ανάλωση κατά πρότιμηση. Στην ταχεία εστίαση, τα προϊόντα –όπως και οι υπάλληλοι– φθειρόνται με ταχύτητα με κεφαλαίο Τ.

Δούλευα λοιπόν, τέσσερις με πέντε ώρες την ημέρα, πέντε ημέρες την εβδομάδα, αλλά συχνά ο μανάτζερ μας ζητούσε να καθίσουμε επιπλέον ώρες. Προσοχή, «επιπλέον ώρες», δεν πάει να πει «υπερωρίες». Εκείνη την εποχή η συμφωνία με την επιχείρηση (υπογεγραμμένη

ο μανάτζερ και ο βοηθός του ξεπέρασαν τα όρια, πέταξα μια μηχανή στο κενό από εκνευρισμό. Αποτέλεσμα; Ο βοηθός αναγκάστηκε να φορτωθεί τη λάντζα στο κλείσιμο γιατί προφανώς έπρεπε να κλείσει τους λογαριασμούς για να τους δώσει στο μανάτζερ την επομένη. Και εγώ έφυγα γιατί είχα τελειώσει τη δουλειά μου.

Όταν ένας εργαζόμενος κριθεί πως δεν είναι αρκετά παραγωγικός, παίρνει πόδι! Αυτό εξηγεί και το παράλογο turn-over στην ταχεία εστίαση. Σε κάθε επιστροφή από τις σχολικές διακοπές ανακαλύπτουμε καινούργια πρόσωπα. Από τον ένα χρόνο στον άλλο, το προσωπικό δυναμικό ορισμένων μαγαζιών αλλάζει εξ' ολοκλήρου, συμπεριλαμβανομένου του μανάτζερ και των βοηθών του. Ακόμα κι αν είναι νέοι και χωρίς τα απαραίτητα διπλώματα, οι εργαζόμενοι συνειδητοποιούν πολύ γρήγορα πως δεν είναι τίποτα άλλο παρά ανθρώπινο κρέας, ένα συστατικό της Pizza Hut στον ίδιο βαθμό όπως είναι το τυρί, το μοτοποδήλατο ή το κατεψυγμένο λαρδί. Όταν κριθούν πως δεν είναι αποτελεσματικοί -πολύ αργοί ή όχι αρκετά πρόθυμοι- η διεύθυνση τους πετάει.

Δυστυχώς όμως για τη διεύθυνση, ο εργατικός κώδικας δεν της επιτρέπει να κάνει ό,τι θέλει. Πρέπει λοιπόν, ν' αναγκάζει τους εργαζόμενους ν' αποχωρούν οικειοθελώς, κάνοντάς τους να αισθάνονται πως δεν υπάρχει πλέον χώρος γι' αυτούς στο κατάστημα. Ο μανάτζερ στο Λεβαλουά το προσπάθησε με κάθε μέσο μαζί μου. Για μια περίοδο, μ' εξανάγκασε να σχολάω κάθε βράδυ στις 12, ενώ κανονικά οι εργαζόμενοι εναλλάσσονται για να μη σχολάνε συνέχεια πολύ αργά.

Δεν έσπασα όμως. Ίσως είναι θέμα χαρακτήρα. Δεν είχα καμιά διάθεση να τους κάνω την χάρη να φύγω. Θα ήταν υπερβολικά εύκολο. Σιγά-σιγά, και με τις σταδιακές αναχωρήσεις του ενός και του άλλου, έγινα ο πιο παλιός εργαζόμενος του καταστήματος. Έγινα το μαύρο πρόβατο, η εξαίρεση που επιβεβαιώνει τον αμείλικτο κανόνα του turn-over.

Τόσο το χειρότερο γι' αυτούς, δε θα έπρεπε ποτέ να μ' είχαν εξορίσει στο χώρο της λάντζας. Απ' αυτή την προνομοιούχα θέση παρατήρησης, λίγο περισσότερο απαλλαγμένη από το αδυσώπητο timing, μπόρεσα ν' αποστασιοποιηθώ λίγο απ' αυτά που μου συνέβαιναν. Με μια συναδέλφο που δεν άντεχε το μανάτζερντ όπως κι εγώ, αρχίσαμε να γράφουμε προκηρύξεις πάνω στην καθημερινή μας ζωή. Για να κά-

9. Δεν έχω προσωπική πορεία (διανοητική, πνευματιστική ή πολιτική): στην Pizza Hut περνάμε μια χαρά, δε σηκώνουμε κεφάλι, είμαστε μια μεγάλη ομάδα νέων.

10. Δεν έχω επαγγελματικές φιλοδοξίες είμαι ευχαριστημένος-η όπως είμαι.

11. Νιώθω κάθε μέρα ευγνώμων προς την Pizza Hut που μου δίνει δουλειά.

12. Νιώθω κάθε μέρα ευγνώμων προς την Pizza Hut που μου δίνει ένα λόγο να υπάρχω: τον τζίρο της Pizza Hut.

13. Δεν έχω κανένα λόγο να δημιουργήσω προβλήματα στην Pizza Hut.

14. Θαυμάζω την επιτυχία των μετόχων της Pizza Hut (Tricon), αλλά δεν τους ζηλεύω γιατί τα χρήματα δε φέρνουν την ευτυχία.

15. Δε χρειάζεται να γνωρίζω πώς λειτουργεί η επιχείρηση που μ' απασχολεί.

16. Δεν έχω ανάγκη από μια σταθερή δουλειά, είμαι νέος.

17. Μ' αρέσει να κάνω ότι μου λένε ακόμα κι αν είναι αντίθετο με τις ιδέες μου.

18. Μ' αρέσουν οι αερολογίες, το αυθαίρετο.

19. Απεχθάνομαι την οργάνωση.

20. Ξέχασα το νόημα της λέξης «αμφισβήτηση».

21. Μ' αρέσει να είμαι πάντοτε σύμφωνος.

22. Δε χρειάζομαι να είμαι εκπαιδευμένος-η.

23. Δε χρειάζομαι να είμαι ενημερωμένος-η.

24. Δε χρειάζομαι αύξηση από 10 έως 15% το χρόνο συν τη συμμετοχή στα κέρδη.

25. Δε χρειάζεται να ξέρω γιατί δεν αυξήθηκε ο μισθός μου.

26. Μ' αρέσει ν' αναπολώ τα κινούμενα σχέδια της παιδικής μου ηλικίας.

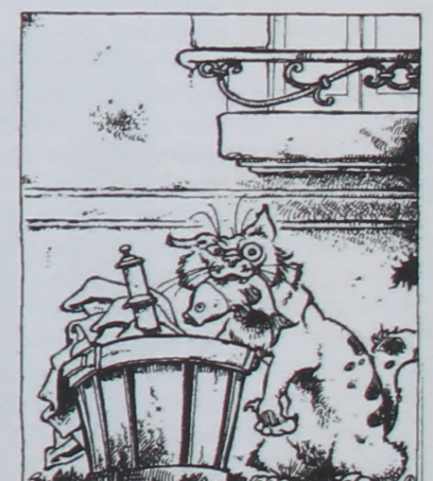
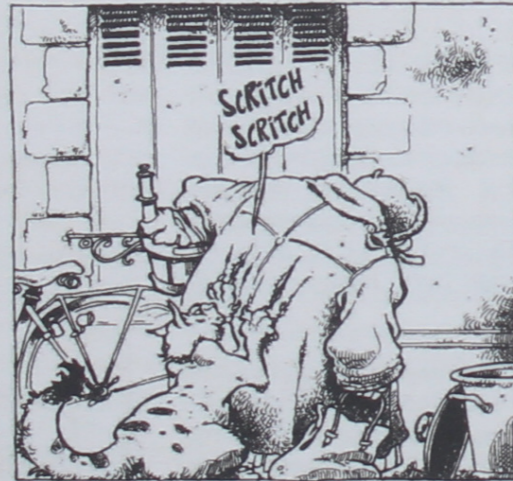
27. Μ' αρέσει να μου μιλούν με φωνή απαλή και γλυκιά όπως της μαμάς μου, χοντρή αλλά δίκαιη όπως του μπαμπά μου.

28. Δεν ξέρω ότι μια μέρα, σύντομα, θα πάψω να είμαι 26 χρόνων.

29. Δεν ξέρω ότι μια μέρα, σύντομα, η Pizza Hut δε θα με χρειάζεται πια.

30. Κυρίως δε θέλω να ξέρω τίποτα, ποτέ.

Όταν ξαναδιαβάσω αυτήν την προκήρυξη σήμερα, λέω ότι

δεν τη αρνείται. Αλλά γιατί να αποφασίζουν για τον τρόπο με τον οποίο ξυρίζομαι; Αποφάσισα λοιπόν ν' αφήσω να φυτρώσει λίγο μούσι. Το αφεντικό λοιπόν μου έκανε ένα μικρό δώρο: ένα διχτάκι για μούσι. Παρά τις πιέσεις αρνήθηκα να βάλω το φίμωτρό τους. Ήταν η πρώτη μου ενέργεια αντίστασης.

Προφανώς, θα είχα δεχτεί αν κάτι τέτοιο το επέβαλαν λόγοι υγιεινής. Προηγούμενος όμως, θα έπρεπε να φτάσει η λογική τους σε έσχατο σημείο και να επιβάλλουν σε όλους δίχτυ για τα μαλλιά.

Γρήγορα συνειδητοποίησα πως τα επιβαλλόμενα ωράρια, δυο ώρες το μεσημέρι και τρεις το βράδυ, θ' άλλαζαν τη ζωή μου. Όταν δουλεύεις όταν όλος ο κόσμος είναι στο τραπέζι, όταν σχολάς από το μαγαζί τα μεσάνυχτα ή στη μια ώρα τη νύχτα, στρεσαρισμένος, κουρασμένος, με τα ρούχα διαποτισμένα απ' αυτή την υπέροχη μυρωδιά πίτσας, δεν είναι καθόλου αυτονόητη μια κοινωνική ζωή μ' όλα αυτά –ή ακόμα και μια κανονική ζωή. Η μόνη μου παρηγοριά ήταν πως είχα ξεκινήσει τη δουλειά κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, μια περίοδο σχετικά ήρεμη για την ταχεία εστίαση. Τα πράγματα άρχισαν να περι-

από την Γαλλική Δημοκρατική Συνομοσπονδία Εργασίας (CFDT)... επέτρεπε στη διεύθυνση να έχει ένα μεγάλο ποσοστό «επιπρόσθετων», όπως λέγονταν, ωρών. Δηλαδή, αμειβόμενες στην ίδια τιμή με τις 20 νόμιμες ώρες. Μ' άλλα λόγια, αν ο μανάτζερ μας ζητούσε να μείνουμε μια επιπλέον ώρα, αυτή η ώρα πληρωνόταν όπως και οι υπόλοιπες! Αυτή είναι η διαφορά με τις υπερωρίες που η τιμή τους αυξάνει.

Πολυειδίκευση, αυταρχικό μανάτζερντ, σύμβολα επιμηνυόμενων ωραρίων... Γρήγορα κατάλαβα που είχα πέσει. Ο μανάτζερ μου μ' είχε προειδοποιήσει «Αμντέλ, ν' αφήνεις το μυαλό σου στην είσοδο. Δε σε πληρώνουμε για να σκέφτεσαι». Ο μοναδικός σκοπός αυτής της επιχείρησης είναι ο τζίρος και η παραγωγικότητα: οι συνθήκες εργασίας δεν έχουν μεγάλη σημασία. Η διεύθυνση δε συνηθίζει να χάνει την ώρα της ακούγοντας μια ομάδα νέων που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό. Ο πρώτος μου μανάτζερ μου επαναλάμβανε συχνά: «Δεν αξίζεις τίποτα! Μου κοστίζεις πολύ ακριβά!». Ο σκοπός του ήταν να με κάνει να σπασώ και να παρατηθώ. Πίστευε πως θα με απομόνωνε αναθέτοντάς μου τη λάντζα. Πέρασα στην αντίσταση: μια μέρα που

νομουμε τους συναδέλφους να γελάσουν και για να τους προτρέψουμε να μας μιλήσουν μοιράσαμε μια προκήρυξη με τίτλο: «Πώς να ζείτε ευτυχισμένα στην Pizza Hut; 30 προσευχές ομαδικής πίστης». Με υπότιτλο: «Να επαναλαμβάνετε, ακούραστα και καθημερινά τις ακόλουθες φράσεις έως ότου να πειστείτε ολοκληρωτικά».

1. Είμαι μικρότερος-η από 26 χρονών.

2. Είμαι εργένης ελεύθερος απ' όλες τις υποχρεώσεις ιδιωτικού βίου.

3. Λάτρευα την ατμόσφαιρα του Λυκείου. Εδώ είναι το ίδιο, κατατληκτικά!

4. Μ' αρέσει να δουλεύω «speed» κατά τη διάρκεια των «pushes» [ωρών αιχμής].

5. Μ' αρέσει να κάνω τα «closes» μέχρι τη 1 ώρα το πρωί ακόμα κι αν αύριο έχω μάθημα στις 8.

6. Νομίζω ότι οι 35 ώρες είναι ένα πράγμα που απευθύνεται από γέροντες σε γέροντες.

7. Βαριέμαι στις διακοπές, προτιμώ την Pizza Hut.

8. Βαριέμαι σπίτι μου, προτιμώ την Pizza Hut.

συνοψίζει καλά την καθημερινή ζωή στην Pizza Hut: αυθαίρετο μανάτζερντ, καμιά κοινωνική πολιτική και, κυρίως, ησυχία στις γραμμές μας. Το να μιλάς δημιουργεί συνεχώς καθυστερήσεις στην προετοιμασία της πίτσας. Εκείνα που είχαμε γράψει τότε παραμένουν λοιπόν, επίκαιρα. Ακόμα χειρότερα, έχω την εντύπωση ότι όλο και περισσότεροι υπάλληλοι στην ταχεία εστίαση, όπως και σε άλλους τομείς, μπορούν σήμερα να ξαναεπιπαινεστούν αυτές τις 30 προσευχές για να διηγηθούν την επαγγελματική τους ζωή. Αν είσαι νέος, χωρίς προσόντα ανασφαλής, ευέλικτος, πολυειδικευμένος, ανοργάνωτος, κι αν επιπλέον είσαι γιος μετανάστη... τότε καλώς όρισες στην ταχεία εστίαση!

*Στο πρωτότυπο «precaire» που σημαίνει επίσης και αβέβαιος, ελαστικός, προσωρινός παραπέμποντας στις ελαστικές μορφές απασχόλησης. Στο κείμενο αποδώσαμε τον όρο ως «ανασφαλής». Ευχαριστούμε θερμά την Μαριωάνα για τη συμβολή της στη μετάφραση. Οι αγκύλες καθώς και οι υποσημειώσεις στο κείμενο είναι όλες των μεταφραστών.

Είναι δυνατό να συνοψιστεί αυτό που συμβαίνει στο Ιράκ στη διαμάχη μεταξύ αμερικανών και φονταμενταλιστών; Αν παρακολουθεί κανείς τα ΜΜΕ είναι δύσκολο να καταλάβει τι συμβαίνει σ' αυτήν τη χώρα πέρα από τις επιθέσεις και τη δράση του στρατού κατοχής. Παρόλα αυτά, υπάρχουν και άλλες πολιτικές δυνάμεις που προσπαθούν να αντισταθούν και να χαράξουν μια άλλη πορεία. Το παρακάτω άρθρο της συλλογικότητας «Solidarité en Iraq» πρωτοεμφανίστηκε στο δικτυακό τόπο www.solidariteiraq.org και αναδημοσιεύτηκε στη μηνιαία γαλλική αντιεξουσιαστική επιθεώρηση No Pasaran, τχ. 36, Ιανουάριος 2005, από όπου και το μεταφράσαμε.

Στο κατεχόμενο Ιράκ τουλάχιστον δυο στους τρεις είναι άνεργος και δε λαμβάνει κανενός είδους αποζημίωση ούτε και υπάρχει καμία κοινωνική προστασία από το νόμο. Οι περισσότεροι από αυτούς ζουν από μικροδουλειές, από την τοπική αλληλεγγύη ή από την ανθρωπιστική βοήθεια. Η μαζική ανεργία ξεκίνησε από το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεϊν. Το οικονομικό σύστημα, που είχε βασιστεί περισσότερο πάνω στα έσοδα από την εξαγωγή πετρελαίου από ότι στη βιομηχανική ανάπτυξη, είχε ως κύριο χαρακτηριστικό του την αναδιανομή του πλούτου διαμέσου ενός πολυπλόκαμου κρατικού μηχανισμού. Αυτό όμως το σύστημα δεν άντεξε το αυξανόμενο οικονομικό χρέος, τους διαδοχικούς πολέμους και το εμπόργκο.

Ο στρατός, από τους πιο πολυάριθμους στον κόσμο, μειώθηκε από 1 εκατομμύριο σε 350.000 άνδρες από το 1991 έως το 2003. Κατόπιν, η κατοχή προκάλεσε μια νέα μαζική αποστράτευση που δεν είναι σε θέση να αντισταθμιστεί από τις τωρινές στρατολογήσεις ανδρών στην αστυνομία και το στρατό. Οι γυναίκες

θήχησαν ιδιαίτερα από τις ανοικτά μεροληπτικές εναντίον τους πολιτικές, που είχαν στόχο να ικανοποιήσουν τους ισλαμιστές, όπως για παράδειγμα η απόλυση όλων των γυναικών που δούλευαν ως γραμματείς σε υπουργεία το 1998. Όσες έμειναν επλήγησαν και από το διαμελισμό του δημόσιου συστήματος μετά τον πόλεμο. Οι γυναίκες, συχνά χήρες πολέμου, είναι η πλειοψηφία στα στρατόπεδα προσφύγων που φιλοξενούν όχι

Το sit-in των 45 ημερών

Λίγο μετά την εισβολή των στρατευμάτων της συμμαχίας στη Βαγδάτη, την 1^η Μαΐου του 2003, καμιά εικοσαριά από άνεργους δημιούργησαν το Συνδικάτο των Ανέργων στο Ιράκ με πρόεδρο τον Κασίμ Χαντί. Ο ειδικευμένος αυτός εργάτης υφαντουργίας, ηλικίας 37 χρόνων, είχε πίσω του μια σημαντική καριέρα αντίστασης: ήταν ένας από τους οργανωτές της απεργίας της Νόρα το 1994 και της μεγάλης απεργίας στα εργοστάσια Μπαντίρ το 1998. Στις σαραναενιανά συλλήψεις που του στοίχισαν οι ενέργειές του υπό το μπασαθιστικό καθεστώς θα προστεθούν σύντομα άλλες τρεις υπό αμερικανική κατοχή.

Το Συνδικάτο των Ανέργων ξεκινά μια απλή, αλλά αποτελεσματική διεκδίκηση: «δουλειά ή 100 δολάρια για όλους και όλες», γεγονός που είχε μεγάλη επιτυχία μεταξύ των ανέργων και των δυο φύλων. Στις 29 Ιουλίου ένα sit-in πολλών εκατοντάδων ατόμων οργανώθηκε μπροστά στο γραφείο του Πωλ Μπρέμερ, αμερικανού διοικητή του αστικού τομέα, διάρκειας όχι λιγότερης από 45 ημέρες. Μέσα στο λιοπίρι οι διαδηλωτές-ριες οργανώνουν τον αγώνα με τρόπο διασκεδαστικό, εναλλάσσοντας πορείες, θεάματα, ποίηση, μουσική και χορό. Τη δεύτερη μέρα ο Κασίμ Χαντί συλλαμβάνεται για «παραβίαση του νόμου περί απαγόρευσης της κυκλοφορίας», με δεκαοχτώ άλλους συντρόφους του, ενώ τα αμερικανικά στρατεύματα επιχειρούν για πρώτη φορά να διαλύσουν το sit-in. Αφότου αφέθηκε ελεύθερος, συνελήφθη εκ νέου τρεις μέρες αργότερα και στην συνέχεια ξαναελευθερώθηκε έπειτα από τις πιέσεις μιας διεθνούς εκστρατείας υποστήριξης.

Οι συνομιλίες με τις προσωρινές Αρχές της συμμαχίας διεξάγονται με δυσκολία γιατί δεν αναγνωρίζουν απολύτως κανένα δικαίωμα αντιπροσώπευσης στο Συνδικάτο των Ανέργων. Ο εκπρόσωπος του Συνδικάτου, ο Ισάμ Σουκρί, παρουσίασε τις υπογραφές 150.000 μελών και των δυο φύλων. Το Συνδικάτο των Ανέργων απαιτεί την εφαρμογή του προγράμματος για τη δημιουργία 300.000 θέσεων εργασίας, όπως αυτή ανακοινώθηκε από τις δυνάμεις κατοχής, και ζητά να συμμετάσχει στην υλοποίηση αυτού του προγράμματος καθώς και στη διανομή τροφής στις πόλεις. Παρά τις πολλαπλές συσκέψεις και υποσχέσεις ο Πωλ Μπρέμερ δεν κάνει τίποτα πέρα από το να υπολογίζει στην αποθάρρυνση των διαδηλωτών-ριών. Στις 12 Αυγούστου ο αμερικανικός στρατός επιτίθεται στους διαδηλωτές-ριες με τις ξιφολόγχες και μ' ένα κύμα ρατσιστικών βωμολογιών εναντίον των «Αλί-μπαιμπά» -σύμφωνα με το παρατσούκλι που έδωσαν οι αμερικανοί στρατιώτες στους Ιρακινούς. Παρόλα αυτά, κατά τη διάρκεια της κινητοποίησης ορισμένοι στρατιώτες εκφράζουν διακριτικά την υποστήριξη τους στους διαδηλωτές-ριες. Έχοντας αποτύχει η τακτική της βίας, επιχειρήθηκε η λύση του αντιπερισπασμού από έναν επιχειρηματία που μοίραζε χρήματα στους διαδηλωτές-ριες για να τους αποθαρρύνει και να δημιουργήσει ένα αντίπαλο κίνημα. Αυτή η ελεεινή απόπειρα αποτυγχάνει μετά από μια βδομάδα. Παρόλα αυτά, αυτό αποτελεί σημάδι ότι είναι καιρός να αλλάξουν οι τρόποι δράσης το sit-in αυτό τερατίζεται με ένα φεστιβάλ αλληλεγγύης, με θέατρο και μουσική, στις 13 Σεπτεμβρίου.

Μπροστά στους Ισλαμιστές και τους Εθνικιστές

Η επιτυχία του γεγονότος αυτού διαδίδεται και σε άλλες πόλεις, ιδιαίτερα στο Κιρκούκ, τη Μοσούλη, τη Νασιρίγια, τη Βασόρα, τη Μουντνάγια... και οι τρόποι εκδήλωσής της επεκτείνονται: δημοσίευση της εφημερίδας «Τα εργατικά συμβούλια» (της οποίας το εξώφυλλο κοσμείται με μια αφίσα από το Μάη του '68!), εκστρατεία αγώνα ενάντια στην απαγόρευση ύπαρξης μικροπωλητών στο δρόμο, δημιουργία δωρεάν ιατρι-

κών υπηρεσιών, υποστήριξη σε άτομα με αναπηρία, κτλ. Παντού ο αγώνας των ανέργων και των δυο φύλων έχει να αντιμετωπίσει από τη μια πλευρά τις ισλαμιστικές και εθνικιστικές στρατιές -που δε διστάζουν να βάλουν ακόμα και φωτιά σε άνεργους όπως στις 3 Ιανουαρίου του 2004 στη Νασιρίγια όπου τέσσερις διαδηλωτές σκοτώθηκαν από το ισλαμικό γκρουπ Αλ-Ιντιφάντα Αλ-Σαμπαανίγια-και από την άλλη πλευρά τη βιαιότητα των αρχών όπως στην αλ-Αραμίγια όπου ιρακινικοί στρατιώτες, έπειτα από βρετανική διαταγή, σκότωσαν στις 10 Ιανουαρίου του 2004 έξι άτομα και τραυμάτισαν έντεκα.

Το Συνδικάτο των Ανέργων στο Ιράκ γνωστοποίησε το κοινωνικό του πρόγραμμα -που είχε συνταχθεί από κοινού με την Ομοσπονδία των εργατικών συμβουλίων και συνδικάτων στο Ιράκ και αποτελεί έναν από τους πυλώνες- με τη μορφή βασικής πρότασης νόμου. Αυτό το φιλόδοξο κείμενο, χωρίς την έγκριση της εργοδοσίας και του κράτους, αντίθετο ξεκάθαρο σε κάθε είδους εθνικισμό, στηρίχτηκε στις ανάγκες και μόνο της εργατικής τάξης. Ανάμεσα στις διεκδικήσεις βρίσκουμε το αίτημα για εβδομάδα 30 ωρών, σύνταξη στα 55 χρόνια, απαγόρευση απολύσεων και εργασίας τη νύχτα, την πλήρη ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, καθολικές ελευθερίες στο δικαίωμα απεργίας και οργάνωσης, καθολικά δωρεάν εκπαιδευση και υγεία.

Αυτό το πρόγραμμα μπορεί να φαίνεται φιλόδοξο στο τωρινό χάος. Εκφράζει όμως πριν απ' όλα τη σταθερή πεποίθηση του Συνδικάτου των Ανέργων πως δεν υπάρχει άλλη λύση στο Ιράκ πέρα από αυτήν των κοινωνικών κινήσεων και πως ο αγώνας ενάντια στην κατοχή πρέπει να διεξαχθεί στη βάση των κοινωνικών τάξεων. Το Συνδικάτο έχει εμπνευστεί από τον εργατικό-κομμουνισμό, ένα μαρξιστικό ρεύμα που γεννήθηκε στο Ιράν στην επανάσταση του 1979 και που αναπτύχθηκε παράνομα στο Ιράκ, σε επαφή με τα προσφυγικά στρατόπεδα των Ιρανών που είχαν εγκατασταθεί στο Κουρδιστάν του Ιράκ.

Το κίνημα των Σόρας το 1991

Τον Μάρτιο του 1991, και ενώ ο πρώτος πόλεμος του κόλπου έχει ξεκινήσει και εμφανίζονται οι πρώτοι κλυδωνισμοί στην κεντρική εξουσία, οι εργάτες-κομμουνιστές παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην εξέγερση των εργατικών συμβουλίων στο Κουρδιστάν του Ιράκ. Επί τρεις εβδομάδες η περιοχή καλύπτεται από σόρας (συμβούλια), εκλεγμένα από γενικές συνελεύσεις εργοστασίων ή διοικητικών περιφερειών. Τα εργατικά αυτά συμβούλια επικοινωνούν το σύνολο της κοινωνικής ζωής, θέτουν ξανά σε λειτουργία τις υπηρεσίες και την παραγωγή με μορφή αυτοδιαχείρισης, αφού πρώτα έχουν απομακρύνει τους διευθυντές των εργοστασίων που είχαν ορίσει οι μπασαθιστές. Έτσι, προσπαθούν να συνενώσουν τα εργατικά συμβούλια για να θέσουν σε λειτουργία το κοινωνικό τους πρόγραμμα ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, εξίσωσης των μισθών, 35ωρο. Τα εθνικιστικά όμως κόμματα, που στηρίζονταν στους πρώην στρατευμένους μπασαθιστές και το εκδιωγμένο μανάτζμεντ των εργοστασίων, στέλνουν τα στρατεύματά τους, που στρατοπέδευαν στα βουνά, για να καταλάβουν τις πόλεις. Γρήγορα, η εξέγερση που είχε εξαγγείλει πως ο εθνικισμός αποτελούσε ντροπή για την Ανθρωπότητα αποτυγχάνει.

Το κίνημα των εργατικών συμβουλίων του 1991 αγνοήθηκε σχεδόν ολοκληρωτικά από τη ριζοσπαστική αριστερά σε παγκόσμιο επίπεδο. Στο Ιράκ όμως, η επίδρασή του είναι σταθερή γιατί οι πρακτικές της άμεσης δημοκρατίας, της ένοπλης απεργίας και της αυτοδιαχείρισης επανεμφανίστηκαν το 2003 στα κινήματα των εργοστασίων ενάντια στη διοίκηση από τους μπασαθιστές, ταυτόχρονα με τους

αγώνες των ανέργων, αλλά και σε ορισμένες μορφές αυτοοργάνωσης λαϊκών συνοικιών της Βαγδάτης. Ο Κασίμ Χαντί ή ακόμα και ο Φαλά Αλγκάν, γενικός γραμματέας της Ομοσπονδίας των εργατικών συμβουλίων και συνδικάτων αποτελούν μέρος αυτών των στρατευμένων που αγωνίστηκαν παράνομα υπό το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεϊν, εμπνεόμενοι από αυτό το κίνημα. Οι βασικές οργανώσεις που συμμετείχαν στην εξέγερση συγχωνεύτηκαν το 1993 υπό τις υποδείξεις του ιρανού μαρξιστή Μανσούρ Χεκμάτ και οδήγησαν στη δημιουργία του Εργατικού-Κομμουνιστικού κόμματος του Ιράκ, που παίζει πρωταρχικό ρόλο στη διάδοση αυτών των πρακτικών.

Ελεύθερες ζώνες στο Ιράκ

Ο ανοιχτός πόλεμος ανάμεσα στα στρατεύματα κατοχής και τις στρατιές των ισλαμο-εθνικιστών, που πλαισιώνονται από τα παλιά επίλεκτα στρατεύματα του Σαντάμ Χουσεϊν και χρηματοδοτούνται από τις γύρω χώρες, οδήγησε στην αναπροσαρμογή του κινήματος. Ήταν απαραίτητο να δημιουργηθούν προστατευόμενες ζώνες στην καρδιά των πόλεων. Αυτή η προοδευτική εμφύτευση ξεκίνησε αρχικά στις γειτονιές που είχαν καταληφθεί

από πρόσφυγες. Ακόμα και στην ίδια τη Βαγδάτη υπάρχουν πάνω από 270 στρατόπεδα ορισμένα εκ των οποίων στεγάζουν πολλές δεκάδες οικογένειες που έχουν συγκεντρωθεί σε παλιά κατελιημμένα κρατικά κτήρια. Προκειμένου να αγωνιστούν ενάντια στις συμμορίες της μαφίας, οι οποίες υπέκλεπταν τη βοήθεια για να την ξαναπουλήσουν σε άλλες γειτονιές, οι εργάτες-κομμουνιστές ανέλαβαν, με τη συμφωνία των ανθρωπιστικών οργανώσεων, την προστασία και τη διανομή των τροφίμων και των φαρμάκων. Η εμπιστοσύνη που δημιουργήθηκε επέτρεψε έτσι στον πληθυσμό των στρατοπέδων να οργανωθεί και να ζητήσει τη νομιμοποίηση των κατελιημμένων χώρων προκειμένου να αποκτήσει καλύτερη στέγαση.

Τέλος, προκειμένου να προστατευτούν από τις επιθέσεις και τις συμμορίες τέθηκε το ζήτημα σύστασης μιας αυτόνομης ένοπλης δύναμης. Το Εργατικό-Κομμουνιστικό κόμμα οδηγήθηκε έτσι στη δημιουργία ενόπλων δυνάμεων μερικών εκατοντάδων ατόμων στις περιοχές Αλ-Φουράτ και Αλ-Τζιχάντ της Βαγδάτης για να διασφαλίσει την άμυνα των συνοικιών. Οι δυνάμεις κατοχής, που η παρουσία τους και μόνο αποτελεί παράγοντα κινδύνου, παρακλήθηκαν επίμονα να μην ανακατευτούν. Κάποιες μάχες απέτρεψαν τις συμμορίες της μαφίας από τις δραστηριότητές τους. Όσο για τους ισλαμιστές, αυτοί δεν είναι καλοδεχούμενοι καθώς πρόκειται για τις μόνες συνοικίες όπου οι γυναίκες μπορούν να περπατούν στο δρόμο χωρίς τσαντόρ και να μην κινδυνεύουν το αλκοόλ μπορεί και πωλείται στους εμπόρους, ενώ οι χριστιανοί δε διώκονται. Κινήσεις απλές που μέσα όμως στη δυσοίωνη ιρακινή πραγματικότητα σηματοδοτούν μια αληθινή διαφορά. Οι γυναίκες θέλουν να αποκτήσουν ένα μοντέρνο look, οι νέοι θέλουν να χορέψουν και να πιουν μπίρα, να ακούσουν μουσική, κυρίως δυτική, και άντρες και γυναίκες να φορέσουν τζιν, να αποκτήσουν μαλλιά με στυλ και όλα αυτά τα οποία δεν είναι ισλαμικά, όπως λέει ο Ισάμ Σουκρί.

Το κίνημα των ανέργων, των γυναικών προσφύγων, των καταληψιών, ο αγώνας των γυναικών ενάντια στην πατριαρχία, όλα αυτά υπάρχουν σήμερα στο Ιράκ. Η διεθνής μας αλληλεγγύη μπορεί να βοηθήσει αυτό το κίνημα να αναπτυχθεί, να κερδίσει δύναμη έως ότου να είναι σε θέση να αντιπαραβάλλει μια αληθινή αντίσταση κοινωνική και φεμινιστική, απέναντι στην κατοχή.

Η δεξιά φωτογραφία είναι από δορυφόρο και μας δείχνει την ευρύτερη περιοχή της Βαγδάτης, η αριστερά είναι και αυτή από δορυφόρο και δείχνει την Βαγδάτη κατά τις πρώτες μέρες των βομβαρδισμών.

Εννοείται -για εμάς, και θέλουμε να ελπίσουμε και για αυτούς και για αυτές στους οποίους απευθύνεται άμεσα το κείμενο- ότι ούτε την «πέφτουμε», ούτε την «λέμε» σε κανέναν. Δεν θα πούμε το τετριμμένο περί καλών προθέσεων, διότι η πρόθεσή μας είναι μία και είναι η χειρότερη. Για την εποχή μας.

Αφορμή για να γραφτούν οι σκέψεις και οι προβληματισμοί που ακολουθούν είναι ένα έντυπο. Το έντυπο είναι το «Δελτίο κριτικής ενάντια στην ειρήνη» που εκδίδεται από την Συνέλευση Ενάντια στην Ειρήνη. Πιο συγκεκριμένα αφορμή στέκεται η τελευταία σελίδα του τεύχους 2 (Μάρτης '05).

Αλλά ας έρθουμε στο θέμα μας: στην τελευταία σελίδα υπάρχει ένα κόμικ. Background το super market, οι φιγούρες είναι τρεις: η Μαρία (αντιγράφουμε: 25 χρονών, 48 κιλά, ύψος 1.60. «Κλέβω super market συνειδητά και κατ' εξακολούθηση από τα 15 μου. Στην αρχή για πλάκα, τώρα πια γιατί δεν έχω λεφτά. Στην δεξιά μου τσέπη έχω ένα σετ ξυραφάκια, στην αριστερή ένα τέταρτο κεφαλογραβιέρα»), ο Μήτσος (αντιγράφουμε: 25 χρόνων, 85 κιλά, ύψος 1.85. «Φυλάω super market από τα 21 μου που τέλειωσα τον στρατό. Το κάνω για τα λεφτά, γιατί δεν πέτυχα στις εξετάσεις στην αστυνομία, γιατί πάντα έκοβε το μάτι μου και έχω βαρύ χέρι. Έχω 28 ευρώ στην τσέπη. Στο πέτο έχω το σήμα της εταιρείας.») και ο Αρμάνδος (αντιγράφουμε: 52 χρονών, 75 κιλά, ύψος 1.75. «Έχω supermarket από πάντα (sic) γιατί είχε και ο πατέρας μου. Αν δεν υπήρχε το shoplifting θα παντελόνιαζα 15% παραπάνω φράγκα. Εδώ που τα λέμε πολύ καλό για την εθνική οικονομία.») Στο δεύτερο πλάνο ο Μήτσος ρωτά: «Δηλαδή δεν μπορούμε να τα βρούμε εμείς οι τρεις;», η Μαρία λέει «Όχι δα!!!» και ο Αρμάνδος «Μα και βέβαια!!!».

Καταρχήν μία απαραίτητη σημείωση, ο γράφων αυτό το κείμενο εργάζεται τον τελευταίο ενάμιση χρόνο περίπου σε supermarket, και αυτό δεν το λέμε για να προσδώσουμε κάποιο κύρος αυθεντίας σε αυτά που λέμε, το λέμε περισσότερο για να πούμε ότι γνωρίζουμε κάπως καλύτερα την κατάσταση, μίας και έχουμε την ατυχία να την ζούμε από μέσα. Πρώτ' απ' όλα, το παραπάνω κόμικ έχει ένα μεγάλο κενό. Το τεράστιο αυτό κενό, που είναι και η βασική αδυναμία του (και της πολιτικής θέσης που αυτό εκφράζει) είναι οι 280.000 εργαζόμενοι σε supermarket (το νούμερο είναι του ΣΕΣΜΕ -Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Σουπερ Μαρκετ Ελλάδος). Το να βλέπεις τρεις φιγούρες σε έναν χώρο εργασίας και να μην βλέπεις καθόλου, 280.000 εργαζόμενους είναι ένα χοντρό πρόβλημα. Ένα το κρατούμενο και εξηγούμε παρακάτω. Από την άλλη, όσον αφορά τις τρεις φιγούρες διακρίνεται μία σαφώς επικριτική στάση για τον Μήτσο, μία ξεκάθαρα εχθρική για τον Αρμάνδο και μία συμπαθητική στάση για την φίλη μας την Μαρία. Ένα δεύτερο λοιπόν ζητούμενο, ο φίλος μας ο Μήτσος «κατηγορείται» και επικρίνεται ότι φυλάει τα αφε-

ντικά του (τα συμφέροντα τους, τα εμπορεύματα τους κλπ.).

Με έναν σύντροφο της συνέλευσης συζητήσαμε λίγο την απουσία της εργασίας, ο σύντροφος εξήγησε ότι οφείλεται στο ότι είναι η καθημερινή εικόνα κάποιου απέξω που θα μπει σε ένα supermarket. Όμως, εδώ υπάρχει ακόμη πιο σοβαρό πρόβλημα: το να μπαίνεις σε ένα supermarket και το μόνο που βλέπεις είναι τον (έναν στις πλείστες των περιπτώσεων) σκευοριτά και να φαντάζεσαι το αφεντικό (στους 15 μήνες έχω δει δύο φορές το «αφεντικό» μου στο μαγαζί), και να μην βλέπεις τους 10 ή 15 ή 50 εργαζόμενους (οι οποίοι είναι αυτοί που θα σε εξυπηρετήσουν, είναι αυτοί που θα σου δώσουν οδηγίες, είναι αυτοί που θα γεμίσουν το μαγαζί για να τα έχεις όλα σαν ευτυχισμένος καταναλωτής και shoplifter) είναι ακόμη περισσότερο προβληματικό.

Το ερώτημα γιατί οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες δεν βλέπουν την εργασία 280.000 ανθρώπων, δεν μπορούν να το απαντήσουμε εμείς, θα πρέπει να το απαντήσουν μάλλον οι ίδιοι. Το να επιχειρηματολογήσουμε γιατί θα πρέπει να «ειδωθεί» η εργασία αφενός δεν είναι του παρόντος και αφετέρου είναι και μάλλον υποτιμητικό για την συνέλευση. Θα κάνουμε μία εικασία, η οποία ως ένα βαθμό ισχύει για όλους μας: είμαστε αδύναμοι -όλοι μας- στο να δούμε την εργασία (να την αναλύσουμε, να την προσεγγίσουμε, και κυρίως να δημιουργήσουμε τις αρνήσεις της).

Το δεύτερο ζητούμενο είναι πιο σημαντικό. Είπαμε παραπάνω ότι αν θέλει η συνέλευση, ας μην κατηγορεί τους σκευοριτάδες των supermarket, για το ότι φυλάει τα συμφέροντα τους, ας κατηγορήσει τους εργαζόμενους σε αυτά. Και εξηγούμε οι σκευοριτάδες εκεί μέσα δεν κάνουν απολύτως τίποτα, ή μάλλον ας το θέσουμε σε πραγματικά νούμερα μιας και εκεί υπάρχει ένα κενό. Στην αλυσίδα που εργαζόμαστε τα μέτρα με τα οποία κρίνεται το κάθε μαγαζί είναι δύο: οι πωλήσεις (φυσικά!!!) και η απώλεια των εμπορευμάτων -μέσα στην οποία περιλαμβάνεται το shoplifting, αυτά που καταναλώνουν και κλέβουν οι εργαζόμενοι-, η κακοδιαχείριση στην χρέωση του καταστήματος (κλπ). Το ανεκτό όριο στην εταιρεία αυτή είναι έως 2% επί των πωλήσεων, το συνηθισμένο είναι από 2% έως 3%, πρόβλημα αρχίζει να υπάρχει πάνω από το 3%, και τέλος στις τραγικές περιπτώσεις το ποσό αυτό φτάνει το 5%. Στο κόμικ ο Αρμάνδος μας λέει ότι θα κέρδιζε ένα 15% από τους shoplifters, λυπούμαστε αλλά αν του είπαν έτσι απορούμε πως κρατάει ακόμα το supermarket του μπαμπά του. Ας κρατήσουμε λοιπόν το νούμερο 5% (δεν είναι καθόλου μικρό, σαν χρηματικό ποσό, έτσι;...), σαν το αντικείμενο εργασίας του σκευοριτά. Αυτό το 5% (που στην πράξη είναι φυσικά πολύ μικρότερο, και μάλλον δεν είναι ο γενικός κανόνας), καλείται να κάνει 0% ο φίλος μας ο Μήτσος, αποτρέποντας και «συλλαμβάνοντας» τους shoplifters. Υπάρχει όμως και ένα άλλο ποσό, πιο θετικό. Υπάρχει ένα ποσό που από 0% γίνεται 95%, είναι το αντικείμενο εργασίας όλων των υπόλοιπων εργαζόμενων στο supermarket. Γιατί λοιπόν κατηγορείται ο Μήτσος που προσπαθεί (προσοχή προσπαθεί... όμως δεν, πάντα...) να κάνει το αρνητικό 5% 0%, και δεν κατηγορούνται οι 280.000 εργαζόμενοι που έκαναν το 0% 95%;

Εδώ, κάποιος θα αντιτείνει το εξής ζήτημα. Ο σκευοριτάς στο supermarket έχει τον πολύ συγκεκριμένο ρόλο της επόπτευσης και της φύλαξης των εμπορευμάτων, είναι ένας μπάτσος της κυκλοφορίας του εμπορεύματος. Συμφωνούμε απόλυτα, και έστω, λέμε έστω, ο εργαζόμενος δεν κάνει αυτή την δουλειά. Ποιος όμως θα βάλει το σωστό εμπόρευμα στην σωστή θέση, ποιος θα τσακίσει την μέση του και τα πόδια του κουβαλώντας κιβώτια, ποιος θα γεμίσει τα ράφια με την απαραίτητη ταχύτητα και το σωστό timing, ποιος επί 4 ή 8 ώρες θα σκανάρει προιόντα, ποιος θα σασ παίρνει τα λεφτά, ποιος θα καθοδηγήσει τον αγχωμένο πελάτη να βρει με ταχύτητα το συγκεκριμένο προϊόν που ζητάει, ποιος εν ολίγοις θα δημιουργεί, θα κινεί με τα χέρια του, την μέση του και τα πόδια του, θα καθοδηγεί και θα ελέγχει όλη σχεδόν την κυκλοφορία του εμπορεύματος μέσα στο supermarket; Ο εργαζόμενος. Στην κυκλοφορία του εμπορεύματος ο σκευοριτάς δεν είναι καν ο τροχονόμος, το πολύ πολύ να είναι μία κάμερα. Και ας μην αρχίσουμε να λέμε τώρα τι είδους και πόσο μεγάλη απάτη είναι οι κάμερες. Επομένως, το ξαναλέ-

με και καταλήγουμε. Αν οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες της Συνέλευσης Ενάντια στην Ειρήνη επιθυμούν να κατηγορήσουν τον σκευοριτά για τον ρόλο του στην κυκλοφορία του εμπορεύματος, κάνουν μεγάλο λάθος. Ας κατηγορήσουν όλους εμάς που δουλεύουμε στα supermarket, έχουμε 20 φορές πολύ πιο σημαντικό ρόλο.

Θα πει κανείς εδώ και θα αντιτείνει, ότι ο ρόλος του σκευοριτά δεν είναι μόνο να φυλάει τα εμπορεύματα (βέβαια κάτι τέτοιο δεν λέγεται στο κόμικ), αλλά και ότι έχει ένα γενικότερο ρόλο μέσα σε μία αναδιάρθρωση που γίνεται με άξονα το αίτημα για ασφάλεια. Καταρχήν θα συμφωνήσουμε, όμως το αίτημα για ασφάλεια, δεν είναι κάποιο καπρίτσιο των αφεντικών, είναι ένα σαφώς οικονομικό αίτημα, με ακόμα πιο σαφείς οικονομικές διαστάσεις. Κάποιος άλλος πολύ καλός σύντροφος της συνέλευσης, αντίτεινε ακόμα ότι ο σκευοριτάς δεν είναι μέσα σε ένα μαγαζί για τα εμπορεύματα αλλά και για τους εργαζόμενους, ωστόσο και αυτό είναι προβληματικό: να 'μαστε καλά υπάρχουν ένα σωρό προϊστάμενοι και ρουφιάνοι οι οποίοι κάνουν ακόμα καλύτερα αυτή την δουλειά για έναν τουλάχιστον παραπάνω λόγο την γνωρίζουν, ο σκευοριτάς είναι ο τελευταίος και εκεί.

Το τι είναι ο σκευοριτάς και το τι κάνει δεν είμαστε σε θέση αυτή την στιγμή να το διατυπώσουμε σε ένα γενικότερο πλαίσιο, εξάλλου το θέμα ειδικά δεν μας έχει απασχολήσει, παρά μόνο τώρα, και οι απόψεις της συνέλευσης ήταν μία καλή αφορμή. Ωστόσο, δεν μπορούμε και να μην εκφράσουμε μία σειρά δεδομένων στην αντίληψη μας όσο και κάποιες υποψίες.

Έχουμε την εντύπωση ότι οι περισσότεροι σκευοριτάδες δεν προέρχονται από τα υψηλά ή ακόμα και μικρομέσσια στρώματα της ελληνικής κοινωνίας. Έχουμε την εντύπωση με άλλα λόγια ότι η μεγάλη πλειοψηφία των σκευοριτάδων προέρχονται από τα χαμηλότερα στρώματα της ελληνικής κοινωνίας.

φύλαξη ή η μεταφορά χρημάτων, αλλά ας μην τρελαινόμαστε, όλα αυτά είναι το ίδιο παλιά με την συσσώρευση πλούτου και την ανάγκη φύλαξης του. Ένα ακόμα ενδιαφέρον ζήτημα, σε σχέση με την εργασία γύρω από τον άξονα «αίτημα για ασφάλεια», είναι και το πως αυτή η εργασία συνδέεται με την γενικότερη και πολυθρολούμενη καπιταλιστική κρίση, και το αν αυτή η εργασία πάλι συμβάλλει σε κάποια σταθεροποίηση της κρίσης ή όχι. Γενικότερα, θέση μας, επιθυμία μας και προσδοκία μας είναι πέρα από σχετικά εύκολους αναθεματισμούς να υπάρξει από όλους μας μία όσο το δυνατόν βαθύτερη ανάλυση των νέων δεδομένων και των νέων συνθηκών της εποχής μας.

Κλείνοντας θα θέλαμε να αναφερθούμε σε ένα συναίσθημα -μάλλον- διάχυτο σε κατ' ιδίαν συζητήσεις με συντρόφους και συντρόφισσες (όχι αποκλειστικά της συνέλευσης ενάντια στην ειρήνη) όπου διαπιστώνουμε να υπάρχει στον αέρα μία έντονη κατάκριση της επιλογής κάποιου να γίνει σκευοριτάς. Το ζήτημα των επιλογών ξέρουμε όλοι μας ότι είναι ένα τεράστιο ζήτημα, πόσο εύκολο είναι λοιπόν να κρίνουμε εμείς, την απάντηση που δίνει ο κάθε εργαζόμενος σε μοριακό επίπεδο στο ζήτημα της επιβίωσης του; Τρομοκρατία δεν είναι η μισθωτή σκλαβιά; Πόσες επιλογές και τι είδους υπάρχουν σε αυτή την τρομοκρατία; Το τι επιλογές κάνουμε εμείς σε μοριακό επίπεδο, δεν είναι «υποχρεωμένοι» κατά καμία έννοια να τις κάνουν και όλοι υπόλοιποι, ειδικά όταν αυτές είναι όχι απλά μειοψηφικές αλλά ακόμα μοριακές. Και για να μην ξεχνιόμαστε οι περισσότεροι εξ ημών, είχαμε ήδη κάνει κάποιες πολιτικές επιλογές προτού βγούμε χοντρά στο κλαρί, και αυτές οι πολιτικές επιλογές σαφώς έχουν καθορίσει σε ποιο κλαράκι του δέντρου της ζωής του καπιταλισμού έχουμε βγει. Και στην τελική για να λήξουμε κάπως το ζήτημα των επιλογών: σίγουρα όσοι δουλεύουν σαν σκευοριτάδες δεν είχαν μία επιπλέον επιλογή να κάνουν στην μέχρι τώρα

Έχουμε ακόμα την εντύπωση ότι είναι μία από τις πιο κακοπληρωμένες δουλειές (έχουμε ακούσει για 16ωρα!!!, για απλήρωτες υπερωρίες, για απλήρωτα νυχτερινά, για απλήρωτες αργίες). Έχουμε τέλος την εντύπωση, ότι είναι λύση έσχατης ανάγκης για πολλούς.

Από την άλλη υπάρχει ένα πολύ σημαντικό ερώτημα: τι διάλογο «κάνει» ένας σκευοριτάς; Ποιο είναι το αντικείμενο της εργασίας του; Είναι προφανές ότι δεν κάνει κάτι καινούριο ή πρωτοφανές μέσα στον καταμερισμό εργασίας, μία γενική εκτίμηση μας είναι ότι στον ρόλο του σκευοριτά μεταφέρονται μία σειρά αντικειμένων ενασχόλησης, οι οποίες ήδη ήταν ενσωματωμένες σαν επιμέρους ασχολίες σ' άλλους εργαζόμενους, και σε σχέση με τους οποίους ο σκευοριτάς αναλαμβάνει να τις κάνει περισσότερο αυτός. Εντάξει, υπάρχουν και κάποια αντικείμενα τα οποία είναι αποκλειστικά υπόθεση σκευοριτάδων, όπως η

ζωή τους, για αυτή την απουσία επιλογής είμαστε σε μικρό ή σε μεγάλο βαθμό συμμετοχοί όλοι μας. Αυτή η απουσία επιλογής είναι η απουσία ενός ανταγωνιστικού κινήματος...

Όλα αυτά φυσικά δεν τα λέμε για να δικαιολογήσουμε την επιλογή κάποιου να γίνει σκευοριτάς, τα λέμε πρώτα και κύρια για να αιτιολογήσουμε, για να αποδώσουμε στο τι αναλογεί το κάθε τι, και κυρίως για να μην βάζουμε την ηθική της εργασίας από την πίσω πόρτα. Αν έχει η κοινωνία ευθύνη, εξίσου έχουμε και εμείς...

Ποια είναι η διαφωνία μας τελικά όσον αφορά τους σκευοριτάδες; Ότι εμείς εκεί πέρα, πριν από όλα τα άλλα βλέπουμε να επιτελείται καταρχήν μία εργασία. Αυτή η εργασία θα πρέπει να αναλυθεί προτού αρχίσουμε τις κατηγορίες...

Νορίς το απόγευμα, οι τρεις μας πηγαίνουμε σε μια χωματερή που απέχει μισή ώρα με το αυτοκίνητο, ανατολικά. Μερικοί δρόμοι προς τα εκεί είναι μόνο για στρατιωτική χρήση. Ο Σιμς έχει άδεια εισόδου για συγκεκριμένες ώρες –μια συμφωνία ανάμεσα στην Whiz Co και σε κάποια μυστική υπηρεσία του Πενταγώνου. Έτσι δε χρειάζεται να κάνουμε το γύρο.

Το συνεργείο κατασκευής έχει σχολάσει πάνω από μια τρύπα, ένα κατασκευασμένο κρατήρα εκατόν πενήντα μέτρα βάθος και πάνω από ενάμιση μήκος. Παντός στις πεζούλες της πλαγιάς σπαρμένα μηχανήματα με γυριστή μύτη και ο καταφορικός πάτος καλυμμένος με ένα έλασμα που τρεμοφέγγει, μια ασημιοπλέ μεμβράνη από πολυαιθυλένιο που ακολουθώντας τα σύννεφα, τις κινήσεις του ουρανού κυλάει με τον άνεμο. Ξαφνιάζομαι. Η θέα αυτού του πράγματος, αυτής της τεράστιας σουπιάρας επιδέξια φοδραρισμένης με πλαστικό είναι το πρώτο υλικό σημάδι ότι αυτή η δουλειά έχει μια λαμπρότητα, ένα μεγαλείο. Γεράκια με κόκκινη ουρά πετούν διάφανα μες στο φως του δειλινού, βλαστήρια γιούκας ξεπηδούν σα μαγικά ραβδάκια και τούτη η γερή μεμβράνη αλλόκοτη κι ωραία συνάμα, ένα προφυλακτικό κατασκευάσμα, ένα σύστημα ελέγχου αερίων και ο κρατήρας που θα δεχτεί εκατοντάδες τόνους σκουπίδια, για ταφή στην έρημο. Ακούω τον Σιμς που αραδιάζει γούμερα –πόσο μεθάνιο θα πάρουμε και πόσα σπύτια θα φωτίσουμε– και νιώθω μια παράξενη έξαρση, μια αφοσίωση στην εταιρία και το στόχο της.

Ο Σιμς μιλάει και στους δυο μας, κυρίως όμως στον Τζέι Ντετβίλερ, γιατί αυτός είναι ο οραματιστής μες στη δικιά μας θολούρα. Αυτός είναι ο θεωρητικός των αποβλήτων που η προκλητικότητα του στοιχειώνει τη βιομηχανία. Και ο Σιμς είναι λαλίστατος, τη βρίσκει με το θέμα. Με πλατιές χειρονομίες διαμορφώνει τα στρώματα του πλαστικού και της γης, τα κομμάτια από τα λάστιχα, το ανακάτεμα των χημικών με τη στάχτη των κλιβάνων. Εγώ δεν τα έχω δει ακόμα αυτά τα πράγματα, όμως δεν είναι δύσκολο να καταλάβω τι σημαίνουν για τον Σιμς. Ο μόχθος της γης ανακατεμένος με τις κατάλληλες αναλογίες τεχνολογίας συνάμα με παλιά, σκληρή, χειρωνακτική δουλειά, σκόνη στο στόμα και μια μπόχα φοβερή.

Ο Ντετβίλερ στέκεται στο χέλιος του κρατήρα κοιτώντας μέσα.

«Και τι γίνεται με τα επικίνδυνα απόβλητα;»

«Τα συγκεντρώνουμε και τα απομονώνουμε. Δεν τα ξεχνάμε όμως. Τα καταγράφουμε σε τρισδιάστατες γραφικές αναπαραστάσεις κι άμα χρειαστεί μπορούμε να τα βρούμε.»

«Και τα απόβλητα της βόμβας πώς τα αντιμετωπίζετε;»

«Τα απόβλητα της βόμβας. Μα γι' αυτό προσλάβαμε τον Νικ.»

Βλέπω τα μάτια του Σάμιον να γυαλίζουν. «Εγώ παρελθόν στις δημόσιες σχέσεις», λέω ανέκφραστα.

Ο Ντετβίλερ αναστηκώνει το πηγούνι. Φαίνεται να διασκεδάζει μ' αυτή τη δήλωση. Μιλάει με την αυτοπεποίθηση, την επιδεξιότητα του αντικορμιστή στη βιομηχανία, του ξένου που προσπαθεί να αναταράξει τα νερά σαρκάζοντας όλους τους υπάρεσκους κανόνες.

Έχει μια όψη ξαναφταγμένη θαρρείς, εξοπλισμένη από την αρχή. Ξυρισμένο κεφάλι και दासού μουστάκι. Ένας τύπος που έχει τον απόλυτο έλεγχο, τον προσωπικό του γυμναστή, έναν ωραίο πιστωτικό λογαριασμό, μαύρο ζέρεσι πουλόβερ με γυριστό γιακά και αινιέ τζην. Αν δεν είχε μαδήσει το κεφάλι του, σουίνγκερ θα ήταν κι αυτός.

«Εγώ εδώ, Σιμς, βλέπω το σκηνικό του μέλλοντος. Το μόνο που απέμεινε. Όσο πιο τοξικά τα απόβλητα, τόσο μεγαλύτερη προσπάθεια και έξοδα θα καταβάλει ο τουρίστας για να τα επισκεφτεί. Αλλά δεν πρέπει να απομονώσετε τούτα εδώ τα μέρη. Απομονώστε μόνο τα πολύ τοξικά απόβλητα. Αυτά εντάξει. Γιατί η απομόνωση τούς δίνει αξία, τα κάνει πιο απειλητικά και επομένως πιο μαγικά. Όμως τα βασικά οικιακά σκουπίδια πρέπει να τοποθετούνται στις πόλεις που τα παράγουν. Βγάλτε τα σκουπίδια σε κοινή θέα, αφήστε τον κόσμο να τα δει και να τα σεβαστεί. Μην κρύβετε τις χωματερές. Κατασκευάστε ένα αρχιτεκτόνημα αποβλήτων. Σχεδιάστε εξάσια κτήρια ανακύκλωσης και προσκαλέστε τον κόσμο να συγκεντρώσει τα όγκα του σκουπίδια και να τα φέρει μόνος του στις πρέσες και στους μιάντες μεταφοράς. Καλέστε τους να γνωρίσουν τα σκουπίδια τους. Όσο για τα επικίνδυνα υλικά, τα πυρηνικά και αναμνηστικές κάρτες –σου το εγγύφωμαι.»

Του Σιμς μάλλον δεν του αρέσει αυτό.

«Νοσταλγία για τι εννοείς;»

«Μην υποτιμάς τη δυνατότητά μας για περίπλοκες επιθυμίες, Νοσταλγία για τα απαγορευμένα υλικά του πολιτισμού μας, για την ωμή δύναμη των παλιών βιομηχανιών και των παλιών συγκρούσεων.»

Ο Ντετβίλερ είναι ένα περιθωριακό σύμβολο του '60, ένας αντάρτης των σκουπιδιών που κλέβει και ανέλκει οικιακά σκουπίδια διασημότητων.

Ύστερα έγραφε γι' αυτά χλευστικά μανιφέστα σε συλλ Κομμουνιστικής Διεθνούς με προσωπικά σχόλια που τα περιθωριακά έντυπα έστειδαν να δημοσιεύσουν. Οι δραστηριότητες που έφθασαν σε κολοφώνα όταν έκλεψε τα σκουπίδια του Τζέι Ένγκαρ Χούβερ πίσω από το σπύτι του στη βορειοδυτική Ουάσινγκτον. Έτσι τον θυμόταν ο κόσμος, έτσι τον θυμόμουν κι εγώ όταν, ύστερα από καιρό, ξανάκουσα το όνομά του. Ο Ντετβίλερ κέρδισε μια βραχύβια αλλά πυρετική δόξα στα χρονικά του '60 μαζί με κατασκευαστές βομβών, ομαδες κοριτσιών που σουλατσάριζαν με ντέφια, πνευματιστές και χαμένα παιδιά.

Ένα πουλί πετάει πάνω από τον κρατήρα –οπίνος ή τρυποκάρδος πρέπει να 'ναι. Πετάνει γρήγορα, με τη βιασύνη του δειλινού.

Ο Ντετβίλερ λέει ότι οι πόλεις αναγέρθηκαν πάνω στα σκουπίδια, ψηλαφώντας όλο και περισσότερο, καθώς με τα χρόνια τα θαμμένα απόβλητα αυξάνονται. Τα σκουπίδια είναι πάντα σε στρώσεις ή τα στρώγγουν στις άκρες ενός δωατιού ή μιας έκτασης. Όμως έχουν και αυτά τη δική τους ορμή. Σπρώγγουν προς τα πίσω. Σπρώγγουν προς κάθε διαθέσιμο σημείο, υπαγορεύοντας κατασκευαστικά μοντέλα και μεταβάλλοντας τελετουργικά συστήματα. Παράγουν ποτικώσια και παράνοια. Οι άνθρωποι αναγκάζονται να διαμορφώσουν μια οργανωμένη αντίδραση, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να επινοήσουν ένα τρόπο αποκομιδής και να δημιουργήσουν μια κοινωνική δομή που θα την αναλάβει. Εργάτες, διευθυντές, εργολάβοι, οδοκαθαριστές. Ο πολιτισμός χτίζεται, η ιστορία οδηγείται...

Μιλάει με έναν τρόπο θεατρικό, σαφή, εξασκημένο, χαρακτηριστικό. Είναι ένας αεριτζής των σκουπιδιών, που ψάχνει να κλείσει καμιά δουλειά με βίβλια ή γτοκιμαντέρ και μάλλον δε δίνει δεκάρα αν εμείς που τον ακούμε είμαστε δυο άτομα ή ένα ακροατήριο πεντακοσίων.

«Βλέπετε όλα πηγαίνουν ανάποδα», λέει.

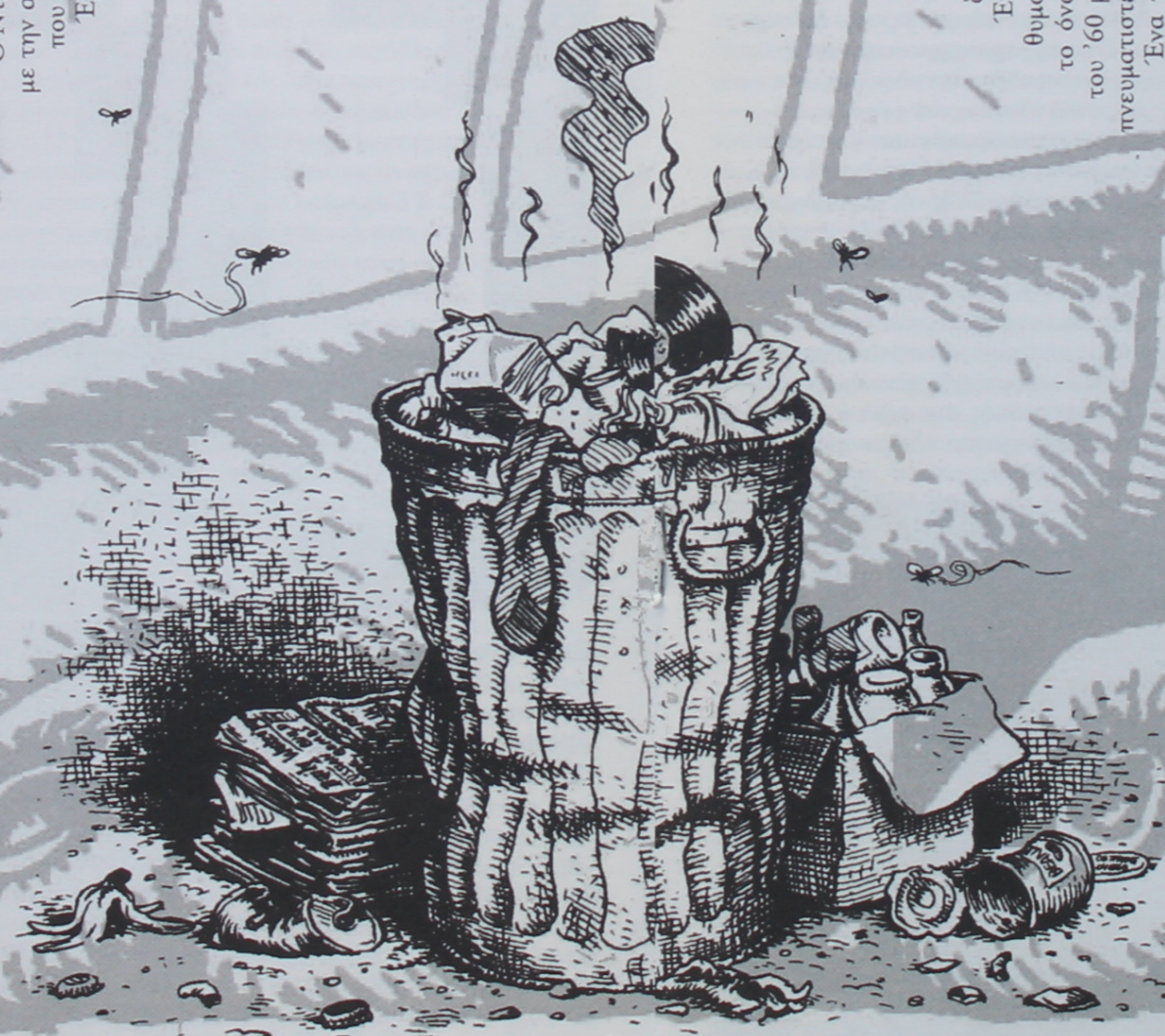
Ο πολιτισμός δεν άνθισε όταν οι άνθρωποι σφρηλατούσαν σκηνές κνηγιού πάνω σε μπρούτζινες πύλες και ψιθύριζαν φιλοσοφίες κάτω από τ' αστέρια, με τα σκουπίδια δύοσσομες παραφωδές παραμερισμένα και ξεχασμένα. Ήταν τα σκουπίδια που υψώθηκαν κατ' αρχήν, παρακινώντας τους ανθρώπους να αντιδράσουν και να κατασκευάσουν τον πολιτισμό για αυτοάμυνα. Έπρεπε να βρούμε τρόπο να ξεφορτωθούμε τα απορρίμματα μας, να χρησιμοποιήσουμε ό,τι δεν μπορούμε να ξεφορτωθούμε, να ανακυκλώσουμε ό,τι δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε. Εμείς τα παραμερίζουμε κι αυτά αυξάνονται κι απλώνονται. Και μας αναγκάζουν να διαμορφώσουμε μια λογική και μια αυστηρότητα που θα οδηγήσει στη συστηματική έρευνα της πραγματικότητας, της επιστήμης, της τέχνης, της μουσικής, των μαθηματικών.

Ο ήλιος δύει.

«Το πιστεύεις πραγματικά αυτό;» τον ρωτώ.

«Και βέβαια το πιστεύω. Αυτά διδάσκω στο UCLA. Πηγαίνω τους φοιτητές μου στους σκουπιδότοπους και έτσι τους διευκολύνω να κατανοήσουν τον πολιτισμό στον οποίο ζουν. Κατανάλωση ή θάνατος. Αυτό είναι το μήνυμα της κουλτούρας μας. Τα πάντα καταλήγουν στη χωματερή. Δημιουργούμε τεράστιες ποσότητες σκουπιδιών κι ύστερα αντιδρούμε σ' αυτά, όχι μόνο από άποψη τεχνολογίας, αλλά με την καρδιά και το μυαλό. Τ' αφήνουμε να μας διαμορφώσουν. Να ελέγξουν τον τρόπο σκέψης μας. Πρώτα έρχονται τα σκουπίδια κι ύστερα κατασκευάζουμε ένα σύστημα για να τ' αντιμετωπίσουμε.»

Τα σύννεφα στην άκρη τους παίρνουν το χρώμα του ουρανού ψηλά έχει το απογευματινό γαλάζιο. Όμως ο λάκκος σκοτεινιάσε βιαστικά. Το γιγάντιο πλαστικό χτυπιέται στον άνεμο δημιουργώντας μια απόκοσμη μουσική, έξω από την φυσική πτυχή. Η επιφάνεια είναι λουλακί τώρα, διατηρώντας αμυδρά ακόμα τα χρώματα του ουρανού με διαβαθμίσεις οκιάς και κίνησης. Στεκόμαστε μια στιγμή και κοιτάμε. Ύστερα γυρνάμε στο αυτοκίνητο. Ο Ντετβίλερ κάθεται στην μέση στο πίσω κάθισμα και μας τοιγκλάει να μην πετάμε σκουπίδια στην ερρή ιδιάνικη γη. Μας εκθειάζει την πρωτοποριακή θέση της Whiz Co. Πιστεύει ότι η εταιρία μας έχει τις σκληροπυρηνικές ορέξεις μιας οποιασδήποτε παραδοσιακής εταιρίας.

Στο πρώτο μέρος του κειμένου αυτού προσπαθήσαμε να αναλύσουμε τη σημασία κράτος-πρόνοιας. Ξεκινώντας την ανάλυσή μας από την πρώιμη εκβιομηχάνιση και φτάνοντας έως και τη δεκαετία του 1970, δείξαμε πως το κράτος-πρόνοιας δεν είναι ούτε το αποτέλεσμα κάποιων φιλανθρωπικών πρωτοβουλιών με σκοπό τη διασφάλιση του κοινού καλού, ούτε όμως απλά και μόνο ένα εργαλείο καταστολής στα χέρια των κυρίαρχων όπως έχει κατά καιρούς παρουσιαστεί, αλλά πως αποτελεί το αποτέλεσμα μιας μακράς διαδικασίας που είναι αδιάσπαστα συνδεδεμένη με τους εργατικούς αγώνες, οι οποίοι ήταν και αυτοί που ανάγκασαν την άρχουσα τάξη να υποχωρήσει, προκειμένου να αναδιπλωθεί. Με αυτήν την έννοια η θέση που υποστήριζε το πρώτο μέρος του κειμένου ήταν πως το κράτος-πρόνοιας, όπως αποκρυσταλλώθηκε στις ανεπτυγμένες χώρες, υπήρξε κατάκτηση της εργατικής τάξης και χρονικά το τοποθετούσαμε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στη συνέχεια της ανάλυσής μας, δείξαμε τον τρόπο με τον οποίο ξεκινά -μέσα από το νέο κύκλο αγώνων από την δεκαετία του '60 και μετά, αγώνες που δεν περιόριζον στη σφαίρα της παραγωγής, αλλά επεκτείνονταν σε ευρύτερα κοινωνικά πεδία- η «κρίση» του κράτους-πρόνοιας. Οι αγώνες αυτοί αν και μετασημάτισαν σχέσεις παγιωμένες από αιώνες (π.χ. την πατριαρχική δομή της σχέσης μεταξύ των δύο φύλων) και άλλαξαν δραστικά τη μορφή της υπάρχουσας κατάστασης πραγμάτων άρχισαν, σταδιακά και για διάφορους λόγους, να υποχωρούν γεγονός που έδωσε την ευκαιρία στα αφεντικά να οργανώσουν μεθοδικά και με συστηματικό τρόπο την αντίθεση τους, ώστε να ξεπεραστεί η πολυθρύλητη «κρίση».

Σε αυτό το δεύτερο μέρος του κειμένου πιάνουμε το νήμα από το σημείο που το είχαμε αφήσει την προηγούμενη φορά. Στην πρώτη ενότητα εξετάζουμε ποια μορφή κοινωνικής οργάνωσης αντικατέστησε το κράτος-πρόνοιας, ποια τα βασικά χαρακτηριστικά της και πώς, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, προκύπτει η συνθήκη του εθελοντισμού ως συνιστώσα της νέας μορφής κοινωνικής οργάνωσης. Στην δεύτερη ενότητα θα εξετάσουμε το πώς προκύπτει κοινωνικοιστορικά το σχήμα εθελοντισμός και ΜΚΟ. Στην τρίτη ενότητα συζητάμε τις αξίες χρήσης του εθελοντισμού και τέλος στην τέταρτη ενότητα προσπαθούμε να δούμε ποια είναι η κοινωνική σύνθεση του εθελοντισμού και ποιος είναι ο ιδεολογικός και λειτουργικός ρόλος που η κυριαρχία της έχει αναθέσει σήμερα μέσα στο πλαίσιο των ευρύτερων μετασηματισμών που συντελούνται στην κοινωνική οργάνωση.

I.

Η δεκαετία του 1980 είναι από πολλές απόψεις κρίσιμη για ότι μπορούμε να ονομάσουμε σύγχρονη κοινωνική μορφή. Ουσιαστικά όλοι οι μετασηματισμοί που παρατηρούμε να βρίσκονται σε εξέλιξη σήμερα και σε διαφορετικούς βαθμούς ωρίμανσης στις διάφορες δυτικές κοινωνίες, έχουν την ρίζα τους στις αλλαγές που άρχισαν να διαφαίνονται εκείνη την περίοδο.

Ορόσημο στον καταρράκτη των μετασηματισμών που έμελλε να λάβουν χώρα αποτελεί η ανάληψη του κρατικού μηχανισμού από τα καθεστώτα Θάτσερ και Ρέιγκαν, στην Μεγάλη Βρετανία και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αντίστοιχα. Για λόγους που δεν μπορούμε να αποδείξουμε με βεβαιότητα -αλλά που έχουν να κάνουν πιθανότατα με το ιδιαίτερο κοινωνικό-ιστορικό πλαίσιο και τους συσχετισμούς του κοινωνικού ανταγωνισμού σ' αυτές τις χώρες- τα καθεστώτα αυτά βρέθηκαν στην πρωτοπορία της αντιλήθειας των αφεντικών ενάντια στις κατακτήσεις των κινήματων των προηγούμενων χρόνων. Για να είμαστε μάλιστα πιο ακριβείς, η κυβέρνηση της Θάτσερ, έχοντας να αντιμετωπίσει πολύ πιο οργανωμένες αντιστάσεις στην πολιτική της, χρειάστηκε να εφεύρει ένα ολόκληρο πόλεμο (πόλεμος των Φώκλαντ) και να επιστρατεύσει πολύ πιο σοβαρά αποθέματα βίας για να εφαρμόσει την πολιτική του.

Μια στρατηγική αντιλήθειας όμως, που -όσο κι αν μοιάζει αντιφατικό- προσδιορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την φύση και το περιεχόμενο όλων αυτών των μαχών που είχαν δοθεί τα προηγούμενα χρόνια για την αλλαγή αυτού του κόσμου, όλων των προηγούμενων νικών που είχαν κερδιστεί και όλων των ηττών που είχε υποστεί το επαναστατικό κίνημα. Αποδεικνύοντας για άλλη μια φορά ότι το σύστημα βρέθηκε σε θέση να ερμηνεύσει πιο σωστά και πιο γρήγορα τους αγώνες και τους όρους (εννοούμε τους πολιτικούς όρους) με τους οποίους αυτοί δόθηκαν εναντίον του όλη την προηγούμενη περίοδο, από ότι το ίδιο αυτό κίνημα και τα διάδοχα του.

Αντιλαμβάνομαστε την νεοφιλελεύθερη μορφή κράτους σαν μια ρύθμιση, σαν μια νέα κοινωνική συνθήκη και όχι απλά σαν ένα σύνολο νέων κοινωνικών θεσμίσεων που δημιουργήθηκαν από τα πάνω για να αντικαταστήσουν τις παλιότερες θεσμίσεις. Εξαιτίας αυτής της μεθοδολογίας, οι όροι που χρησιμοποιούμε πρέπει προφανώς να διαχωριστούν με σαφήνεια από την τρέχουσα χρήση τους: για παράδειγμα η έννοια της ρύθμισης που έχουμε στο μυαλό μας δεν έχει καμία σχέση με την «θεωρία της ρύθμισης», μια θεωρία που υπήρξε κυρίαρχη στους ακαδημαϊκούς μαρξιστικούς κύκλους την περασμένη δεκαετία και προσπαθεί να ερμηνεύσει την μετάβαση από την μια μορφή κράτους στην άλλη με «αντικειμενικούς» όρους, δηλαδή με όρους που έχουν να κάνουν με δομικά χαρακτηριστικά των δύο ρυθμίσεων. Αντίθετα, εμείς αναφερόμενοι τόσο στην μορφή κράτος-πρόνοιας, όσο και στην μορφή νεοφιλελεύθερο κράτος έχουμε στο μυαλό μας κοινωνικές σχέσεις. Σχέσεις που προκύπτουν μέσα από την σύγκρουση ανταγωνιστικών δυνάμεων και που είναι έκφραση κάθε στιγμή του σημείου δυναμικής ισορροπίας αυτής της σύγκρουσης. Μ' αυτή την έννοια η νεοφιλελεύθερη μορφή κράτος θεσμίζεται σαν η έκφραση της υπεροχής της αφεντικών στην σύγκρουση τους με τα κινήματα του κοινωνικού ανταγωνισμού. Και εξαιτίας αυτού του λόγου θεσμίζεται επίσης σαν ένα αμάγαλμα σηματούχων που αντλεί στοιχεία από την φιλελεύθερη παράδοση, ενσωματώνοντας ταυτόχρονα ένα τμήμα της κριτικής -αυτό το τμήμα που μπορούσε να ενσωματωθεί σε ένα τέτοιο πλαίσιο- τόσο της μαρξιστικής, όσο και της αναρχικής παράδοσης. Και αν θέλετε να μιλήσουμε πιο εδαφικοποιημένα: η

νεοφιλελεύθερη μορφή κράτος είναι και η αφομοίωση ενός μεγάλου μέρους της ριζοσπαστικής κριτικής που άσκησαν τα κοινωνικά υποκείμενα της άρνησης στην μορφή κράτος-πρόνοιας, εναντίον της οποίας εξεγέρθηκαν το προηγούμενο διάστημα, όπως αναλύσαμε στο προηγούμενο τεύχος. Ας συγκεκριμενοποιήσουμε κάπως αυτή το συμπέρασμα, μέσα από την -έστω και συνοπτική- μελέτη της νέας μορφής- κράτους που αρχίζει να διαμορφώνεται.

Καταρχήν ο τρόπος παραγωγής στον δυτικό κόσμο ανασυγκροτείται γύρω από τον άξονα αυτοματοποίηση-πληροφορική. Μια στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση του βάρους του τριτογενή τομέα (βάρος που γίνεται την τελευταία τριακονταετία όλο και πιο μεγάλο), δηλαδή του τομέα των υπηρεσιών, σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, αποτελεί ένα καίριο σημείο αυτής της εξέλιξης¹. Οι νέες τεχνολογίες (υπολογιστές, ρομποτική) αποκτούν αξία χρήσης, καθώς γίνονται το όχημα για ακόμα μεγαλύτερη μείωση του ανθρώπινου συντελεστή στην εργασία. Με δύο τρόπους: αφενός αντικαθιστώντας ανθρώπινη εργασία (αυτό οι μαρξιστές το λένε μείωση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου), αφετέρου μειώνοντας το μέγεθος της συμμετοχής του ανθρώπινου παράγοντα στην παραγωγική διαδικασία. Είναι εύκολα κατανοητό αυτό: σκεφτείτε για παράδειγμα πως συμβάλλει η αντικατάσταση του ταμιά της τράπεζας από ένα σύστημα ανάληψης χρημάτων (πέρα από μείωση του κόστους παραγωγής), στην μείωση της πιθανότητας λάθους κατά την χρηματική συναλλαγή.

Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι είναι η πρόοδος της τεχνολογίας που ορίζει αυτή την αλλαγή². Πολύ φουτουριστική σκέψη σε μια εποχή που η αισθητική του φουτουρισμού μοιάζει ρετρό. Είναι οι ίδιοι οι αγώνες των εργαζομένων με σύνθημα την «άρνηση της εργασίας» (εκδηλωμένο στην πράξη ως σαμποτάζ με σταμάτημα της παραγωγής, ή παραγωγή ελαττωματικών ανταλλακτικών, λούφα, απεργίες, αδικαιολόγητες απουσίες από την καθημερινή εργασία, κλπ), που αναγκάζουν το κεφάλαιο να βάλει μηχανές που υποκαθιστούν ανθρώπινη εργασία στην βιομηχανία. Είναι η συλλογικοποίηση των αντιστάσεων που δημιουργεί κοινότητες αγώνα και αλληλεγγύης και το σχετικά ευνοϊκό περιβάλλον για την δημιουργία τους στην φορντική μονάδα παραγωγής, που πρέπει να απαντηθεί βάζοντας τους παραγωγούς να δουλεύουν εξαστομκευμένα μπροστά στον υπολογιστή, απομονωμένο τον ένα από τον άλλο. Ή ακόμα και αναγκάζοντας τα αφεντικά να μετασηματίσουν το παραγωγικό σχέδιο.

Ένα καλό παράδειγμα για να κατανοήσουμε αυτό που υποστηρίζουμε, είναι αυτό στην αυτοκινητοβιομηχανία Peugeot, στην περιοχή Σοσό της Γαλλίας. Εκεί το τμήμα κατασκευής του αμαξώματος, στο οποίο απασχολούνταν οι πιο εξεγερτικοί εργάτες και το οποίο απαιτούσε την συνεργασία διαφόρων ομάδων τεχνικών για την κατασκευή του, με την αυτοματοποίηση αναδιαρθρώθηκε ριζικά. Το τμήμα αυτό δεν βασιζόταν πια στην αλυσίδα συναρμολόγησης, αλλά σε μερικούς εξειδικευμένους εργάτες που έπρεπε συνεχώς να αλλάζουν θέση για να συναρμολογήσουν κάποια κομμάτια του αμαξώματος, κάνοντας παράλληλα έλεγχο για πιθανά λάθη. Αυτή η αναδιάρθρωση, που άρχισε να εφαρμόζεται στα τέλη της δεκαετίας του '70, έσπασε τις προηγούμενες κοινότητες αγώνα που είχαν δημιουργηθεί, έριχνε το βάρος της ευθύνης για λάθη στους ίδιους τους εργάτες μειώνοντας το εύρος των δυνατοτήτων τους για σαμποτάζ, ενώ παράλληλα η επιτήρηση της δουλειάς έγινε ευκολότερη.

Εδώ είναι απαραίτητη μια παρένθεση. Υπάρχει μια μεγάλη συζήτηση σε ακαδημαϊκούς κύκλους για την μετάβαση³ από το μοντέλο των μεγάλων εργοστασιακών μονάδων με τις αλυσίδες συναρμολόγησης (δηλαδή από την φορντική παραγωγή των δεκαετιών 1930-1970), σε ένα μοντέλο που κυριαρχεί η μικρή ευέλικτη επιχείρηση, στην οποία προάγεται η συμμετοχή των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία, μετασηματίζοντας τον ρόλο τους από απλά εκτελεστικά όργανα, σε συμμετέχοντες στις αποφάσεις που αφορούν την παραγωγή. Το ιαπωνικό μοντέλο παραγωγής που πρωτοαναπτύχθηκε στην αυτοκινητοβιομηχανία Toyota⁴, με εξειδικευμένους εργαζομένους που διακόπτουν την ροή παραγωγής κάθε φορά που διαπιστώνουν ελαττώματα στο προϊόν, και το επισκευάζουν επί τόπου χωρίς να ενημερώνουν τους προϊσταμένους τους, θεωρήθηκε ότι εγκαινιάζει μια γραμμή ρήξης με την φορντική σχέση των πολλαπλών ιεραρχιών και της επιστημονικής οργάνωσης της εργασίας στις παραδοσιακές αλυσίδες συναρμολόγησης. Μια γραμμή που σε συν-

δυασμό με την ανάπτυξη της just in time⁵ παραγωγής και της αλλαγής στην γενικότερη φιλοσοφία της καταναλωτικής ιδεολογίας που προσανατολίζεται πια προς το ξεχωριστό άτομο και όχι προς το σύνολο του πληθυσμού (ένα σημείο που θα αναλυθεί παρακάτω), υποτίθεται ότι συγκροτούν τα βασικά χαρακτηριστικά ενός νέου παραγωγικού μοντέλου, που επικρατήσει να λέγεται μεταφορντισμός

Το στοιχείο της μεγαλύτερης συμμετοχής του εργαζομένου στην παραγωγή τονίζεται με κάθε τρόπο σε αυτό το μοντέλο, που υποτίθεται ότι είναι ο κύριος παράγοντας της αύξησης της παραγωγικότητας. Παρόλο που υπάρχουν πολλές και διαφορετικές όψεις αυτής της θεωρίας, όλες αυτές προσπαθούν να εντάξουν την αλλαγή στις μορφές της εργασίας που εισάγει η νεοφιλελεύθερη μορφή κράτος, στην λογική αυτής της μετάβασης. Για παράδειγμα, θεωρείται ότι η ευέλικτη εξειδίκευση που προάγει σήμερα το σύστημα είναι μέρος αυτής της μετάβασης. Στην πραγματικότητα, και με δεδομένο ότι δεν θέλουμε να επιχειρηματολογήσουμε σε αυτή την υπόθεση εργασίας που αποπειρόμαστε, επειδή αυτό το ζήτημα ξεφεύγει από τα πλαίσια της ανάλυσής μας, θεωρούμε ότι **οι υφιστάμενες αλλαγές** που παρατηρούνται στο φορντικό μοντέλο **δεν συνιστούν πραγματική μετάβαση** σε ένα ριζικά διαφορετικό σχέδιο παραγωγής. Έτσι, μια στοιχειώδης έρευνα σε αυτό τον τομέα, θα αποκάλυπτε πέρα από κάθε αμφιβολία, ότι διαφορετικά είδη εργασιακής διαδικασίας συνυπάρχουν με διαφορετικά επίπεδα διευθυντικού ελέγχου στις διάφορες χώρες εργασίας και σε διαφορετικά πολιτικά/κοινωνικά περιβάλλοντα, πράγμα που συχνά αντανακλά τους υπάρχοντες κατά τόπους συσχετισμούς ανάμεσα στην διεύθυνση και στην εκτέλεση της εργασίας και τον ειδικό χαρακτήρα της παραγωγής και του προϊόντος που παράγεται. Γι' αυτό αν κάποιος κάνει μια έρευνα⁶ στις πολυεθνικές επιχειρήσεις, που έχουν αναπτύξει τις τελευταίες δύο δεκαετίες στις χώρες που για τον ένα ή για τον άλλο λόγο βρίσκονταν για δεκαετίες έξω από την δυτική καπιταλιστική σχέση (νοτιοανατολική Ασία και Κίνα, Μεξικό, κ.α) θα ανακαλύψει μάλλον ένα φορντισμό σε μια πρωτόγονη μορφή του, παρά μια καινούργια σχέση παραγωγής.

Μιλώντας για παραγωγική διαδικασία, δεν μπορούμε να μιλάμε παρά για κοινωνικές σχέσεις, σχέσεις που έχουν στον πυρήνα τους την εργασία. Η εργασία ως κεντρική καπιταλιστική αξία, εγκαθίσταται στο μάτι του κυκλώνα των μετασηματισμών που πραγματοποιεί το νεοφιλελεύθερο κράτος. Η ειδική φορντική σχέση που εξασφάλιζε ένα σχετικά σταθερό (με τάσεις ανόδου) εισόδημα σε όλη την διάρκεια της χρυσής εποχής του κράτους-πρόνοιας, αμφισβητείται σε κάθε της έκφανση. Με αρχή τους πιο προωθημένους -τεχνολογικά- κλάδους της παραγωγής, αρχίζει να υπερισχύει μια τάση που καταργεί την μονιμότητα της εργασίας ως κεκτημένο, όπως και κάποια πάγια χαρακτηριστικά της στις τελευταίες δεκαετίες όπως το οκτώωρο, την ασφάλιση για την σύνταξη και την υγεία.

Η εργασία γίνεται ευέλικτη, ανασφάλιστη, κινητική, προσωρινή. Η εργασία γίνεται απασχόληση (σύμφωνα με την έκφραση του κ. Σημίτη). Εδώ συναντάμε μια καινοτομία του νεοφιλελεύθερου κράτους: είναι η σχετικοποίηση της αξίας της εργασίας ως κοινωνικού δικαιώματος, που σαν τέτοια αντίληψη συνιστά ιεροσυλία ενάντια στα δόγματα του κεινσυναυισμού-φορντισμού.

Ωστόσο, οι μετασχηματισμοί στην εργασία δεν σταματάνε εδώ. Η νεοφιλελεύθερη ρύθμιση καταστρέφει τα περισσότερα από τα παλιά κοινωνικά συμβόλαια που όριζαν την σύγκρουση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας στις προηγούμενες δεκαετίες: για παράδειγμα οι συμβάσεις εργασίας εξατομικεύονται, στην ίδια επιχείρηση και μεταξύ εργαζομένων της ίδιας ιεραρχικής τάξης παρατηρούνται διαφορετικά επίπεδα μισθών, αποδοχών, διαφορετικά ωράρια εργασίας, κ.α. Η νέα οικονομία (ή μονεταρισμός, όπως ονομάστηκε αυτό το οικονομικό μοντέλο) βασίστηκε κυρίως στην μείωση του κόστους παραγωγής και αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης: περικοπές μισθών και συντάξεων, μαζικές απολύσεις στις επιχειρήσεις κατά την διαδικασία «τεχνολογικής» αναδιάρθρωσης τους, περικοπές επιδόματος ανεργίας και άλλων κοινωνικών επιδομάτων, κ.α.⁷

Οι αλλαγές στο κοινωνικό πεδίο συμβαδίζουν με παρόμοιες αλλαγές στο ιδεολογικό πεδίο, αλλαγές εξίσου σημαντικές. Η σημασία τους έγκειται στο γεγονός ότι -πράγμα που δεν ξέρουμε αν έχει φανεί καθαρά μέχρι τώρα- μιλώντας για κρίση της προηγούμενης κοινωνικής μορφής από την δική μας σκοπιά, μιλάμε για ένα φαινόμενο συνολικό που δεν περιστελλεται στο οικονομικό πεδίο. Δηλαδή, μιλάμε ταυτόχρονα και για πολιτισμική κρίση, κρίση παραγωγής νέων σημασιών από το σύστημα, που θα αντικαταστήσουν τις παλιές αξίες που έχουν φθαρεί. Και εδώ είναι το σημείο που δείχνει την ικανότητα του συστήματος να διαβάσει προσεκτικά τους αγώνες και να τους αποκωδικοποιεί, προκειμένου να βγάλει τα σωστά συμπεράσματα από αυτούς. Αυτός είναι ο λόγος που η ιδεολογία του νεοφιλελεύθερου κράτους αναπτύσσεται σε συμφωνία με ένα ορισμένο πνεύμα αμφισβήτησης.

Η κατανάλωση, για παράδειγμα, εξατομικεύεται. Ο μαζικός καταναλωτής του φορντικού μοντέλου που απολάμβανε ένα μίνι-μουμ εμπροσθίων, κοινό με όλο τον υπόλοιπο πληθυσμό, θεωρείται κομπορμιστής, ξεπερασμένος. Η σύγχρονη καταναλωτική ιδεολογία εντατικοποιεί τον φετιχισμό των εμπροσθίων αυτοκίνητο, είναι αυτό που ταιριάζει στον δικό σου χαρακτήρα», εμπλουτίζοντας τον με τον απόηχο της

έκρηξης των υποκειμενικότητων των περασμένων δεκαετιών (ατομική αυτονομία, δικαίωμα στην διαφορετικότητα), μέσα βέβαια από μια διαδικασία εκφυλισμού τους.

Οι παλιές καλές αρχές του καπιταλισμού περί ελευθερίας της βούλησης και ισότητας όλων μέσα στην αγορά, προσαρμόζονται στην νέα εποχή: «Ο καλύτερος προοδεύει», «ισότητα στις ευκαιρίες για πρωτοβουλίες», κ.α. Πάνω σε αυτές τις ιδεολογίες πατάει η κατασκευή της παράστασης του «στελέχους»: του μοντέρνου γιάπη δηλαδή που εργάζεται σκληρά για επιχείρηση που δουλεύει, έτοιμος ανά πάσα στιγμή να προσαρμοστεί στις νέες κοινωνικές συνθήκες, επενδύοντας στην κοινωνική του άνοδο. Η προτεσταντική ηθική της εργασίας βοικολογιαζει στην πιο πρωτόγονη μορφή της.

Άλλα όχι μόνο: στο μαλακό υπογάστριο της ιδεολογίας του ατομικισμού, όπως και πάνω στα επιχειρήματα περί της «αρτηριοσκληρυντικής» λειτουργίας του κράτους-πρόνοιας (συγκεντρωτικό, γραφειοκρατικό, μη-λειτουργικό), κάνουν την γιορτή τους οι πολιτικές περικοπές, ή κατάργησης όλων των επιδομάτων («γιατί να πληρώνουν όλοι για τους ανεύθυνους που δεν δουλεύουν και θέλουν να τρώνε», κλπ), που είχε εισαγάγει το κράτος-πρόνοιας. Κι αυτό επειδή το νεοφιλελεύθερο κράτος ιδιωτικοποιεί την ευθύνη: **το κόστος**

οφείλει να βαρύνει στους πολίτες. Με αυτό τον τρόπο τα επιχειρήματα κατά του κράτους-πρόνοιας γίνονται ο πολιορκητικός κριός της νεοφιλελεύθερης στρατηγικής.

Στο σημείο αυτό πρέπει να ανοίξουμε μια δεύτερη παρένθεση. Είπαμε πολιορκητικός κριός και στο μυαλό μας έρχεται πόλεμος, Όμως αυτό ακριβώς είναι το νεοφιλελεύθερο σχέδιο και έτσι πρέπει να γίνει αντιληπτό: σαν η όξυνση του κοινωνικού πολέμου από την πλευρά των αφεντικών αυτή την φορά, σαν η **όξυνση του κοινωνικού ανταγωνισμού από τα πάνω**. Μιλήσαμε παραπάνω για αλλαγές ακολουθώντας μια περιγραφική μέθοδο. Θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε σπαταλώντας αρκετό χαρτί και μελάνι για να αναλύσουμε πολλά ζητήματα που αφήνουμε μισά και που αγγίζουμε λιγότερο από όσο πατάει μια γάτα. Θα μπορούσαμε να παραθέτουμε πίνακες επί πινάκων γεμάτους στατιστικές εκτιμήσεις για την παραγωγικότητα, για τον μετασχηματισμό στην εργασία, για το ακαθάριστο εθνικό προϊόντα, για την ανεργία και για πολλά άλλα, που δίνουν συγκριτικά μεγέθη των αποτελεσμάτων των μετασχηματισμών στους οποίους αναφερθήκαμε. Όλα αυτά τα κάνουν αρκετά καλά οι καθηγητές κοινωνιολογίας και οικονομικών, και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές τους. Αυτό που δεν κάνουν είναι να κατανοούν τις κοινωνικές σχέσεις και άρα και τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς, ως αποτέλεσμα της διαλεκτικής σύγκρουσης μεταξύ αντιμαχόμενων δυνάμεων. Διαλεκτικής δηλαδή σχέσης, αντίθεσης μεταξύ δύο πραγμάτων, σχέσης πολυπαραγοντικής, πολυσημάντης, μη-γραμμικής, απρόβλεπτης και άρα μη-ντετερμινιστικής. Σύγκρουσης δηλαδή ανταγωνισμού, διαδικασίας ανταπαραθέσης, πολέμου και αποτελέσματα δηλαδή προϊόντα αυτής της σύγκρουσης, προϊόντα όμως που φέρουν εντός τους αυτή την σύγκρουση.

Για να κόψει το βρετανικό κράτος επί Θάτσερ τα επιδόματα ανεργίας έπρεπε να επιστρατεύσει ολόκληρο το ιδεολογικό οπλοστάσιο του νεοφιλελευθερισμού, να οξύνει τις κοινωνικές αντιθέσεις μέσα στην βρετανική κοινωνία και να πάρει μαζί της εκείνο το μικροαστικό τμήμα της, που το τρόμαζε η αμφισβήτηση αυτού του κόσμου, επειδή η αμφισβήτηση αυτή λιθάνει να επιφέρει τα μικροσυμφέροντα και τα προνόμια που απολάμβανε σε αυτό τον κόσμο. Έπρεπε όμως, να συντρίψει και εκείνη την μεγαλειώδη εξέγερση της «εγγλέζικης»⁸ νεολαίας το 1981, και αυτό δεν έγινε ούτε με χρήματα, ούτε με ιδεολογίες. Έγινε αντίθετα, με την επιστράτευση κάθε μηχανισμού από το νόμιμο μονοπώλιο βίας που διέθετε. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, για να καταφέρει να επιτύχει την αναδιάρθρωση του δευτερογενούς τομέα, έπρεπε να νικήσει καταρχήν ένα από τα παραδοσιακά πιο ανυπόταχτα⁹ κομμάτια της βιομηχανικής εργατικής τάξης στην Ευρώπη και στον κόσμο: τους ανθρακωρύχους.

Μια μελέτη των αγώνων ενάντια στο νεοφιλελεύθερο σχέδιο, αγώνες στους οποίους θα μπορούσαν να ενταχθούν τόσο οι κοινωνικές μάχες ενάντια στα «δομικά προγράμματα αναπροσαρμογής» στις διάφορες χώρες του νότου (με αποκορύφωμα την εξέγερση στην Αργεντινή), ή η εξέγερση των ζαπατίστικων κοινοτήτων, όσο οι εργατικοί αγώνες στην καρδιά του ανεπτυγμένου Βορρά-Δύσης (π.χ. οι γαλλικές απεργίες του 1995), αποδεικνύει ότι το νεοφιλελεύθερο σχέδιο, τόσο στην ακραία μορφή που εφαρμόστηκε στον αγγλοσαξονικό χώρο, όσο και στην σοσιαφιλελεύθερη μορφή που εφαρμόζεται στις άλλες μεγάλες χώρες της Ευρώπης (Γαλλία, Γερμανία, τώρα στην Μ. Βρετανία, Ισπανία, Ελλάδα), τείνει να γίνει ένα καθολικό μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης στην σημερινή εποχή, ένα μοντέλο που παρά τους κραδασμούς που του προκαλεί η κοινωνική κίνηση, λόγω της γενικότερης ήττας του επαναστατικού κινήματος, παραμένει προς το παρόν αρκετά ισχυρό παγκόσμια. Κλείνουμε και αυτή την παρένθεση.

Είναι φανερό ότι η νέα κοινωνική συνθήκη που αρχίζει να διαμορφώνεται στις χώρες που υλοποιείται το νεοφιλελεύθερο σχέδιο, χαρακτηρίζεται από μια πόλωση των κοινωνικών αντιθέσεων: συγκέντρωση του πλούτου σε ακόμα λιγότερα χέρια, ένταση των κοινωνικών ανισοτήτων στις μητροπόλεις της δύσης, μαζική ανεργία σε ποσοστά που σε άλλες περιόδους θα ήταν απαγορευτικά για την λειτουργία του συστήματος, περιθωριοποίηση ολόκληρων κοινωνικών στρωμάτων. Στις καταστάσεις αυτές που αργά ή γρήγορα και σε διαφορετικό βαθμό έντασης άρχισαν να εμφανίζονται παντού, ανάλογα με την ταχύτητα μετάβασης στην νέα κοινωνική μορφή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε κοινωνίας, έγινε γρήγορα αντιληπτή η

σημασία του τρίτου τομέα της κοινωνίας, ως απαραίτητο συστατικό της νεοφιλελεύθερης μορφής κράτος¹⁰. Αυτός ο τομέας που υποτίθεται ότι καταλαμβάνει ένα χώρο πέρα από το κράτος και την ιδιωτική πρωτοβουλία, ένα χώρο κενό ανάμεσα σε αυτά τα δύο, επιφορτίζεται από την κυριαρχία με ένα σημαντικό ρόλο σήμερα. Κεντρική σημασία στην ανάπτυξη αυτού του τομέα (που εκφράζεται υλικά με τις μη-κυβερνητικές οργανώσεις), είναι ο **εθελοντισμός, μια ιδεολογία συμμετοχής στο πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι και «προσφοράς στον συνάνθρωπο»**, που διαφέρει ριζικά από τις μορφές συμμετοχής σε προηγούμενες κοινωνικές συνθήκες.

II.

Οι περισσότεροι διανοούμενοι, μοιράζονται μία απλοϊκή αντίληψη των πραγμάτων όταν αντιμετωπίζουν το ζήτημα της καταγωγής του εθελοντισμού και των ΜΚΟ. Στο ένα άκρο αυτής της αντίληψης βρίσκεται η απόσυρση της παλιάς μορφής κράτος πρόνοιας από τις αναδιανεμητικές και προνοιακές λειτουργίες της προηγούμενης περιόδου και η ανάγκη να καλυφθεί το κενό που δημιουργείται από αυτή την απόσυρση (η θέση των μαρξιστών)¹¹, και στο άλλο άκρο η αντίληψη της ενίσχυσης της συμμετοχής των πολιτών στις δημόσιες αποφάσεις που αφορούν την πολιτική ανάπτυξη, τα μέτρα για τις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, το περιβάλλον, την εξωτερική πολιτική (η θέση των νεοφιλελευθέρων και των σοσιαφιλελευθέρων)¹². Παρά τις ενδεχόμενες διαφορές που προκύπτουν από αυτές τις δύο γραμμές σκέψης είναι φανερό ότι και οι δύο συμφωνούν -ανάμεσα στα άλλα- σε μία **από τα πάνω** κατασκευή τόσο της εθελοντικής ιδεολογίας, όσο και του τρίτου τομέα. Όμως τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά... παρακάτω θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε το ζήτημα από μία εντελώς διαφορετική θέση.

Νομίζουμε πια έχει γίνει κατανοητό ότι τα φαινόμενα τα οποία αναλύουμε τα αντιλαμβάνομαστε σαν διαδικασίες, σαν διαρκείς κινήσεις και όχι σαν στιγμές ή καταστάσεις. Έτσι όταν μιλούσαμε στο πρώτο μέρος για νίκες και ήττες στο πεδίο της ταξικής πάλης και του κοινωνικού ανταγωνισμού, δεν εννοούσαμε καθολική εξαφάνιση του ηττημένου και απόλυτη κυριαρχία του νικητή. Η δεκαετία του '80 είναι μία εποχή ήττας και υποχώρησης για τα ανταγωνιστικά υποκείμενα. Αυτό, αν συνδυαστεί με την απόγνωση που οδήγησε μέρος των υποκειμένων στην ένοπλη πάλη και την τρομερή καταστολή που υπέστη ένα μεγάλο μέρος του ανταγωνιστικού κινήματος, με την απογοήτευση και την ματαιότητα των παλιών πολιτικών δομών λενινιστικού τύπου και τέλος με την αδυναμία των περισσότερων πολιτικών υποκειμένων να ερμηνεύσουν την ήττα, θα οδηγήσουν σε νέους δρόμους όσα πολιτικά υποκείμενα δεν παραιτήθηκαν εντελώς. Αν κάνουμε μία απόπειρα να περιγράψουμε ποιο είναι αυτό το κομμάτι θα μπορούσε να το περιγράψουμε σαν εκείνο το κομμάτι που τόνιζε την ανάγκη (μία ανάγκη πολύ σημαντική εφόσον εντάσσεται στα πλαίσια ενός ανταγωνιστικού κινήματος) η άρνηση και η αμφισβήτηση της εξουσίας και της εργασίας να συγκροτείται όχι μόνο από αρνητικά

(ελευθερία από...) αλλά και από θετικά χαρακτηριστικά (ελευθερία για...). Και ήταν εκείνο το κομμάτι το οποίο στην προηγούμενη περίοδο θα έχει ήδη προσπαθήσει να δημιουργήσει ανταγωνιστικές δομές και να ξεπεράσει τον αυστηρά μαρξιστικό-λενινιστικό χαρακτήρα ενός πολιτικού κινήματος. Με δύο λέξεις τα νέα υποκείμενα, που αμφισβητούσαν κάθε ηθική της εργασίας και διαμεσολάβηση, που έθιγαν ζητήματα τα οποία το παραδοσιακό μαρξιστικό-λενινιστικό πολιτικό κίνημα ή τα μετέθετε στην αυτόματη επίλυση τους στην μετεπαναστατική κοινωνία (στην καλύτερη) ή τα εξόριζε στον ορίζοντα του μικροαστισμού (στην χειρότερη) όπως: φύλο, φυλή, ασθένεια, τέχνη, τάξη, κοινότητα κλπ. Ήδη λοιπόν από την δεκαετία του '70 θα υπάρχουν δομές ενταγμένες στα πλαίσια ενός πολιτικού κινήματος.

Η δεκαετία του '80 θα είναι η εποχή της άνθισης του εναλλακτισμού και «των οάσεων ελευθερίας μέσα στην έρημο του καπιταλισμού». Ένα πλήθος κοινωνικών δομών που είχε εμπνεύσει και είχε οικοδομήσει μία συλλογική ευφυΐα και φαντασία χιλιάδων ανθρώπων, δομών που αρνούσαν την διαμεσολάβηση των κυρίαρχων θεσμών, την λογική του κέρδους και την ίδια την κοινωνική θέσμιση, συνέχισαν να αναπτύσσονται και να επεκτείνονται. Θεραπευτικές κλινικές και κοινότητες (που θέλησαν να ξεπεράσουν τον εξουσιαστικό χαρακτήρα της σχέσης γιατρού-ασθενή και το θετικισμό της δυτικής ιατρικής), οργανώσεις για την υπεράσπιση δικαιωμάτων (γυναικών, μαύρων, ομοφυλόφιλων, μεταναστών, προσφύγων κλπ.) και δίκτυα υποστήριξης και αλληλεγγύης, ομάδες παρέμβασης και δράσης για ένα τεράστιο φάσμα ζητημάτων (από το οικολογικό μέχρι τα δικαιώματα του καταναλωτή¹³), κοινωνικά κέντρα (που προσπαθούσαν να αναδημιουργήσουν την κοινότητα π.χ. στην Αγγλία), καταλήψεις στέγης (για μία ριζοσπαστική αντίληψη του χώρου και του χρόνου και ενάντια στην εμπορευματική χρήση της κατοικίας) ελευθεριακά σχολεία αλλά και κοινόβια, καλλιτεχνικές κολλεκτίβες κλπ. Τα παραπάνω ισχύουν φυσικά σε αρκετά μεγάλο βαθμό και για την Ελλάδα, έτσι θα δούμε π.χ. σε μία παλιά Βαβέλ των αρχών του '80 υπάρχει μία «διαφήμιση» ενός «Αυτοδιαχειριζόμενου παιδικού σταθμού και νηπιαγωγείου» «για να μην παρκάρετε τα παιδιά σας», ή θα ακούμε τον Κ. Ζαφειρίδη να μας λέει: «Οι θεραπευτικές κοινότητες και τα άλλα προγράμματα που εφαρμόσαμε στηρίχτηκαν στην φιλοσοφία λειτουργίας των πρώτων θεραπευτικών κοινοτήτων της Αμερικής όπως το Dayton και το Phoenix House, και της Ευρώπης, όπως οι ολλανδικές και οι ιταλικές θεραπευτικές κοινότητες.» Και λίγο παρακάτω «Δηλαδή οι θεραπευτικές κοινότητες τόσο στην Αμερική όσο και στην Ελλάδα τα πρώτα τους χρόνια λειτούργησαν με κινήματικούς όρους (sic!) και όχι με όρους δημοσίων υπηρεσιών.»¹⁴ Ποιος είναι ο κύριος; Ο εν λόγω κύριος λοιπόν, ήταν ιδρυτής το '82 και διευθυντής μέχρι το '90 του ΚΕΘΕΑ. Που πήγαν όμως οι «κινήματικοί όροι» του κ. Ζαφειρίδη και το ΚΕΘΕΑ σήμερα είναι ένα σκληρό και αυταρχικό πάρκινγκ «τοξικομανών»;

Πέραν των παραπάνω όμως, έχει ήδη συντελεστεί μέσα στο κοινωνικό πεδίο μία σημαντική αλλαγή: δεν υπάρχει πια ανταγωνιστικό κίνημα. Εντός αυτού του ανταγωνιστικού κινήματος όλα τα παραπάνω είχαν μία x σημασία. Αυτό που μένει να υπάρχει είναι η υποχώρηση του ανταγωνιστικού κινήματος και επέλαση του νεοφιλελεύθερου κράτους, εντός των οποίων όλα τα παραπάνω αποκτούν μία άλλη y σημασία. Ποια είναι όμως η x και ποια η y σημασία; Αν και η x σημασία δεν είναι του παρόντος ωστόσο να πούμε κάποια πράγματα: η ύπαρξη δομών τέτοιου είδους ήταν μία απόπειρα να

Ξεπεραστεί ένα λενινιστικό μοντέλο οργάνωσης, η ύπαρξη ενός δικτύου δομών παράλληλα, εντός και σε άμεση συνάρτηση με το κίνημα προσδίδει έναν άλλο χαρακτήρα διαφορετικό από αυτόν της μονολιθικής οργάνωσης, καθώς ξεδιπλώνει μέσα σε αυτή την πραγματικότητα μία αντί πρόταση επίλυσης ζητημάτων και προβλημάτων. Ακόμα, τροφοδοτεί το κοινωνικό με πολιτικά χαρακτηριστικά, (δείχνοντας για παράδειγμα και την πολιτική σημασία ενός σχεδόν οποιουδήποτε προβλήματος) αλλά και το πολιτικό με το κοινωνικό (δείχνοντας πάλι για παράδειγμα την πολιτική λύση που μπορεί να δοθεί σε κάποιο πρόβλημα). Αυτά ακούγονται κάπως περιέργως στις μέρες μας. Όμως,

ας μην ξεχνάμε ότι οι πολιτικές λύσεις

δεν είναι μόνο οι μεταρρυθμίσεις του νομικού συστήματος, αλλά ας θυμηθούμε ότι πολιτική λύση είναι και η επανάσταση και η δημοκρατία των συμβουλίων. Ποια όμως η σημασία αποκτούν όλα τα παραπάνω μέσα στην δεκαετία του '80, και άρα μέσα σε μία συνθήκη έλλειψης ανταγωνιστικού κινήματος;

Παράλληλα με την παραπάνω διαδικασία, έλαβε χώρα και μία άλλη διαδικασία που κωδικοποιήματα ονομάζεται αφομοίωση. Δύο τρία πραγματάκια σε σχέση με αυτό. Η αφομοίωση δεν είναι μία διαδικασία που λαμβάνει χώρα σε κάποιους σκοτεινούς κύκλους διανοούμενων του συστήματος οι οποίοι κάθονται να συζητήσουν τι είναι χρήσιμο για την ανάπτυξη του καπιταλισμού. Η αφομοίωση είναι τόσο μία παθητική διαδικασία των υποκειμένων του ανταγωνισμού και όσο και μία ενεργητική διαδικασία των ίδιων υποκειμένων, και αυτό το λέμε επειδή τις περισσότερες φορές η αφομοίωση γίνεται αντιληπτή μόνο σαν παθητική διαδικασία. Με δυο λόγια, τις περισσότερες φορές τα ανταγωνιστικά υποκείμενα που αφομοιώνονται είτε αναγκάζονται είτε επιθυμούν να αφομοιωθούν (γιατί δεν μπορούν να βρουν άλλες λύσεις, γιατί ματαιώθηκαν, γιατί βασικά ηττήθηκαν και παρέμειναν ηττημένα). Προφανώς αυτή η πρόταση δεν εξηγεί τα πάντα, υπάρχουν π.χ. και μία σειρά αντικειμενικών λόγων που θα ωθήσουν τα άτομα στο να στελεχώσουν τις καπιταλιστικές λειτουργίες μέσα στο '80.

Σε αυτές τις συνθήκες εναλλακτισμού και αφομοίωσης, θα συμβεί μία κρίσιμη καμπή. Μία στροφή που θα γίνει όταν όλες αυτές οι δομές και θεσμίσεις και τα υποκείμενα εντός αυτών επιδιώκουν την ένταξη και την συμμετοχή σε αυτό που ονομάζεται «κοινωνία των πολιτών». Ως ένα βαθμό, είναι αναγκασμένα να πράξουν έτσι, προκειμένου η δράση τους να έχει αποτέλεσμα, από την άλλη η αφομοίωση αλλά και η ιδεολογική επίθεση από το νεοφιλελεύθερο κράτος θα παίζουν σημαντικό ρόλο. Ωστόσο, μάλλον το βασικότερο παραμένει η έλλειψη αποτελεσματικότητας της δράσης. Η όποια αποτελεσματικότητα τους το '70 ήταν αποτελεσματικότητα του κινήματος, με αποτέλεσμα η έλλειψη κινήματος να σημαίνει ως ένα βαθμό έλλειψη αποτελεσματικότητας. Συμπέρασμα: **οι δομές που την δεκαετία του '70 ήταν μέρος του ανταγωνιστικού κινήματος την δεκαετία του '80 θα αυτονομηθούν και από ένα σημείο και ύστερα θα επιδιώξουν την συμμετοχή τους στην «κοινωνία των πολιτών», πράγμα το οποίο σημαίνει και μία ανάλογη στροφή, στον χαρακτήρα, στον προσανατολισμό, στην δράση, στην οργάνωση κλπ και πράγμα το οποίο σημαίνει ακόμα περισσότερα ότι αποποιούνται τα προηγούμενα (τα όποια) ανταγωνιστικά τους χαρακτηριστικά.**¹⁵

Ταυτόχρονα και ήδη από το '70 οι διανοούμενοι του νεοφιλελεύθερου κράτους θα έχουν περιγράψει τις γενικές κατευθύνσεις της νέας ρύθμισης¹⁶. Ένα από τα κεντρικά ζητήματα και ένα από τα «τρικ» για την μείωση του κόστους θα είναι οι εθελοντές και ο εθελοντισμός και αυτό ήδη από τα μέσα του '70. Έτσι, δεν θα πρέπει να μας κάνει καθόλου εντύπωση, όταν ο Μπους θα εμφανιστεί το 1990

να δηλώσει: *«Τα άτομα είναι αυτά που παίζουν το ρόλο τους για να κάνουν την Αμερική έναν καλύτερο τόπο. Είναι ο μαθητής που μένει μετά το σχολείο για να βοηθήσει τον συμμαθητή του. Είναι ο ηγέτης της κοινότητας που βρίσκει τα χρήματα ώστε να χτιστεί ένας σταθμός για την φροντίδα φτωχών παιδιών... Είναι ο εθελοντής που πηγαίνει φαγητό στα σπίτια των ηλικιωμένων. Και υπάρχουν χίλια άλλα φωτεινά σημεία για όλους όσους κάτι συνεισφέρουν. Αυτό είναι το μεγαλείο της Αμερικής. Φιλοδοξία της κυβέρνησης μου είναι να κάνει αυτά τα φωτεινά σημεία να λάμπουν περισσότερο από ποτέ.»*¹⁷ Ήδη βέβαια και από το 1983 το θέμα του εθελοντισμού είχε γίνει κεντρικό για τον πρόεδρο Ρήγκαν με συχνές αναφορές του να ξαναπαίρει στα χέρια του ο κόσμος ότι κάποτε θεωρούσε ότι έπρεπε να κάνει ο ίδιος εθελοντικά, *«μέσα από την καλοσύνη της καρδιάς του και από μία αίσθηση κοινότητας»*¹⁸. Με τον εθελοντισμό το νεοφιλελεύθερο κράτος αντιλαμβάνεται ότι υπάρχει **μία δεξαμενή εργασίας που μπορεί να εκμεταλλευθεί** για να καλύψει ένα μέρος της προνοιακής πολιτικής του χωρίς παράλληλα να επωμιστεί το κόστος αυτής της πολιτικής.

Ένα άλλο παράδειγμα: σε κάποια (όχι τυχαία) στιγμή εκεί κάπου στην δεκαετία του '80, αρχίζει να γίνεται λόγος και να ανακαλύπτονται τα άτυπα δίκτυα φροντίδας. Τι είναι αυτά; Είναι η φροντίδα, η περιθαλψη και η πρόνοια των «από κάτω» της κοινωνίας και όχι του κράτους, για παράδειγμα το γεγονός μίας γριάς γειτόνισσας που την φροντίζει η γειτονιά, η ακόμα και η φροντίδα εντός της οικογένειας κάποιου μέλους που βρίσκεται σε ανάγκη. Η γνώση, η κατανόηση και η έρευνα γύρω από αυτά τα άτυπα δίκτυα φροντίδας και η υποστήριξη τους «τυποποιώντας» τα, σημαίνει ένταξη μίας εργασίας, μίας δραστηριότητας και κάποιων πόρων, στο σχεδιασμό μίας κοινωνικής πολιτικής.¹⁹

Πριν κλείσουμε αυτή την ενότητα θα δώσουμε ένα τελευταίο παράδειγμα, που συνολικοποιεί σαν τέτοιο τις περισσότερες από τις διαδικασίες που αναφέραμε. Το παράδειγμα είναι η προνοιακή πολιτική του ελληνικού κράτους για τους μετανάστες. Μέχρι και την δεκαετία του '90 το ελληνικό κράτος δεν είχε σχεδόν καμία υποδομή και καμία πολιτική υποδοχής²⁰ μεταναστών (για τον πολύ απλό λόγο ότι δεν τον χρειαζόταν). Σήμερα 15 χρόνια μετά υπάρχει ένα ολόκληρο δίκτυο προνοιακής πολιτικής για τους μετανάστες. Πως στήθηκε αυτό το δίκτυο; Δηλώνουμε με πλήρη γνώση ότι όλη η μεταναστευτική πολιτική του ελληνικού κράτους (ή τέλος πάντων αυτό που υπάρχει σαν μεταναστευτική πολιτική) είναι βασισμένη στο συντριπτικά μεγαλύτερο της ποσοστό στις διαδικασίες που αναφέραμε: ιατροφαρμακευτική περίθαλψη προσφέρουν ΜΚΟ όπως «Οι γιατροί χωρίς σύνορα» και οι «Γιατροί του κόσμου», νομική βοήθεια το Δίκτυο, φαί και ρούχα θα τους προσφέρουν μία σειρά φιλανθρωπικών οργανώσεων (π.χ. το σωματείο... «Άρτος Δράση»), στέγαση μία σειρά ξενώνων. Έτσι, το ελληνικό κράτος κάταφερε κάτι αρκετά έξυπνο. Δεν πληρώνει φράγκο στους μετανάστες ούτε για τα στοιχειώδη (αυτά τα καλύπτουν αφενός οι ΜΚΟ και τα «άτυπα δίκτυα κοινωνικής φροντίδας»). Όποιος θέλει να κάνει την σύγκριση (και θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να κάνει και μία σύγκριση κόστους), ας συγκρίνει την μεταναστευτική κοινωνική πολιτική βιομηχανικών χωρών στις δεκαετίες '60 και '70 με την μεταναστευτική πολιτική του ελληνικού κράτους την δεκαετία του '90. Αν μη τι άλλο θα καταλάβει ακόμα καλύτερα ποια είναι η τεράστια διαφορά.

Όλα όμως τα παραπάνω θα πρέπει να βρεθούν μέσα σε εκείνες τις κατάλληλες συνθήκες προκειμένου να μας δώσουν το αποτέλεσμα που σήμερα ονομάζουμε ΜΚΟ και εθελοντισμός. Οι κατάλληλες συνθήκες είναι το νεοφιλελεύθερο κράτος. Οι περικοπές επιδομάτων και το σύνθημα το κόστος στους πολίτες θα ωθήσει και θα εξαναγκάσει πολλούς επαγγελματίες της κοινωνικής πολιτικής να τρέξουν να βρουν εθελοντές («που ενδιαφέρονται για τα κοινά»). Οι ευέλικτες επιχειρήσεις, η πολυειδίκευση, η ελαστική εργασία θα αποτελέσουν τους κρίσιμους κρίκους στην οργάνωση των ΜΚΟ. Οι νέες τεχνολογίες επιτρέπει από την μία πιο γρήγορες συναλλαγές και ακόμα πιο γρήγορες ανταλλαγές πληροφοριών θα επιτρέψουν την δημιουργία δικτύων υποστηρικτών, μελών και πελατών, χωρίς να υπολογίζουμε την μείωση του κόστους της εργασίας που επιφέρει μία και μόνο μηχανή (ο ηλεκτρονικός υπολογιστής). Αυτά από την μία, από την άλλη οι ιδεολογικοί μετασχηματισμοί που έλαβαν χώρα την δεκαετία του '80 και η θαυμαστή εποχή της «κοινωνίας των πολιτών» θα πάρουν ένα προς ένα τα ήδη ηττημένα αιτήματα των '80s και θα

τα επιστρέψουν: κοινωνική συμμετοχή, εμπλουτισμός της εμπειρίας, ακτιβισμός, διεθνείς ευαισθησίες κλπ. Ακόμα πολλά αιτήματα που εκφέρονται από τα κάτω θα ληφθούν σοβαρά υπόψη, θα χρηματοδοτηθούν και θα υποστηριχθούν.

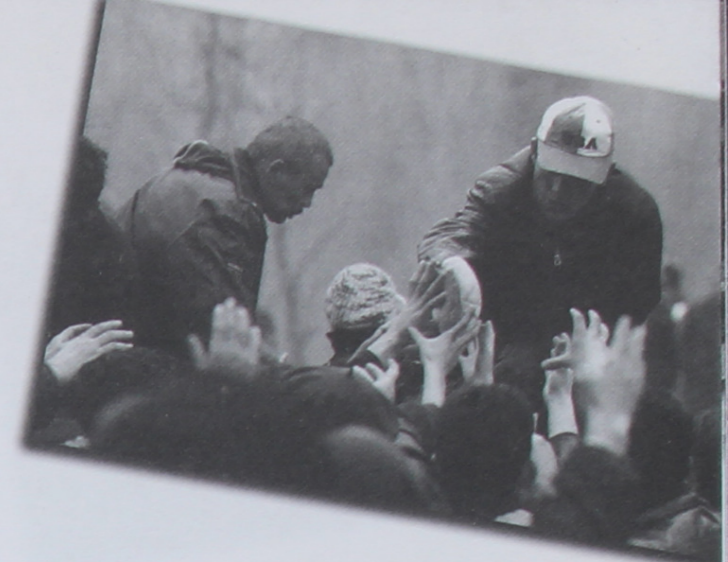
Στα χρόνια που ακολουθούν λαμβάνουν χώρα μία σειρά διεργασιών: από την μία η σοβαρή κρίση στην οποία βρίσκεται η αντιπροσώπευση. Από την μία τα συνδικάτα, έχασαν όση στοιχειώδη νομιμοποίηση είχε απομείνει από την κριτική των κινήματων αμφισβήτησης, από το νεοφιλελεύθερο κράτος αυτή την φορά (κατάργηση ουσιαστικά της μόνιμης και σταθερής εργασίας μέσω ατομικών συμβάσεων, εποχιακών, προσωρινών ελαστικών κλπ αλλά και αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης της εργασίας). Τα κόμματα από την άλλη, μετά και από την κατάρρευση των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» βρέθηκαν σε μία μικρή κρίση αναπροσανατολισμού μιας και το «αριστερά» και το «δεξιά», χάνουν την σημασία τους και πια τα κόμματα σταματούν να αντιπροσωπεύουν παρά μόνο στοιχειωδώς το «σοσιαλισμό» ή τον «φιλελευθερισμό». Χαρακτηριστικό επ' αυτού είναι αφενός η κρίση κάποιων ΚΚ της Ευρώπης (το γαλλικό και το ιταλικό, τα ισχυρότερα κάποτε έχουν διαλυθεί...) όσο και το ότι η διαφορετικότητα των κομμάτων της εξουσίας έγκειται στο ποιο μπορεί να διαχειριστεί καλύτερα την εξουσία. Υπάρχει λοιπόν, ένα κενό διαμεσολάβησης και αντιπροσώπευσης, ένα κενό συνδιαλλαγής.

Η δεκαετία του '90 θα είναι το καζάνι που όλα τα παραπάνω θα ανακατευτούν για να μας δώσουν αυτό το υπέροχο μείγμα. Η νεοφιλελεύθερη συνθήκη πια επεκτείνεται ολόενα και περισσότερο, ο εθελοντισμός είναι στις ατζέντες όλων σχεδόν των κομμάτων, των οργανισμών ακόμα και των υπηρεσιών. Μέσα όμως σε αυτή την δεκαετία ελάχιστα θα έχουν απομείνει από τις παλιές δομές του ανταγωνιστικού κινήματος. Και πια το μόνο που μπορούμε να βρούμε στις ΜΚΟ είναι ο «ανθρωπισμός» και η πιο τελειωμένη σοσιαλδημοκρατία.

Συνοψίζουμε: ο εθελοντισμός και οι μκο είναι **μία κοινωνική-ιστορική δημιουργία, άμεσο προϊόν του κοινωνικού και ταξικού ανταγωνισμού**. Σε αυτή την δημιουργία συμμετέχει **τόσο ένα τμήμα των υποκειμένων του κοινωνικού ανταγωνισμού** μετά την ήττα των δεκαετιών '60 και '70, **όσο και του νεοφιλελεύθερου κράτους** που αντιλαμβάνεται την αξία χρήσης αυτού του πράγματος. Ο βαθμός της συμμετοχής του ενός ή του άλλου είναι διαφορετικός ανάλογα με την περίπτωση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε κοινωνίας²¹.

III.

Ο τρίτος τομέας σήμερα αποτελεί έναν από τους πιο ραγδαία αναπτυσσόμενους τομείς ανάμεσα στα πιο προηγμένα καπιταλιστικά κράτη. Μόνο στις ΗΠΑ για παράδειγμα στις αρχές του '90 υπήρχαν πάνω από 1.400.000 μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί (!), ενώ στην Αγγλία κατά την ίδια περίοδο γύρω στις 160.000 επίσημα καταχωρημένες οργανώσεις. Ανάλογες τάσεις επέκτασης του τρίτου τομέα παρατηρούνται και στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου υπάρχουν καταγεγραμμένες πάνω από 35.000 οργανώσεις από τις οποίες οι 20.000 δραστηριοποιούνται στην Ασία²². Όσον αφορά την Ελλάδα σημείο καμπής για την ανάπτυξη των ΜΚΟ θεωρείται ο πόλεμος στο Κόσοβο, όπου μια πλειάδα εθελοντικών οργανώσεων προσέφεραν υποστήριξη στο δικτατορικό καθεστώς του Μίλοσεβιτς και ανθρωπιστική βοήθεια προορισμένη στη βάση εθνικών διακρίσεων. Η πρωτοβουλία αυτή των ΜΚΟ, που δεν περιορίστηκε απλά και μόνο στην ανθρωπιστική βοήθεια, αλλά έλαβε τα χαρακτηριστικά

ενεργούς πολιτικής παρέμβασης, αν και ως ένα βαθμό στηρίχτηκε από το ελληνικό κράτος και την εκκλησία, ωστόσο δημιούργησε προβλήματα στη σχέση των ελληνικών με τα διεθνή αφεντικά: «ειδικότερα στην περίπτωση του Κόσοβου, ορισμένες ΜΚΟ θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και ως επιχειρησιακός βραχίονας της φιλοσερβικής κοινής γνώμης, καθώς έφτασαν στο σημείο να έρθουν σε ορισμένες περιπτώσεις σε αντιπαράθεση και με την επίσημη εξωτερική πολιτική των «ίσων αποστάσεων». Αυτή η διάσταση μεταξύ της κοινής γνώμης, που εκφράστηκε από «εθελοντικές δράσεις», και του επίσημου κράτους, που έπρεπε να ευθυγραμμιστεί με τις διεθνείς δεσμεύσεις, έφερε σε δύσκολη θέση το διεθνές κύρος της χώρας»²³. Ένα αποτέλεσμα της δράσης που ανέπτυξαν οι ΜΚΟ ήταν και η επιβολή κυρώσεων στο ελληνικό τμήμα της εθελοντικής οργάνωσης «Γιατροί Χωρίς Σύνορα» για παράβαση του καταστατικού της οργάνωσης περί αμερόληπτης παροχής βοήθειας σε θύματα πολέμων από όπου αυτά κι αν προέρχονται²⁴.

Η τεράστια σημασία του τρίτου τομέα καθώς και ο ιδεολογικός ρόλος με τον οποίο τον έχει επιφορτίσει η κυριαρχία αποτελεί έναν από τους πιο βασικούς άξονες χάραξης καθεστωτικής πολιτικής σήμερα από όλες τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις. Και επειδή ο εθελοντισμός κάνει τη «βρώμικη δουλειά» μέσα στο νεοφιλελεύθερο πλαίσιο, επωμιζόμενος το κοινωνικό κόστος (υλικό ή ιδεολογικό) ενεργειών που θέλει να ξεφορτωθεί το νεοφιλελεύθερο κράτος και το ιδιωτικό κεφάλαιο, γι' αυτό ακριβώς καθίσταται ένα μέσο με αξία χρήσης βαρύνουσας σημασίας στα χέρια των αφεντικών σήμερα. Η χρησιμοποίηση του τρίτου τομέα έχει ως απώτερο σκοπό την επιβολή της κοινωνικής ειρήνης και τη διατήρηση, ως ένα βαθμό, της κοινωνικής συνοχής, ούτως ώστε τ' αφεντικά να είναι σε θέση να αποσπών κοινωνική συναίνεση ακόμα και σε περιόδους όξυνσης του κοινωνικού πολέμου. Ειδικότερα, μπορούμε να πούμε πως η αξία χρήσης του εθελοντισμού συνίσταται στα εξής:

α. Πρώτα και κύρια στη **δωρεάν εργασία**. Η εθελοντική εργασία αποτελεί μια μορφή σχέσης λίγο έως πολύ ελεύθερη που δεν προσβλέπει σε κάποιο άμεσο αντάλλαγμα ή αποτέλεσμα. Τα αφεντικά και το νεοφιλελεύθερο κράτος καρπώνονται σήμερα χιλιάδες ώρες από τη συνεισφορά εθελοντικών εργασιών δεκάδων χιλιάδων εναίσθητων πολιτών. Η δωρεάν εργασία περιλαμβάνει μια πληθώρα υπηρεσιών που γίνεται από τα ίδια τα υποκείμενα αυτόβουλα, εν είδη προσφοράς, χωρίς την προσδοκία κάποιου υλικού κέρδους. Παραδείγματα τέτοιου τύπου δωρεάν εργασίας είναι αφθονα: από την προσφορά βοήθειας σε ξενώνες και κέντρα απεξάρτησης και επανένταξης τοξικομανών έως και τη συμμετοχής σε περιβαλλοντικές οργανώσεις, αντιρατσιστικές πρωτοβουλίες, πρωτοβουλίες προστασίας των δικαιωμάτων των καταναλωτών κ.ο.κ. Άλλωστε, ακόμα και ιδιωτικές εταιρίες έχουν αρχίσει να προσφεύγουν στη λύση των εθελοντών ώστε να καλύψουν τις ανάγκες σε περιόδους αυξημένης ζήτησης(!)²⁵. Η εθελοντική εργασία σε ορισμένες περιπτώσεις ωστόσο, δεν είναι τελείως δωρεάν λόγω του ότι προσφέρονται κάποιες απολαβές, είτε χρηματικές είτε με κάποια άλλη μορφή προνομίων, στα μέλη εθελοντικών οργανώσεων που αναλαμβάνουν τέτοιες εργασίες. Συχνά, δε, το νεοφιλελεύθερο κράτος προσφέρει φοροαπαλλαγές και χρηματοδότηση σε ΜΚΟ με αντάλλαγμα εθελοντική εργασία. Ωστόσο, αν

εθελοντισμού και το πρόσημα για την ισχυροποίηση του "εγώ"²⁶. Με άλλα λόγια, οι υπάρχοντες θεσμοί δεν αρκούν να διασφαλίσουν την ενσωμάτωση των ατόμων ούτε και να παράσχουν πρότυπα και αξίες όπως στο παρελθόν²⁷ και έτσι ο εθελοντισμός καλείται να απορροφήσει τους κραδασιμούς της νεοφιλελεύθερης επίθεσης και να βοηθήσει στην ομαλή ένταξη των περιθωριοποιημένων και των απόκληρων του συστήματος. Ένα παράδειγμα μιας τέτοιου είδους εθελοντικής πρακτικής ήταν τα λεγόμενα «αντι-θερμά καλοκαίρια», που εφαρμόστηκαν στη Γαλλία από τα τέλη της δεκαετίας του '80, μετά από την αύξηση της ημιπαρανομίας και των «παραβατικών» ενεργειών από ομάδες νέων με σκοπό την επανένταξη των περιθωριοποιημένων νέων μέσα από την παροχή υπηρεσιών σε κοινωφελή ιδρύματα.

Υπάρχει ένα υπόλοιπο της εθελοντικής πρακτικής που δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο στον ελληνικό χώρο, αντίθετα από ότι διεθνώς, που της προσδίδει μία σχετικά καινοτόμα αξία χρήσης για την σύγχρονη κρατική μορφή. Είναι η προώθηση και η ενσωμάτωση της εθελοντικής ιδεολογίας και πρακτικής **σαν επικουρική συνιστώσα των κρατικών πολιτικών**. Για παράδειγμα, η συστηρίωση με το αμερικάνικο κράτος τόσων πολλών στρατιωτικών εταιριών στο πολεμικό πεδίο του Ιράκ, εταιριών που είτε έχουν ρόλο εκπαίδευσης του ντόπιου πληθυσμού στις σύγχρονες πρακτικές περί ασφάλειας και πολέμου, είτε αναλαμβάνουν την φύλαξη και την ασφάλεια διαφόρων στρατιωτικών στόχων, επιβεβαιώνει μια συμπλοκή του εθελοντισμού με την εξωτερική πολιτική του κράτους. Ωστόσο, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί σε αυτό το σημείο. Τα χαρακτηριστικά τέτοιου τύπου «εθελοντικών οργανώσεων» είναι διαφορετικά από ότι έχουμε περιγράψει (όσον αφορά τον ρόλο, τον τρόπο λειτουργίας, την σχέση εργασίας που κυριαρχεί σε αυτές, τον ιδεολογικό προσανατολισμό τους), σε σημείο που μας κάνει να υποθέσουμε βίσιμα ότι αποτελούν ένα παράδειγμα για το πώς το ιδιωτικό κεφάλαιο αναγνωρίζοντας τα σημεία των καιρών συγκαλύπτει τις δραστηριότητες του (μιλιταριστικού χαρακτήρα στην συγκεκριμένη περίπτωση), με τον ίδιο πάντα σκοπό (δηλαδή τις μπίζνες του), σε σύμπλευση με τον στρατιωτικό βραχίονα του κράτους.

Πιο απλά: μιλάμε δηλαδή περισσότερο για την χρήση μιας κοινωνικής ομπρέλας (ή καλύτερα ταμπέλας, αυτής του εθελοντισμού) από το ιδιωτικό στρατιωτικό κεφάλαιο και από το αμερικάνικο κράτος, προκειμένου να αποσπαστεί η απαραίτητη κοινωνική συναίνεση, παρά για μια εφαρμογή της εθελοντικής πρακτικής και ιδεολογίας. Για τον ίδιο λόγο οι έλληνες μισθοφόροι φασίστες που πολέμησαν στο πλευρό των σερβοφασιστών στην διάρκεια του Γιουγκοσλάβικου εμφυλίου, μόνο εθελοντές θεωρούμε ότι δεν μπορούν να χαρακτηριστούν. Χαρακτηρίστηκαν ωστόσο έτσι ώστε να συγκαλυφθεί ο πραγματικός χαρακτήρας της σχέσης τους με τμήματα του ελληνικού κράτους, και η μπερειαλιστική του στρατηγική που καλύφθηκε κάτω από τον μανδύα της ελληνοσερβικής φιλίας.

Πέρα από αυτά, όπως είπαμε και προηγουμένως, ο εθελοντισμός αποτελεί μια νέα ιδεολογία συμμετοχής στα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα με διαφορετικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το παρελθόν. Το ιδεολογικό στοιχείο με το οποίο έχει επενδυθεί η λειτουργία αυτή είναι η επικέντρωση της προσοχής στα συμπτώματα και τα παρεπόμενα του συστήματος, συγκαλύπτοντας τις βαθύτερες αιτίες των σημερινών ζητημάτων. Μένοντας δηλαδή μυωπικά προσκολλημένη στην αντιμετώπιση επιμέρους προβλημάτων, η ιδεολογία αυτή αποκορύπτει την οποιαδήποτε σύνδεση των προβλημάτων αυτών με άλλα ευρύτερα, αποσιωπώντας έτσι εντέλει την ίδια την ύπαρξη της καπιταλιστικής σχέσης και της συνειδητοποίησης του καπιταλισμού ως σχέση. Η λογική των εθελοντικών πρακτικών δεν αντιλαμβάνεται τα προβλήματα ως πολιτικά, αλλά αντίθετα ως προβλήματα «διαχείρισης» της κρίσης του υπάρχοντος συστήματος, ως «αστοχίες» του κυβερνητικού σχεδιασμού ή ως «δυσλειτουργίες» των «υπερφιλελεύθερων» επιλογών. Γι' αυτό ακριβώς και η στρατηγική που ακολουθούν οι ΜΚΟ και οι περισσότερες εθελοντικές οργανώσεις είναι η διατύπωση προτάσεων σε προβλήματα κοινωνικής «παθογένειας» με τη μορφή τεχνικών οδηγιών σε θεσμικό επίπεδο. Αυτό το στοιχείο είναι που επιτρέπει στο νεοφιλελεύθερο κράτος να παρουσιάζει τον εθελοντισμό ως μια διέξοδο προς την ενεργή αντιμετώπιση των «κοινωνικών προβλημάτων». Προβλήματα δηλαδή, που έχουν απολυμανθεί από κάθε πολιτική διάσταση για να μετατραπούν σε ζητήματα κοινωνικής παρέμβασης των πιο «προο-

δευτικών» πολιτών που με τη δράση τους, στην ουσία, στηρίζουν και νομιμοποιούν ακόμα περισσότερο το αστικοδημοκρατικό καθεστώς. Η ιδεολογία αυτή έτσι μπορεί και στρέφει μεγάλα κομμάτια των πιο ευαίσθητα κοινωνικά κατηγοριών προς τα κοινά, «επαναπολιτικοποιώντας» με μια έννοια τις κατηγορίες αυτές, με τρόπο όμως που η πρακτική αυτή να μένει δέσμια της λογικής της κοινωφελούς προσφοράς στη θέση της συλλογικής διεκδίκησης και της ανάπτυξης ανταγωνιστικών πρακτικών. Κύριος τρόπος λειτουργίας αυτής της μορφής συμμετοχής είναι οι ομάδες πίεσης, τα λόμπι, που προσπαθούν να πετύχουν τους στόχους τους με την άσκηση διαφόρων μορφών πίεσεων στον κρατικό μηχανισμό, επηρεάζοντας έτσι τη χάραξη του πολιτικού σχεδιασμού²⁸.

Με δεδομένη την εμπειρία του '99 και της δύσκολης θέσης την οποία έφεραν οι ΜΚΟ τα ελληνικά αφεντικά, η απάντηση του ελληνικού νεοφιλελεύθερου κράτους δεν μπορούσε να είναι άλλη από τον, όσο το δυνατό, μεγαλύτερο εναγκαλισμό όλων αυτών των πρωτοβουλιών και ενεργειών προκειμένου να αποσπάσει τα οφέλη τα οποία περιγράψαμε. Ιδιαίτερα οι σοσιαφιλελεύθεροι, ως οι καλύτεροι υπερασπιστές του υπάρχοντος καθεστώτος, είναι οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές του εθελοντισμού και της δράσης της κοινωνίας των πολιτών που τη βλέπουν ως ένα «αριστερό αντανάκλαστικό» της κοινωνίας. Η βασική καινοτομία της υποστήριξης και ενσωμάτωσης των εθελοντικών οργανώσεων από τις σοσιαφιλελεύθερες και αριστερές πολιτικές δυνάμεις (ΠΑΣΟΚ, ΣΥΝ) είναι η ρητή προσπάθεια να στραφούν όλες αυτές οι τοπικές και, πολλές φορές, ασύνδετες πρωτοβουλίες προς όφελος τόσο των κομματικών μηχανισμών όσο, και κυρίως, του ίδιου του κράτους. Πολύ περισσότερο δε, είναι ένας προωθημένος τρόπος για να αφομοιωθεί το κοινωνικό δυναμικό όλων αυτών των εθελοντικών ενεργειών ώστε να καταφέρει το κράτος να κατανοήσει την κίνηση και τα αιτήματα της κοινωνίας. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί το νεοφιλελεύθερο κράτος να χρησιμοποιεί τους εθελοντές και «το κέφι τους, τον ενθουσιασμό τους, τη φρέσκια ματιά τους, συμβάλλοντας από τη δική του μεριά με τη γνώση, την εμπειρία και τον επαγγελματισμό των λειτουργών του» και έτσι «πολίτης και κράτος» να έλθουν πιο κοντά²⁹. Τα χαρακτηριστικά αυτά που παρουσιάζει ο εθελοντισμός σε όλες του τις εκφάνσεις είναι που επιτρέπουν σε επικοινωνιακό (βλ. προπαγανδιστικό) επίπεδο να μετατοπίζεται το βάρος από τις παραωχημένες λαϊκίστικες πολιτικές συνταγές -βασίζόμενες υπόρρητα στην εικόνα του χαρισματικού ηγέτη που δίνει τη σωστή λύση στην κρίση- στο άνοιγμα στα αιτήματα και τις πρωτοβουλίες των ίδιων των πολιτών. Αυτή είναι και το μεγάλο στοίχημα που σε ρητορικό επίπεδο τουλάχιστον έχει θέσει η πολιτική του Γιώργου Α. Παπανδρέου. Από τη μια πλευρά, ενσωματώνοντας τα αιτήματα αυτά και από την άλλη αντιγράφοντας τη λειτουργία των ΜΚΟ οι κομματικοί μηχανισμοί προσπαθούν να ξαναποκτήσουν τα κοινωνικά ερείσματα εκείνα τα οποία είχαν χαθεί από τα γραφειοκρατικού τύπου κόμματα μετά την αποπολιτικοποίησή του '80.

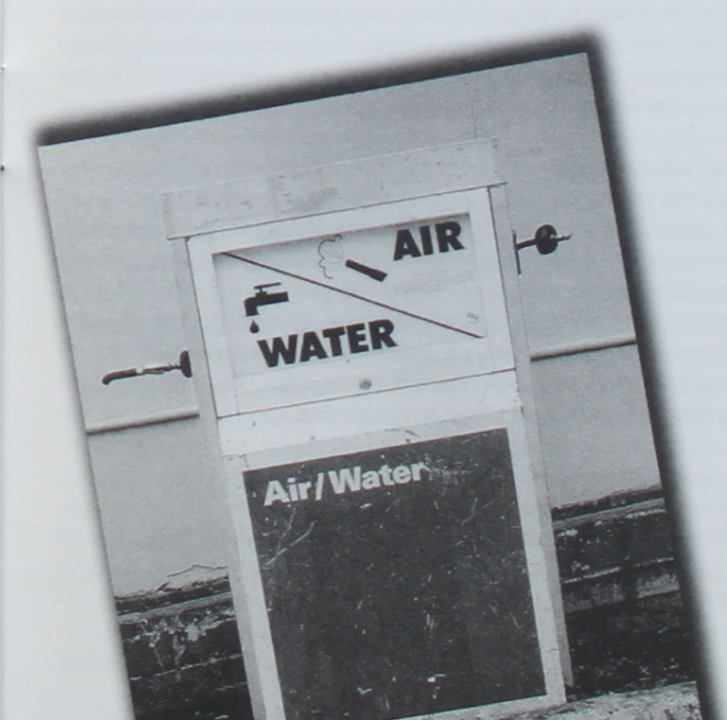

IV.

Κεντρική συνιστώσα στη λειτουργία των εθελοντικών οργανώσεων είναι ο ρόλος των ίδιων των εθελοντών. Η κοινωνικοοικονομική σύνθεση της κατηγορίας από την οποία απαρτίζονται οι εθελοντές αφορά κυρίως μικρομεσαία, μεσαία και μεσοανώτερα στρώματα του δυτικού πληθυσμού που διαθέτουν ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση. Αν και δε διαθέτουμε επαρκή στοιχεία πάνω στο θέμα αυτό ωστόσο, οι περισσότερες ενδείξεις δείχνουν πως σε εθελοντικές οργανώσεις δραστηριοποιούνται άτομα από μεσαίες τάξεις, που διαθέτουν αρκετό ελεύθερο χρόνο παρά άτομα από χαμηλότερα στρώματα. Βασικό ρόλο ανάμεσα τους παίζουν οι κατηγορίες των φοιτητών, των νέων στην αναζήτηση ενός πρώτου επαγγέλματος, των ανέργων, ενώ όσον αφορά τον παράγοντα φύλο, η συμμετοχή των γυναικών είναι σημαντική.

Η πρακτική των εθελοντών δε συνδέεται με τη φιλανθρωπία, ούτε αποτελεί μετεξέλιξη της φιλανθρωπίας, γιατί η εθελοντική προσφορά δεν έχει σκοπό απλά και μόνο να προσφέρει οίκτο ή να απαλύνει τον πόνο, αλλά να επηρεάσει τις εξελίξεις και να λάβει ενεργά μέρος στη λήψη των αποφάσεων. Έτσι, ο εθελοντισμός προσφέρει, πέρα από ένα αίσθημα κοινού ανήκεν και μιας ταυτότητας στους συμμετέχοντες, τη δυνατότητα παρέμβασης σε επιμέρους ζητήματα. Η προσφυγή στην άμεση δράση προβάλλεται από πολλούς εθελοντές ως η απάντηση στην αδράνεια, τον ατομικισμό της καταναλωτικής ζωής και τις υλιστικές αξίες της οικονομίας της αγοράς: «[...] σήμερα όλα είναι προς πώληση», αναφέρει ένας εθελοντής του Αθήνα 2004, «οι πάντες και τα πάντα αγοράζονται, κάτι που αποδίδω στις συνθήκες των καιρών μας που εξαναγκάζουν τους ανθρώπους να σκέφτονται και να πράττουν έτσι»³⁰. Έτσι, η ιδεολογική μήτρα από την οποία αντίει ο εθελοντισμός τα χαρακτηριστικά του αφορά, πρώτα και κύρια, τις μεταυλιστικές και συμβολικές αξίες των νέων μικροαστικών στρωμάτων (ελευθερία, αυτοπραγμάτωση, κ.ά.) της νεοφιλελεύθερης περιόδου, που βρίσκονται σε αντίθεση με τις υλιστικές αξίες της περιόδου κυριαρχίας του κράτους πρόνοιας, και κατά δεύτερο τις αξίες της προσφοράς και της κοινοτικής αλληλεγγύης. Στη βάση αυτή λοιπόν, οι εθελοντές κατασκευάζουν τις δικές του μορφές νομιμοποίησης μέσα από πλήθος στοιχείων χωρίς να προστρέχουν σε κάποια έτοιμη και μονολιθική ιδεολογία.

Η βασική, όμως, ιδεολογική γραμμή του εθελοντισμού είναι κατά πρώτο λόγο η αστικοδημοκρατική ιδεολογία της συμμετοχής σε κοινωνικά ζητήματα. Σε αντίθεση με μια σειρά από μεταφυσικές αναζητήσεις, όπως εκείνη της εσωτερικής πνευματικότητας, της ενδοσκόπησης και των άλλων ατομικιστικών πρακτικών που προσφέρει σήμερα το σύστημα ως καταφύγιο από κάθε είδους ενοχές και τύψεις, ο εθελοντισμός επιτρέπει την ενεργή συμμετοχή τόσο σε ομάδες πίεσης όσο και σε ακτιβιστικού τύπου ενέργειες, οι οποίες λειτουργούν απονοχοποιητικά για τους εθελοντές στη βάση της εκπλήρωσης ενός κοινωνικού καθήκοντος. Ξαναβρίσκουμε ακριβώς εδώ, την πιο απολιτική όψη της ιδεολογίας του ακτιβισμού³¹ που κινητοποιεί στη βάση συναισθηματικών ταυτίσεων και μανιχαϊστικών λογικών (οι «κακοί» πολιτικοί, οι «κακές» πολυεθνικές, οι «ανυποψίαστοι αλλά καλοί» άνθρωποι, κ.ο.κ) που δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να μυστικοποιούν ακόμα περισσότερο τις σχέσεις κυριαρχίας και εκμετάλλευσης και παράλληλα να αδειάζουν το περιεχόμενο των σχέσεων αυτών από

ως «ήρωας»³². Η ηρωοποίηση ακριβώς αυτή είναι που κάνει σήμερα ιδιαίτερα ελκυστική την εθελοντική ιδεολογία της προσφοράς στα μυαλά πολλών ευαίσθητων μικροαστών και μεσοαστών.

Η ηρωοποίηση, που ως ιδεολογία κάνει την εμφάνισή της με το τέλος των μεταφυσικών παραστάσεων και των υπερβατικών ιδεολογιών³³, προβάλλεται από την κυριαρχία σήμερα ως μια ατομικιστική διέξοδος σε προβλήματα που έχουν τεθεί από την ίδια την κοινωνική οργάνωση δημιουργώντας την αυταπάτη της αυτονομίας και της προσωπικής αυτοπραγμάτωσης. Και αυτό γιατί ο εθελοντής, ως το υπερ-υποκειμένο εκείνο που είναι σε θέση να φέρει σε πέρας δύσκολες αποστολές θέτοντας σε κίνδυνο ακόμα και τη ζωή του σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί και αντιπαρέχεται τα προβλήματα στηριζόμενος απλά και μόνο στη θέλησή του για προσφορά. Όσο μάλλον πιο ειλικρινής και ανιδιοτελής είναι η εθελοντική προσφορά τόσο περισσότερο αναμφισβήτητα παρουσιάζονται τ' αποτελέσματά της μιας και εμφανίζονται ως ενισχυτικά των αξιών του συστήματος: ελευθερία και ίσες ευκαιρίες. Έτσι, οι αντιφάσεις και οι συγκρούσεις που διατρέχουν το σύστημα απ' άκρη σ' άκρη ταχυδακτυλουργικά εξαφανίζονται για να μετατραπούν σε ζητήματα, απλά και μόνο, ατομικής επιλογής και προσφοράς.

Επίλογος

Τελειώνοντας την δεύτερη ενότητα αυτού του κειμένου θα μπορούσαμε να βρεθούμε ενώπιον της εύλογης απορίας του τακτικού αναγνώστη: τι σχέση έχει η αυτοθέσμιση των πρώιμων μορφών του εργατικού κινήματος και οι κοινωνικοί αγώνες των δεκαετιών '60 και '70, τι σχέση έχει ο Μπίσμαρκ με την Θάτσερ, και όλα αυτά τι σχέση έχουν με τον εθελοντισμό; Εν πάσει περιπτώσει: γιατί θέλατε να μιλήσετε για τον εθελοντισμό, ένα φαινόμενο πρωτότυπο όπως τουλάχιστον το θέσατε, γιατί θεωρήσατε απαραίτητο να το πιάσετε με αυτό τον τρόπο, και δεν μιλήσατε μόνο για το σήμερα;

Η απορία θα ήταν ακόμα πιο εύλογη, αν απευθυνόταν στους συντάκτες ενός αποκλειστικά θεωρητικού περιοδικού της κυριαρχίας, ή όχι. Ωστόσο, οφείλουμε να διευκρινίσουμε (για άλλη μια φορά) ότι δεν απευθύνεται σε τέτοιους αλλά σε ενεργά πολιτικά υποκειμένα της αμφισβήτησης, για τους οποίους θεωρία και δράση είναι αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής τους σκέψης και πράξης. Με αυτή την έννοια, η μεθοδολογία αντιμετώπισης ενός ζητήματος είναι για μας αναπόσπαστο τμήμα της αντίληψης αυτού του ζητήματος. Γι' αυτό τον λόγο αντιμετωπίσαμε τον εθελοντισμό, όπως και κάθε φαινόμενο άλλωστε, σαν φαινόμενο κοινωνικό και ιστορικό. Σαν μια συνθήκη δηλαδή, που προέκυψε ως προϊόν της σύγκρουσης ανταγωνιστικών δυνάμεων, ως προϊόν ανταγωνιστικών κοινωνικών σχέσεων. Αν μη τι άλλο, αυτός ο τρόπος αντίληψης των πραγμάτων, έχουμε την βαθιά πεποίθηση ότι μας απαλλάσσει από την μονομερή αντίληψη του φαινομένου, που σαν τέτοια είναι εξορισμού λανθασμένη. Γιατί το να βλέπεις μια μόνο όψη της πραγματικότητας με την οποία προσπαθείς να αντιπαρεταθείς μαζί της (ας πούμε, με το να βλέπαμε τον εθελοντισμό σαν κρατική «χειραγώγηση» αποκλειστικά, ή σαν «παραπλάνηση» ανθρώπων με κατά βάση καλές προθέσεις, ή σαν έκφραση «κάποιου νέου μιλιταρισμού»), ισοδυναμεί με το να κάνεις λάθος.

Τελειώνοντας, να υπενθυμίσουμε ότι η ανάλυση μας δεν φιλοδοξεί να στεφανωθεί με κοινωνιολογικές δάφνες, τις οποίες άλλωστε σχαινόμαστε. Στόχος μας εξαρχής ήταν μια -στο μέτρο του δυνατού- από τα κάτω ανάγνωση και κατανόηση της νεοφιλελεύθερης μορφής κράτος και του τραόπου με τον οποίο αρθρώνεται ο εθελοντισμός με αυτήν, υπό ένα πρίσμα που θα ανοίγει ταυτόχρονα τους ορίζοντες για μια κριτική και ριζική αντιπαράθεση μαζί της. Ή για να είμαστε πιο μετριοπαθείς, υπό ένα πρίσμα που θα ανιχνεύει την δυνατότητα διάνοιξης αυτών των οριζόντων.

1. Ο Μάνουελ Καστέλς επεξεργάζεται εκτενώς αυτή την μετάβαση στο *The rise of network society*, ένα κεφάλαιο του οποίου έχει εκδοθεί στα ελληνικά με τίτλο *Ο μετασχηματισμός της εργασίας και της απασχόλησης*, από την Λέσχη Κατασκόπων του 21ου αιώνα.
2. Το εξαιρετικά βαρετό βιβλίο του Τζέρεμι Ρίφκιν με τίτλο *Το τέλος*

της εργασίας και το μέλλον της, ένα βιβλίο-ευαγγέλιο για τους σοσιαλδημοκρατικούς κύκλους της κυρίαρχης ιδεολογίας, αντλεί -σε κάθε του γραμμή- επιχειρήματα από ένα πρωτόγονο τεχνολογικό ντετερμινισμό, προκειμένου να θεμελιώσει αυτή την ιδέα.

3. Στο *Μεταφορντισμός και κοινωνική μορφή*, εκδ. Εξάντας, όπως και στο *Post-fordism, a reader*, εκδ. Blackwell, παρουσιάζονται μερικές από τις καλύτερες στιγμές αυτής της συζήτησης. Επίσης στα ελληνικά: *Μεταφορντισμός και πολιτική*, εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα, όπου άξονας της συζήτησης είναι το βιβλίο των Νέγκρι-Χαρντ *Η εργασία του Διόνυσου* εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα.

4. Το μοντέλο Toyota περιγράφεται αρκετά καλά στο *Εργασία και κοινωνία* του Α. Λύτρα, εκδ. Παπαζήση.

5. «Οι Ιάπωνες εφάρμοσαν το σύστημα KANBAN που είναι γνωστό σαν *just in time* παραγωγή. Πρόκειται για μια τεχνική που οδηγεί στην μείωση των αποθεμάτων, χωρίς όμως την μείωση του επιπέδου εξυπηρέτησης των πελατών. Η λογική του βασίζεται στο ότι αν τα υλικά φθάνουν στο χώρο παραγωγής, ή στην αποθήκη, την χρονική στιγμή που πραγματικά χρειάζονται, τότε δεν υπάρχει ανάγκη διατήρησης αποθεμάτων. Στην ιαπωνική αυτή λογική, η αποθήκη είναι απλά ένας χώρος όπου τοποθετεί κανείς τα προϊόντα που δεν χρειάζεται τώρα. Ένας ιδανικός στόχος-όριο θα ήταν η κατάργηση των αποθηκών. Οι απαιτήσεις του συστήματος σε συνέπεια και τήρηση των συμφωνημένων χρόνων παράδοσης είναι μεγάλες και πρέπει να τηρούνται με θρησκευτική ευλάβεια». Από συνέντευξη μεγαλοστελέχους ελληνικής εταιρείας στο περιοδικό AllPack, τχ. 5, Δεκέμβρης 2004.

6. Θα άξιζε μια τέτοια έρευνα αλλά δεν είναι του παρόντος, για μας τουλάχιστον. Πάντως το ζήτημα της διαχείρισης της εργασίας έξω από τα εθνικά σύνορα, όπως και της διαχείρισης της μεταναστευτικής εργασίας, είναι βασικό στην σημερινή πολιτική του νεοφιλελεύθερου κράτους.

7. Ο μονεταρισμός δεν βασίστηκε μόνο σε αυτήν την πολιτική, που θα ονομάζαμε χοντρικά «εθνική». Στην πραγματικότητα, το κεφάλαιο και η κυρίαρχη τάξη αντίληφθηκαν νωρίς, ότι τα προβλήματα της «οικονομικής» κρίσης από την οποία διήλθαν -και με δεδομένη την εμπειρία της «πετρελαϊκής» κρίσης του '73- δεν λύνονται χωρίς παράλληλα να δημιουργηθούν εκείνες οι συνθήκες έξω από τις δυτικές καπιταλιστικές χώρες, που θα επιτρέψουν την απρόσκοπτη ροή ανταλλακτικών αξιών και απόσπασης υπεραξίας και έξω από τα εθνικά τους σύνορα. Όλη η συζήτηση που αφορά την «παγκοσμιοποίηση» -συζήτηση που δεν μπορούμε να κάνουμε εδώ- και που ξεκινάει σαν συνθήκη με την εφαρμογή των «δομικών προγραμμάτων αναπροσαρμογής» υπό την αιγίδα του ΔΝΤ, πρέπει να ενταχθεί σε αυτό το πλαίσιο ανάλυσης. Επίσης, σήμερα βρισκόμαστε ενώπιον της κρίσης σε όλες τις δυτικές χώρες αυτού του μοντέλου που περιγράφουμε.

8. Στο *Η εξέγερση της εγγλέζικης νεολαίας*, εκδ. Κομμούνια, υπάρχουν κείμενα αρκετά ενδιαφέροντα γι' αυτή την ιστορία, όπως και διαφωτιστικά για το ποια «εγγλέζικη» νεολαία ήταν αυτή που εξεγέρθηκε.

9. Παραδοσιακά τα πιο ισχυρά τμήματα της βρετανικής εργατικής τάξης ήταν οι ανθρακωρύχοι, οι λιμενεργάτες και οι εργάτες στην ηλεκτρική ενέργεια. Η ιστορία της απεργίας των βρετανών ανθρακωρύχων είναι εξαιρετικά διδακτική για το πώς το κεφάλαιο κατάφερε να συντρίψει ένα από τα πιο ισχυρά κομμάτια της εργασίας, σε μια εποχή γενικευμένης ήττας του ανταγωνιστικού κινήματος. Δεν είναι εδώ ο τόπος για να ασχοληθούμε με την ανάλυση αυτού του γεγονότος (υπάρχει μια σχετική έκδοση στα ελληνικά, *Ο αγώνας των βρετανών ανθρακωρύχων*, εκδ. Αγριόγατα), ωστόσο για την σημασία που είχε αυτή η νίκη για το βρετανικό (και όχι μόνο φυσικά) κράτος, κρατάμε την δήλωση της Θάτσερ στην αρχή της απεργίας: «*Στα Φόκλαντς είχαμε να αντιμετωπίσουμε έναν εξωτερικό εχθρό* (την Αργεντινή). *Τώρα έχουμε να αντιμετωπίσουμε ένα εσωτερικό εχθρό που είναι ισχυρότερος και πιο επικίνδυνος για την ελευθερία μας*».

10. Υπάρχει ακόμα μια διαδικασία που μπαίνει σε εφαρμογή παράλληλα με αυτή της ανάπτυξης του τρίτου τομέα και που έχει τον ίδιο ακριβώς ρόλο με αυτή. Αυτή η διαδικασία που έχει πάρει την πιο πλήρη μορφή της στις ΗΠΑ είναι η ποινικοποίηση των ασθενεστερων οικονομικά και κοινωνικά στρωμάτων. Για λόγους χώρου δεν θα επεξεργαστούμε τώρα αυτό το ζήτημα.

11. Για παράδειγμα Θ. Αλεξίου «Ιδεολογικές και κοινωνικές λειτουργίες του εθελοντισμού και της εθελοντικής εργασίας», περιοδικό Θέσεις τχ. 83.

12. Για την νεοφιλελεύθερη θέση ο Ρίφκιν δίνει κάποια στοιχεία στο βιβλίο που έχουμε ήδη αναφέρει για την σοσιαλφιλελεύθερη Η. Μοσκώφ *Πολιτική κουλτούρα και Κοινωνία των Πολιτών στην Ελλάδα την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, ΙΣΤΑΜΕ.

13. Τα ιδρυτικά και κορυφαία στελέχη της ΕΚΠΟΙΖΩ μίας οργάνωσης δικαιωμάτων καταναλωτή ήταν όλα παλιοί αριστεριστές.

14. Popular Medicine (τευχος 26, Μάρτης '05)

15. Η διαδικασία που περιγράψαμε δεν αφορά συνολικά όλες τις ανταγωνιστικές δομές και ούτε όλες τις μο, φυσικά..., αφορά ωστόσο το μεγαλύτερο κομμάτι τους.

16. Κάποια πράγματα λέγονται επ' αυτού και στο προηγούμενο τεύχος.

17. Ο λόγος «Δύο εκατομμύρια φωτεινά σημεία» του Μπους το 1990, αναφέρεται από τον Ρίφκιν στο Τέλος της εργασίας...

18. Ρίφκιν, οπ. παρ. σελ. 437.

19. Στην ελληνική περίπτωση να παραπέμψουμε στο πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» που εφαρμόζουν πολλοί δήμοι και το οποίο έχει έναν τέτοιο χαρακτήρα.

20. Με το υποδομή υποδοχής δεν εννοούμε τα κέντρα συγκέντρωσης, εννοούμε εκείνο το σύνολο υπηρεσιών το οποίο θα υποδεχτεί έναν ξένο στην χώρα και θα του παρέχει διάφορες υπηρεσίες (υγειονομικές, εκπαιδευτικές κλπ.)

21. Για παράδειγμα ο ολυμπιακός εθελοντισμός είναι περισσότερο μία κατασκευή από τα πάνω ενός συλλογικού υποκειμένου με χαρακτηριστικά εθελοντή, που πάτησε σε ευρεία διαδεδομένες μικροαστικές αξίες, παρά μία κατασκευή από τα κάτω ενός φανταστικού -λέμε τώρα- κινήματος ολυμπιακών ιδεωδών». Για αυτό και τόσο η σύνθεση του ολυμπιακού εθελοντισμού, όσο και η ιδεολογία του παρουσιάζει ποιοτικές διαφορές σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα ιδεών του εθελοντισμού. Και δεν είναι άσχετη με αυτό η εχθρότητα των άλλων εθελοντών απέναντι στους ολυμπιακούς εθελοντές.

22. Για ΗΠΑ βλ. Ρίφκιν, οπ.παρ. σ. 422, για Αγγλία βλ. Α. Γκίντενς, *Ο Τρίτος Δρόμος*, Πόλις, Αθήνα, 1998, σ. 116 και για αναπτυσσόμενες χώρες και Ασία βλ. Ρίφκιν, ό.π. σ. 480. Βέβαια, μια απλή έρευνα στις πηγές χρηματοδότησης των ΜΚΟ αρκεί μόνο για να δείξει πόσο «μη κυβερνητικές» και ανεξάρτητες από το ιδιωτικό κεφάλαιο είναι.

23. Απόσπασμα από το βιβλίο *Πολιτική κουλτούρα και Κοινωνία των Πολιτών...*, όπ. παρ. σσ. 65-66.

24. Για στοιχεία όπ. παρ. σ. 61.

25. Για την πρωτοβουλία της British Air Ways να στρατολογήσει εθελοντές κατά τη διάρκεια των εορτών των Χριστουγέννων βλ. Ελευθεροτυπία, 31-12-2004.

26. Απόσπασμα από το άρθρο του Γιώργου Ρωμαίου με τίτλο «Περί εθελοντισμού», στο Βήμα της 8-6-2003.

27. Προφανώς αυτό δε σημαίνει πως συμμεριζόμαστε τα ηθικοπλαστικά επιχειρήματα περί «κρίσης», «φτώχειας αξιών» και «κοινωνικής οπισθοδρόμησης» που είναι πολύ της μόδας τελευταία ιδιαίτερα από τους θεματοφύλακες της Ηθικής και που στην ουσία δεν εκφράζουν τίποτα άλλο παρά το συντηρητισμό της κοινωνικής ευταξίας.

28. Για στοιχεία βλ. Το Τραίνο, τχ. 21, Ιούνης 2003.

29. Βλ. «Ο Μακρυγιάννης και η Τζιοκόντα», άρθρο του Π. Τατούλη για την εθελοντική προσφορά στον τομέα του πολιτισμού, Το Βήμα, 01-05-2005

30. Βλ. «“Ένας καλύτερος κόσμος είναι εφικτός αν τον πιστέψουμε”. Πέντε εθελοντές μιλούν για την εμπειρία τους», Ελευθεροτυπία, 23-8-2004

31. Για τον ακτιβισμό ως ιδεολογία βλ. Τα Παιδιά της Γαλαρίας, τχ. 9, 2001 και Το Τραίνο τχ. 21, Ιούνης 2003.

32. «Γίνε ο ήρωας της πόλης σου. Γίνε και εσύ εθελοντής στο Δήμο Αθηναίων». Από διαφημιστική καμπάνια του Δήμου Αθηναίων.

33. Ο Βέμπερ για παράδειγμα ήδη από τις αρχές 20^{ου} του αιώνα συνέδεε την άνοδο της με την απομάγευση από τις ηθικοθρησκευτικές παραστάσεις του κόσμου (*Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού*, 1920), ενώ ο Μερλώ-Ποντι σημειώνει πολύ αργότερα πως η ηρωοποίηση βρίσκει το απόγειο της σε έναν κόσμο που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση (*Sens et non-sens*, 1948)

Ώρες ώρες θα θέλαμε να αποκτήσουμε γνώσεις της «τεχνολογίας τροφίμων» (κάπως έτσι πρέπει να λέγεται), μπας και καταφέρουμε να λύσουμε μερικούς γρίφους των συστατικών κάποιων «τροφίμων». Τι μας έπιασε πάλι; Να είδαμε στα συστατικά ενός luncheon meat τον όρο «μηχανικά διαχωρισμένο κοτόπουλο». Και όχι τίποτα αλλά η μόνη πηγή που έχουμε για να κατανοήσουμε τον όρο είναι η βιβλιογραφία των καταστασιακών, αλλά εκεί μόνο για διαχωρισμένους καλλιτέχνες μιλάνε. Τι να μαντεύσουμε λοιπόν, τεράστια καζάνια αλεσμένων κοτόπουλων, όπου η φυγόκεντρος δύναμη τα «διαχωρίζει»; Τα βράζουν; Τα διυλίζουν; Τι κάνουν στα κοτοπουλάκια; Από την άλλη πια, δεν βρίσκεις πουθενά γιαούρτι, είναι όλα «επιδόρπια γιαουρτιού». Δηλαδή τι; Τρως το γιαούρτι και μετά τρως και ένα «επιδόρπιο γιαουρτιού» για έρθεις στα ίσια σου; Όλα πια τείνουν να είναι σαν, κάτι σαν καφές, κάτι σαν ψωμί, κάτι σαν κρέας, κάτι σαν γιαούρτι, κάτι σαν φαγητό...

Θα κλείσουμε (και υποσχόμαστε ότι δεν θα γράψουμε άλλα σχόλια για τα συστατικά τροφίμων) με μία μυθιστορηματική παραπομπή από τον Νευρομάντη του William Gibson του 1984... Σε κάποια φάση οι ήρωες είναι σε ένα αριστοκρατικό εστιατόριο και τρώνε κρέας, ο ένας από αυτούς δεν έχει όρεξη για φαί. Τότε ένας από αυτούς λέει «Χριστέ μου, δώστο μου εδώ. Ξέρεις πόσο κοστίζει αυτό το πράγμα;» Παίρνει το πιάτο του. «Τρέφουν ένα ζώο για χρόνια και μετά το σκοτώνουν. Αυτό δεν είναι συνθετικό κρέας.» Μέσα στην μυθιστορηματική ατμόσφαιρα μοιάζει τόσο παράλογη η φυσιολογική εκτροπή ενός ζώου, που κάνει εντύπωση. Όμως τελικά τι είναι παράλογο και που;

Διαβάσαμε σε ένα περιοδικό -αφιερωμένο στην βιομηχανία και την τεχνολογία της συσκευασίας (τι Κιβώτιο θα είμασταν αν δεν μελετούσαμε τον σχετικό τύπο;- το οποίο φέρει τον τίτλο «All Pack» το εξής σχόλιο το οποίο και αντιγράψουμε ως έχει: «Σπουδαστές σε σχολή σχεδίου και και αρχιτεκτονικής της Ρώμης επινοήσαν ένα πτυσσόμενο σπίτι από χαρτόνι για τους άστεγους, του οποίου το πρωτότυπο θα κατασκευαστεί μαζικά για λογαριασμό ανθρωπιστικών οργανώσεων της Ιταλικής πρωτεύουσας. Στόχος η στέγαση (sic) περίπου 6.000 αστέγων της Ρώμης. Συναρμολογούμενο και αποσυναρμολογούμενο, το σπίτι (sic) αυτό επινοήθηκε από μαθητές του ινστιτούτου Quasar και βασίζεται στην ιαπωνική τέχνη origami που επιτρέπει την κατασκευή αντικειμένων χωρίς να χρησιμοποιηθεί ψαλίδι ή κόλλα. «Είναι προφανές ότι το χαρτόσπιτο αυτό δεν συνιστά μακροπρόθεσμη απάντηση στο πρόβλημα των αστέγων», είπε ο διευθυντής της σχολής διευκρινίζοντας ότι το σπίτι μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σαν παιδικό παιχνίδι. Η κατοικία (sic) αυτή, αντί 12 ευρώ στα οποία ανέρχεται η τιμή της, δεν είναι άλλο από ένα ορθογώνιο χαρτόκουτο, του οποίου ο εσωτερικός χώρος επιτρέπει να στηθεί μία κλίνη. Ένα παιδί τριών ετών μπορεί να παίξει μέσα σε αυτό, ο ενήλικας όμως χωρά μόνο για να ξαπλώσει. Η άνω εσωτερική επιφάνεια του με μορφή επικλινούς στέγης, δύο φεγγίτες στην μία του πλευρά και η είσοδος είναι όλα από χαρτόνι, υλικό που επιλέχθηκε λόγω της προσαρμοστικότητας και των μονωτικών του ιδιοτήτων. Σχετικά ελαφρύ και εύκολο να αποθηκευτεί μόλις μαζευτεί, θα δοθεί σε δύο οργανώσεις της Καθολικής Εκκλησίας έστω ως μία προσωρινή αντιμετώπιση στο πρόβλημα των αστέγων.» Τώρα εμείς τι να πούμε; «Στέγαση», «σπίτι», «κατοικία» ένα χαρτοκιβώτιο; Θα τρέμουν τα κόκκαλα των καταστασιακών (όσων έχουν πεθάνει τουλάχιστον)... Ποια είναι εκείνη η συνθήκη που κάνει κάποιους που προφανώς θα μένουν σε μία χαρά «σπιτάκια» να χαρακτηρίζουν «στέγαση» ένα χαρτοκιβώτιο; Ποια είναι εκείνη η συνθήκη που τους δίνει τόσο θράσος ώστε να λένε ότι λύνουν έστω και «βραχυπρόθεσμα» ένα πρόβλημα σαν αυτό της στέγης δίνοντας ένα χαρτοκιβώτιο; Είναι η συνθήκη του πόσο «φτηνοί» είμαστε για τα αφεντικά. Μήπως ήρθε η ώρα να αρχίζουμε να κοστίζουμε περισσότερο; Μήπως έχει έρθει εδώ και καιρός η ώρα να τους χώσουμε το κόστος στον κώλο;

Εδώ και καιρός οι φίλοι μας τα αφεντικά σχεδιάζουν την «απελευθέρωση του ωραρίου» της λειτουργίας των καταστημάτων (μέχρι τις 9 το βράδυ -συνεχόμενο- καθημερινές, μέχρι τις 8 το Σάββατο χειμώνα καλοκαίρι -αυτή την στιγμή είναι μέχρι τις 9 το καλοκαίρι μέχρι τις 8 το χειμώνα, και 6 το Σάββατο). Καταρχήν, αν τα αφεντικά θέλουν στα αλήθεια να απελευθερώσουν το ωράριο, αυτά είναι ρεφορμισμοί... 24ωρη λειτουργία των πάντων... Έτσι θα πάει μπροστά ο καπιταλισμός. Τρεις βάρδιες παντού, στις εφορίες, στα μέσα μαζικής συγκοινωνίας, στα σχολεία (για να συνηθίσουν τους ρυθμούς τα πιτσιρίκια), στα super market, στη ΔΕΗ, στον ΟΤΕ, στα ταχυδρομεία. Μετά ένα μαύρο σύννεφο θα σκεπάσει την πόλη θα είμαστε όπως στο Blade Runner... Σοβαρά τώρα...

Στις 16-5 είχε τα εγκαίνια του το Attica (το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο της χώρας... -αν και για να είμαστε συνεπείς το μεγαλύτερο μαγαζί της χώρας είναι η ελληνική βουλή). Και όπως καταλαβαίνει κανείς θα είναι η αιχμή του δόρατος και για την αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων στο εμπόριο -προς το χειρότερο εννοείται. Την ίδια μέρα η Πρωτοβουλία δράσης ενάντια στην απελευθέρωση του ωραρίου, είχε κάλεσμα έξω από το μαγαζί αυτό. Οι λόγοι; Ήδη πάρα πολλοί για να τους αναφέρουμε εδώ. Έτσι λοιπόν, σταθήκαμε έξω από το μαγαζάκι τους και αρχίσαμε τα συνθήματα και τα γιουχαίσματα. Οι καλεσμένοι, (πολιτικοί και διάφοροι μαϊντανοί), το έπαιζαν αδιάφοροι, αλλά δεν τους έβγαίνε, τέλος πάντων με κάτι έπρεπε και 'μεις να διασκεδάσουμε. Όσο περνούσε η ώρα η μικρή μας ορδή αφενός πλήθυνε και αφεντέρου είχαμε άλλο ένα πλεονέκτημα, οι κύριοι εντός του Attica παραβίαζαν το ωράριο, λειτουργώντας μετά τις 9. Τέλος πάντων, μία δυο, τρεις κινούμαστε προς την είσοδο και κάτω από τα πόδια μας ήταν ωραία αίσθηση.

Δεν θα υπερβάλλουμε, ούτε θα αρχίσουμε την συνηθισμένη φρασεολογία. Τι κερδίσαμε; Λίγη αυτοπεποίθηση, λίγη αξιοπρέπεια, και μία μικρή εκδίκηση για ότι τραβάμε κάθε μέρα στα κωλομάγαζα τους. Όλα πολύ λίγα ακόμη.

Τα τελευταία χρόνια η ιδεολογική γραμμή του ελληνικού κράτους σε σχέση με το ζήτημα του εθνικισμού έχει αρχίσει να μετατοπίζεται. Ο παλιός καλός εθνικισμός που ήθελε την «Ελλάδα ως το κέντρο του πολιτισμού» και που μπορούσε να κινητοποιήσει με την επίκληση και μόνο σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης (λόγω για παράδειγμα της υποτιθέμενης παράφορης αδικίας που συντελούνταν από τα άλλα ευνομούμενα κράτη σε βάρος του ανίσχυρου ελληνικού έθνους) άρχισε σιγά-σιγά να αντικαθίσταται από τις νέες σημασίες που έφερε το ιδεολόγημα της «ισχυρής Ελλάδας σε Ευρώπη και Βαλκάνια». Με άλλα λόγια, στο σύγχρονο εθνικιστικό λόγο έχουν ενσωματωθεί στοιχεία που τον διαφοροποιούν από εκείνη την παλιά και μονοσήμαντη εθνικιστική ιδεολογία που αντλούσε τη νομιμοποίησή της από την αναφορά στο άμωμο παρελθόν των προγόνων (μ' αυτό βέβαια δεν εννοούμε πως ο «παλιός» αυτός εθνικισμός παύει να υπάρχει). Στην ουσία, αν άλλαξε κάτι είναι ο τρόπος με τον οποίο αυτός προσπαθεί να δημιουργήσει ταυτίσεις και να κινητοποιήσει συνειδήσεις.

Έτσι, θα μπορούσε κανείς να πει πως η ιδεολογική γραμμή του σύγχρονου εθνικιστικού λόγου κινείται σε τουλάχιστον τρία επίπεδα: α) η Ελλάδα είναι το σπουδαιότερο έθνος στον κόσμο β) η Ελλάδα είναι ηγετικό έθνος σε Ευρώπη και Βαλκάνια και γ) η Ελλάδα ως φορέας πολιτισμού αποτελεί προσάτιδα οικουμενικών αξιών και δικαιωμάτων. Η δημόσια συζήτηση σήμερα διεξάγεται μέσα σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο. Για να το θέσουμε αλλιώς, αυτό το πλαίσιο λειτουργεί ενοποιητικά για την κυριαρχία σήμερα. Το πρώτο επίπεδο αντιστοιχεί σ' εκείνο που ονομάσαμε παλιό εθνικισμό, ενώ τα άλλα δυο αποτελούν την αιχμή του ιδεολογικού οπλοστασίου της κυριαρχίας τις αρχές του νέου αιώνα. Για το (α) ισχύει η απόλυτη αλήθεια του ενός και μοναδικού έθνους, του ομοιογενούς πολιτισμικά συνόλου. Για το (β) η νομιμοποίηση έρχεται από την ισχύ του έθνους και την ικανότητά του να επιβάλλεται πάνω στα άλλα, Το (γ), στην απόλυτη αλήθεια της μιας και μοναδικής εθνικής ουσίας του (α), αντιπαράθετε τον πολυθεϊσμό των διαφορετικών επιμέρους ταυτοτήτων. Όπως κι αν παρουσιάζεται όμως, ο πυρήνας της ιδεολογίας πάνω στον οποίο πατάει ο λόγος αυτός είναι και στα τρία επίπεδα ο ίδιος: το έθνος, μια κατασκευή της αστικής τάξης για την κατάληψη της εξουσίας στις αρχές της νεωτερικότητας, εμφανίζεται σε μια αυτονόητη και ουδέτερη έκφραση που κάθε πολιτισμός παντού και πάντα παράγει. Από τον ελληνορθόδοξο φονταμενταλισμό του Χριστόδουλου μέχρι τον αστικό κοσμοπολιτισμό της Αγγελοπούλου-Δασκαλάκη, περνώντας μέσα από τον εξελιγμένο «εθνικισμό» του Σημίτη, ο λόγος του εθνικισμού αλλάζει απλά και μόνο το προσωπείο του για να διαιωνίσει την κυριαρχία του. Και αυτό γιατί είτε αποδεχτεί κανείς πως υπάρχει μια ουσία που τον διαφοροποιεί δήθεν από τους άλλους, είτε δεχτεί πως υπάρχει μια πληθώρα από ταυτότητες που συνυπάρχουν στον ίδιο γεωγραφικό χώρο δεν κάνει τίποτα άλλο από το να συναινεί με τους επιβαλλόμενους διαχωρισμούς και τις διακρίσεις που δεν αποτελούν καθόλου ένα φυσικό γεγονός, αλλά το αποτέλεσμα μιας επιβολής: της κατασκευής ορίων και περιορισμών ώστε να ετεροκαθορίζεται ο καθένας με βάση την αναφορά σε μια φανταστική κοινότητα. Και είναι ιδεολογικός αυτός ο λόγος γιατί στο όνομα της ενότητας δεν κάνει τίποτα άλλο παρά να αποκρύπτει τους κοινούς όρους της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης, πως δηλαδή τα συμφέροντα των αφεντικών είναι κοινά -όπως και αν αυτοπροσδιορίζονται αυτά- και πως στρέφονται ενάντια στους εκμεταλλεζόμενους -όπως και αν αυτοπροσδιορίζονται αυτοί-, πως δεν είναι ζήτημα ενσωμάτωσης ή αφομοίωσης της διαφορετικής κουλτούρας, αλλά ζήτημα συνειδητοποίησης της ύπαρξης όρων ανισότητας μέσα στο παγκόσμιο σύστημα καταμερισμού της εργασίας και άρα συνειδητοποίησης του γεγονότος πως η μάχη ενάντια στους «αυτονόητους» αυτούς διαχωρισμούς που θέτει κάθε φορά η εξουσία δεν μπορεί παρά να είναι μάχη ενάντια σ' αυτό το σύστημα που αναπαράγει την υπάρχουσα κατάσταση της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης.

Είδηση η παροχή ασύλου σε μία γυναίκα στην Ισπανία; Γιατί όχι; Εδώ γίνονται τόσα και τόσα είδηση, γιατί να μην γίνει και αυτό; Άλλωστε πια είναι τόσο πρωτότυπο γεγονός όσο και το «άνθρωπος δάγκωσε σκύλο». Την ίδια μέρα σε μία άλλη εφημερίδα (με έναν τίτλο με πολλά υπονοούμενα: «Ξένη για άσυλο μην έρθεις στην Ελλάδα») έχει ένα αφιέρωμα στην ελληνική πολιτική ασύλου, ή μάλλον στην απόλυτη ανυπαρξία της. Η Ελλάδα τα τελευταία 5 χρόνια ουσιαστικά δεν δίνει άσυλο (το ποσοστό είναι 0,2%), αυτό που δίνει είναι άδειες προσωρινής παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους. Το άσυλο σαν διεθνές δικαίωμα ουσιαστικά αναπτύχθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και η χρησιμότητά του έφτασε στο αποκορύφωμα της κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου, μιας και άσυλο δίνονται αφειδώς σε όσους έφευγαν από το σοσιαλιστικό μπλοκ. Το άσυλο λοιπόν, ήταν σχεδόν από την αρχή του βαθύτατα πολιτικό, όσο και αν όλοι προσπαθούσαν να πείσουν για το ακριβώς αντίθετο. Είναι πολύ μεγάλη συζήτηση, το τι συμβαίνει με το άσυλο, και πόσο ψευδεπίγραφες είναι σχεδόν μία προς μία όλες οι σχετικές φιλολογίες περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η φύση των διεθνών συμφωνιών για τους πρόσφυγες και το άσυλο είναι τέτοια που επιτρέπει στο κάθε κράτος να την χρησιμοποιήσει όπως περίπου θέλει, για να κάνει την εξωτερική του πολιτική (βλ. την παροχή ασύλου σε Κούρδους προ Οτσαλάν). Παράδειγμα: το μόνο δικαίωμα που αναγνωρίζεται από όλα τα κράτη, και ρητώς κανένα άλλο, είναι ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα να **ζητήσουν** άσυλο. Από 'κει και πέρα τίποτα άλλο. Όλα τραβιούνται. Εξάλλου, νόμοι είναι.

Λίγο πριν κλείσει η ύλη αυτού του τεύχους, και καθώς η κυβέρνηση Καραμανλή σε πλήρη συμφωνία με την αντιπολίτευση και με τα συνδικάτα αρχίζει σταδιακά να ανατρέπει τις εργασιακές σχέσεις στον δημόσιο τομέα, με πρώτη την συμφωνία για τον ΟΤΕ, όσοι είχαν την αφελέστατη εντύπωση ότι τόσο καιρό βρισκόμαστε σε μια περίοδο «ήπιας προσαρμογής», ή ακόμα και σε «κενό εξουσίας», θα πάψουν να την έχουν πολύ σύντομα. Για όσους μπορούν να αντιληφθούν τα παιχνίδια της μικροπολιτικής διαχείρισης του συστήματος, η προηγούμενη περίοδος δήθεν «ακυβερνησίας», ήταν φανερό ότι σχετιζόταν με την προσπάθεια αποφυγής πρόωγων εκλογών, με αφορμή την εκλογή του προέδρου της δημοκρατίας. Όμως η σημασία αυτού του πράγματος είναι πολύ μικρή. Αντίθετα, πολύ μεγαλύτερη σημασία αποκτάει το γεγονός ότι βρισκόμαστε ενώπιον μιας επιτάχυνσης της διαδικασίας του μετασχηματισμού των υπολειμμάτων του ελληνικού κράτους πρόνοιας σε νεοφιλελεύθερο κράτος, με τρόπο που θα έπρεπε να είχαμε φανταστεί καλύτερα. Η θρυλούμενη «σύγκλιση» του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα, δεν θα πρέπει να μας κάνει να χαιρόμαστε, ας έχουμε υπόψιν ότι όταν χειροτερεύουν οι όροι εργασίας σε ένα παραγωγικό τομέα, χειροτερεύει συνολικά η θέση των εκμεταλλεζόμενων (και αυτό διότι οι παραγωγικοί τομείς φυσικά και δεν είναι σε δεξαμενές). Παρόλο που αξίζει μια ανάλυση ειδικά για την κατάσταση του ελληνικού καπιταλισμού σήμερα, δεν είμαστε σε θέση να την παρουσιάσουμε σε αυτό το τεύχος. Με την ελπίδα ότι τα σχέδια που κυοφορεί το ελληνικό κράτος για την ανατροπή των σημερινών εργασιακών σχέσεων (και οι οποίες δεν αφορούν μόνο το δημόσιο) θα βρουν σοβαρές αντιστάσεις στην υλοποίησή τους, επιφυλασσομάστε για το μέλλον.

No tears for the creatures of the night

Μπιπι, μπιπι, μπιπι, μπιουπι, μπιαπι. Armed. You may exit now. Καλά... θα την έκανα και νωρίτερα αν γινόταν, αλλά δεν... ακόμα... Τέλος πάντων. Αναφορά: 8:32, «οπλίζω» τον συνεγερμό του καταστήματος 073, και σχολάω. Στέκομαι έξω από το μαγαζί, φτιάχνω ένα τσιγάρο, αποχαιρετώ την συνάδελφο, ανάβω το τσιγάρο. Τραβάω μία τζούρα και τραβάω προς τα κάτω. Όπως στις ταινίες.

Είμαι μία ακούραστη σάρκινη μηχανή. Κάθε μέρα περνάω από τα χέρια μου 200 κιβώτια και εγώ τα βάζω στην θέση τους. Πιο γρήγορος και από την σκιά μου. Όσο χαμηλό ή όσο ψηλό και αν είναι το ράφι για μένα δεν έχει σημασία: με ακρίβεια χειρουργικού χτυπήματος θα μπει το κάθε κιβώτιο στην σωστή του θέση. Θα έρθει μία μέρα, όπου θα μπω στο μαγαζί, θα με περιμένουν 80 καρότσια γεμάτα ως πάνω με μακαρόνια, ρύζια, τοματοπολτούς, απορρυπάντικα για κάθε λεκέ και κάθε ενοχή, γάλατα, κόλλες και κόκες, και εγώ πια, με κάτι μπράτσα σαν του Χουλκ, θα πιάνω τα κιβώτια με το ένα χέρι το καθένα και ένα με τα δόντια μου και θα τα βάζω στην θέση τους. Θα βγάλω άναρθρες κραυγές και όλοι οι πελάτες θα με φοβούνται και δεν θα με ρωτάνε ηλίθιες ερωτήσεις, που διασαλεύουν την πνευματική μου ηρεμία. Και όταν θα θυμώνω δεν θα χρειάζεται να συζητώ τίποτα. Θα εκτοξεύω ψηλά στον ουρανό ένα κιβώτιο (γάλατα εννοείται έτσι) το οποίο θα εντοπίζει και θα πετυχαίνει right between the eyes τον πιο ηλίθιο κάθε φορά μανάτζερ. Ένα είδος κοινωνικού ελέγχου. Ακριβώς όπως στις ταινίες.

Αλλά τώρα που το σκέφτομαι, μάλλον δεν θα μ' άρεσε κάτι τέτοιο, -πάντα μου άρεσαν οι πιο εκλεπτυσμένοι ήρωες. Θα αναπτύξω λοιπόν την τέχνη του κοπιδιού. Έτσι δεν ξεκίνησαν και οι μεγάλες παραδόσεις των πολεμικών τεχνικών των σαμουράι; Θα κόβω λοιπόν με ολοένα μεγαλύτερη ταχύτητα τα χαρτοκιβώτια, στα κατάλληλα σημεία χωρίς να καταστρέφω το εμπόρευμα. Σωστό μήκος λάμας ανάλογα με την σκληρότητα του χαρτονιού, σωστά σημεία... Τρεις κινήσεις, και το κιβώτιο είναι έτοιμο. Κομμένο, να δείχνει το λαμπερό περιεχόμενο του σαν ξεκοιλιασμένη γάτα στην άσφαλτο μέσα Αυγούστου. Κάποια στιγμή θα κόβω και με τα δύο χέρια, ένα κοπίδι στο κάθε χέρι. Θα επιτίθεμαι στα καρότσια και χωρίς να μετακινώ τα κιβώτια θα τα κόβω εκεί που χρειάζεται να κοπούν. Αναγκαστικά και λόγω της φυσικής επιλογής θα μου φυτρώσουν και άλλα χέρια, θα γίνω ο Εκατόγχερας Με Τους Χαρτοκόπτες. Θα είμαι κίνδυνος θάνατος για οποιαδήποτε επιφάνεια χαρτονιού. Και όταν θα θυμώνω θα επιτίθεμαι με μανία στους μανάτζερ και θα φτιάχνω θαυμάσιες μπριζόλες από αυτά τα γουρούνια. Just like the movies.

Είμαι ο ακούραστος μαχητής, είμαι μία μηχανή θανάτου, είμαι ο μάγος των κιβωτίων και ο μύστης των πτυχών των διπλώσεων τους. Είμαι μία απρόσωπη διεκπαραίωση ενός υψηλού καθήκοντος, είμαι μία σιωπηλή μηχανή ανεφοδιασμού των ραφιών.

Είμαι ο σοφός δάσκαλος του ζεν, που με την πείρα αιώνων γνωρίζω κάθε μυστικό και απόκρυφο σημείο του μαγαζιού, που με την απέραντη υπομονή μου μπορώ να καθοδηγώ ανθρώπους -κάθε νοητικής ηλικίας- να βρουν το αντικείμενο του πόθου τους, που είμαι ένα μικρό πανοπτικόν που όλα τα βλέπει και όλα τα ξέρει: πόσες ντομάτες α' και β' διαλογής έχει το βασιλείο μου, πόσα μακαρόνια και πόσες άμμους για γάτες, είμαι ο δίκαιος με τους ευγενικούς «Συγγνώμη θα μπορούσατε να μου πείτε που είναι το αποσκληρυντικό πλυντηρίου; Στα απορρυπαντικά κυρία μου», και σκληρός με τους αδίκους «Μα που είναι το ζαχαρούχο γάλα; Μα φυσικά στα γάλατα». Είμαι ένας σοφός δάσκαλος καθότι ξέρω ότι όλα θα τελειώσουν είτε στον βρυχηθμό που κάνει το καζανάκι, είτε στο ουρλιαχτό του απορριματοφόρου στις πεντέμισο το πρωί.

Είμαι ένα πλάσμα του σκοταδιού. Κινούμαι αθόρυβα, όταν όλοι κοιμούνται, δουλεύω ακατάπαυστα, όταν όλοι ξεκουράζονται. Κατέχω τις τέχνες του φωτός και τις τέχνες του σκότους. Ξέρω άδυστα μυστικά. Είμαι ένα πλάσμα της νύχτας και δεν γουστάρω να κλαίει κανένας για μένα.

Είμαι ένας πολύ τσαντισμένος πωλητής ταμίας super market.

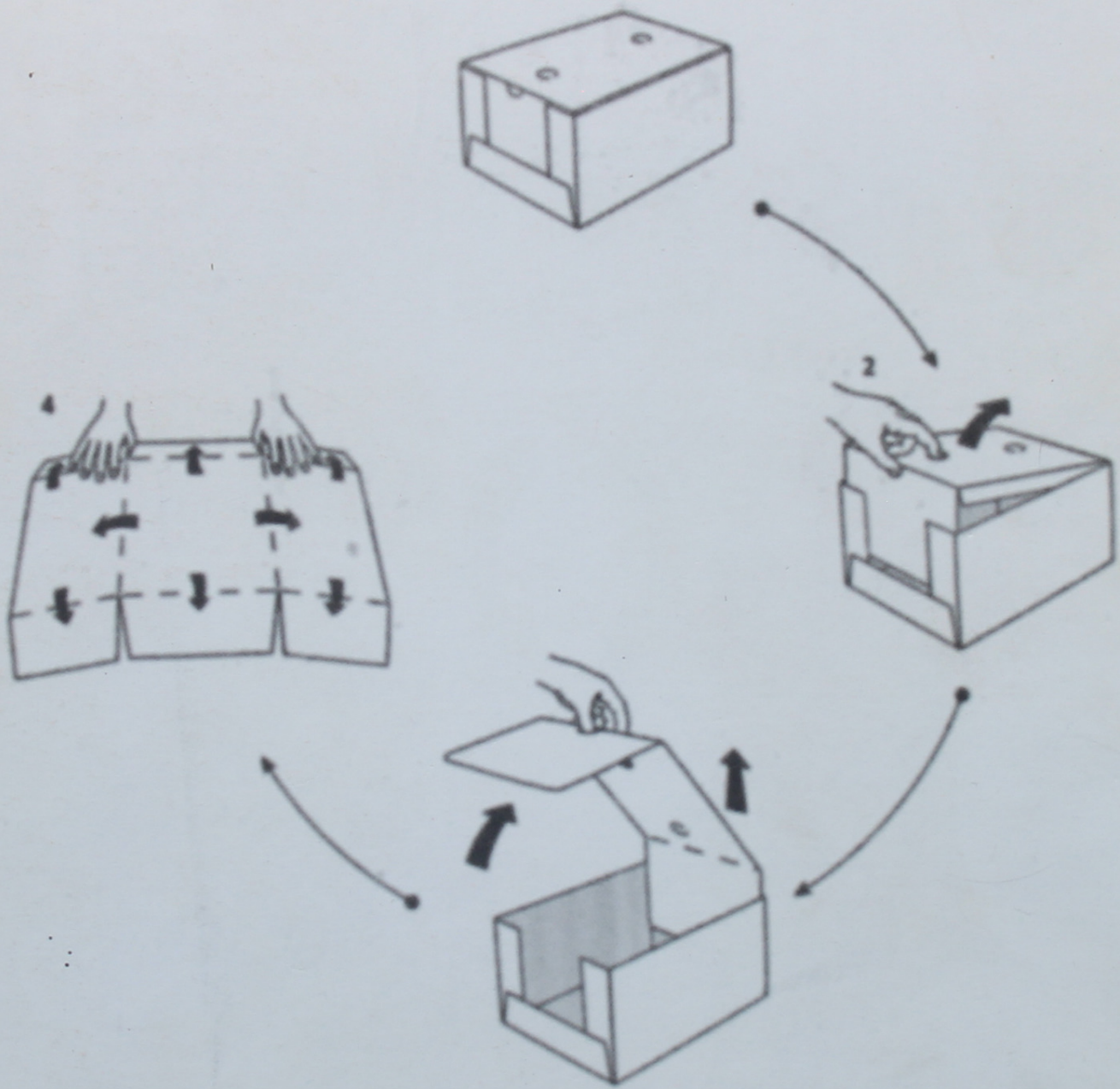

...από κάθε ιδεολογία...

...υπάρχει μια έξοδος...

(αν και η μόνη για αυτές τις περιπτώσεις προσφέρει εγγυημένα μεγάλη ανακούφιση).

Όχι πάνω από 2 ευρώ.